

Äidinkielisen puhujan tekemät itsekorjaukset ja toisen korjaukset kakkoskielisessä keskustelussa

Suomen kielen pro gradu -työ
Jyväskylän yliopiston
suomen kielen laitoksessa
lokakuussa 2001

Niina Lilja

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
2 Funktionaalinen ja dialoginen käsitys kielestä ja viestinnästä tutkimuksen lähtökohtana ...	3
3 Keskustelunanalyysi metodina	13
3.1 Keskustelunanalyysin kolme tärkeintä lähtökohtaa	16
3.2 Intersubjektiivisuus ja sen ongelma kakkoskielisissä keskusteluissa	18
3.3 Vuorottelujäsennys	21
3.3.1 Puheen perusyksiköstä	22
3.3.2 Muita vuorottelujäsennyksen peruseriaatteita	24
3.4 Sekvenssijäsennys	25
3.5 Preferenssijäsennys	26
3.6 Tutkimuksen aineisto ja sen litterointi	27
4 Korjausjäsennys	31
5 Ennen vuoron rakenneyksikön loppua aloitetut korjaukset	34
5.1 Korjaukset vierusparien etujäsenissä	39
5.2 Merkitystä tarkentava itsekorjaus	44
5.3 Sanastoon kohdistuvat korjaukset	47
5.4 Mukautumisesta kertova itsekorjaus	50
6 Ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa aloitettu korjaus	54
6.1 Implisiittinen korjaaminen	55
6.2 Suora korjaaminen ilman preferoimattomuuden merkitsimiä	60
6.3 Natiivin korjausaloitteet	68
6.4 Natiivin tuottamat korjaukset ei-natiivin korjausaloitteen jälkeen	72
6.4.1 Samanviitteinen ilmaus reaktiona korjausaloitteeseen	73
6.4.2 Runsas selitys reaktiona korjausaloitteeseen	75
7 Kolmannessa vuorossa ja kolmannessa positiossa aloitetut korjaukset	79
8 Vihjaavat korjaukset yleiskielisempään suuntaan	87
9 Päätäntö	92

1 Johdanto

Suomessa asuu suuri joukko ihmisiä, jotka ovat muuttaneet Suomeen muualta ja jotka opiskelevat suomea Suomessa toisena kielenään. Yhä useammat arkipäivän keskustelut ovatkin syntyperäisen ja ei-syntyperäisen suomalaisen välisiä sananvaihtoja. Näissä kakkoskielisisissä¹ keskusteluissa kieltä käytetään havaintojeni mukaan hieman eri tavoin kuin äidinkielisissä keskusteluissa. Suomen kielen oppijoiden kielestä on hyvin helppo havaita muotoja ja ilmauksia, jotka poikkeavat äidinkielisestä normista. Kakkoskielisisissä keskusteluissa kuitenkin myös äidinkielisistä suomen puhujat käyttävät kieltä eri tavoin kuin äidinkielisissä keskusteluissa.

Tämä tutkimus lähtikin liikkeelle halusta selvittää, mitkä piirteet ovat tyypillisiä äidinkielisten puhujien käyttämälle suomen kielelle kakkoskielisten keskustelujen kontekstissa. Syntyperäisten suomen puhujien kielenkäyttöä tällaisessa yhteydessä ei ole aikaisemmin tutkittu juuri lainkaan. Englanninkielisellä kielialueella natiivipuhujien kielenkäyttöä kakkoskielisisissä keskusteluissa on tarkasteltu jonkun verran toisen kielen omaksumiseen ja oppimisen liittyvän tutkimuksen piirissä. Näissä tutkimuksissa natiivipuhujien kielenkäyttöä on tutkittu lähinnä oppijan saamana syötöksenä. (Ks. esim. Ellis 1985, 127 - 163; Ellis 1994, 243 - 291.)

Yhdessä pro gradu -tutkielmassa on mahdotonta piirtää täydellistä kuvaa siitä, miten natiivipuhujat käyttävät suomen kieltä keskustellessaan ei-natiivien kanssa. Siksi tässä työssä rajoitutaankin yhteen näiden keskusteluiden kiinnostavaan piirteeseen, nimittäin korjauskäytänteisiin. Tutkimuksen metodina on keskusteluanalyysi, jossa ajatellaan, että korjausjäsenitys on yksi keskustelua konstituovista jäsenyyksien muodoista (ks. Hakulinen 1997a, 16).

Korjaus määritellään keskusteluanalyysisessä viitekehyksessä ja myös tässä tutkimuksessa laajasti. Korjauksella ei tarkoiteta ainoastaan kielellisten virheiden korjaamista, vaan korjausta käytetään kattoterminä käytänteille, joiden avulla keskustelijat käsittelevät puhumisessa, kuuntelemisessa ja puheen ymmärtämisessä esiintyviä ongelmia. (Levinson 1983, 341; Schegloff, Jefferson & Sacks 1977, 363; Sorjonen 1997, 111.)

¹ Käytän termiä kakkoskielinen keskustelu viittaamassa keskusteluihin, joissa on mukana sekä syntyperäisiä että ei-syntyperäisiä kielen puhujia. Syntyperäisistä ja ei-syntyperäisistä puhujista käytän myös nimityksiä natiivi ja ei-natiivi sekä äidinkielinen ja ei-äidinkielinen suomen puhuja.

Korjauksia tehdään esimerkiksi silloin, kun lausumassa on ongelma, kun vastaanottajalla on vaikeuksia ymmärtää tai kun puhuja haluaa tarkastaa lausumaansa tai ilmaista itseään tarkemmin.

Korjauksia käsitellään tässä tutkimuksessa nimenomaan natiivipuhujan näkökulmasta. Kiinnostuksen kohteena on se, miten natiivipuhuja korjaa omaa puhettaan ja millaisia seikkoja hän nostaa korjauksen kohteeksi ei-natiivin puheesta. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- ♦ Mitä natiivipuhujat korjaavat omasta puheestaan ja miten?
- ♦ Millaisissa keskustelun sekventiaalisissa asemissa itsekorjaukset tehdään?
- ♦ Mitä natiivipuhujat korjaavat ei-natiivien puheesta?
- ♦ Miten toisen korjaukset tehdään?

Tutkimuksen aineistona on kaksi ystäväysten välistä arkikeskustelua, jotka ovat molemmat pituudeltaan noin 40 minuuttia. Keskustelujen korjaussekvenssejä analysoidaan keskusteluanalyttisin menetelmin tarkasti vuoro vuorolta.

Tutkimus rakentuu seitsemästä luvusta. Luvussa kaksi hahmotellaan sitä, millainen käsitys kielestä ja viestinnästä keskusteluanalyttisen metodologian taustalla on, sekä sitä, mihin tämä tutkimus sijoittuu kielen tutkimuksen kentässä. Luvussa kolme esitellään keskusteluanalyysia menetelmänä tämän tutkimuksen tarpeisiin. Neljännessä luvussa tarkastellaan korjausjäsenyyksen peruseräiteitä. Viides luku on ensimmäinen analyysiluku, ja siinä tarkastellaan natiivipuhujien tekemiä itsekorjauksia samassa vuorossa ongelmilmauksen kanssa. Kuudennessa luvussa käsitellään ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa aloitettuja korjauksia. Seitsemännessä luvussa ovat vuorossa kolmannen position korjaukset ja kahdeksannessa luvussa vihjaavat korjaukset.

2 Funktionaalinen ja dialoginen käsitys kielestä ja viestinnästä tutkimuksen lähtökohtana

Tässä työssä tarkastelun kohteena ovat syntyperäisen ja ei-syntyperäisen suomen puhujan väliset keskustelut. Keskusteluista tarkastellaan erityisesti korjauskäytänteitä ja sitä, millaisiin kielellisiin seikkoihin korjauksilla puututaan. Koska tarkastelun kohteena ovat keskustelut, kohdistuu tässä työssä tehtävä analyysi puhekieleen ja keskustelun rakentumiseen. Tässä luvussa hahmottelen tutkimuksen taustaa pohtimalla sitä, millainen käsitys kielestä ja viestinnästä keskusteluanalyttisen metodologian taustalla on. Samalla hahmottelen sitä kielentutkimuksen kenttää, johon tämä tutkimus sijoittuu.

Kielitieteellisessä tutkimuksessa voidaan karkeasti erottaa kaksi erilaista näkökulmaa kieleen: formalistinen ja funktionaalinen (ks. esim. Luukka 2000, 135). Se, millaisena kieli nähdään, vaikuttaa tutkimuksen tekemiseen, esimerkiksi siihen, millaista sanastoa käytetään ja millaisia kategoriointeja analyysissa suositaan (analysoidaanko esimerkiksi irrallisia lauseita vai puheenvuoroja keskustelun sekvenssin osana) (ks. esim. Linell 1998, 3). Käsitys kielen luonteesta on siis aina yhteydessä metodologisiin valintoihin (ks. Luukka 2000, 138).

Formalistisesti suuntautuneessa kielitieteessä kielen käsitetään olevan abstrakti ja valmis järjestelmä, joka vuorovaikutustilanteessa ”otetaan käyttöön”. Formalistisen kielitieteen tutkimuskohteena on kielen koodi ja rakenne autonomisena systeeminä. Kielenkäytön tutkiminen todellisissa vuorovaikutustilanteissa nähdään toissijaisena. (ks. esim. Luukka 2000, 135; Linell 1998, 6.) Formalistisen kielitieteen näkemykseen kielestä ovat vaikuttaneet voimakkaasti esimerkiksi de Saussuren erottelu kielen (*langue*) ja puhunnan (*parole*) välillä sekä Chomskyn erottelu abstraktin kielikyvyn (*kompetenssin*) ja konkreettisen kielenkäytön (*performanssin*) välillä. Saussuren mukaan kielitieteen ensisijainen tutkimuskohde on juuri kieli, eli järjestelmällinen koodi, eikä niinkään kielenkäyttö eli puhunta. Chomskyn mukaan taas kielentutkimuksen ensisijainen kohde on abstrakti kielikyky eikä konkreettinen kielenkäyttö. Tällaiset näkemykset kielestä ja kielentutkimuksesta ovatkin osaltaan johtaneet siihen, että formalistisessa kielitieteessä on keskitytty ensisijaisesti autonomisen kielijärjestelmän tutkimiseen, eikä huomiota ole kiinnitetty kielenkäyttöön vuorovaikutustilanteissa. Autonomisen kielijärjestelmän

tutkiminen tarkoittaa sitä, että kieltä saatetaan tarkastella kokonaan irrallaan sen käyttöyhteydestä, ja tarkastelun kohteena saattavat olla yksittäiset, keksityt lauseetkin. (Luukka 2000, 135 - 140.)

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kielenkäyttöä keskustelutilanteissa ja näkökulma kieleen onkin funktionaalinen. Funktionaalisesta näkökulmasta katsottuna kieltä ei oikeastaan ole olemassa muualla kuin kielenkäytössä, sillä kieli nähdään esisijaisesti sosiaalisena ilmiönä ja vuorovaikutuksen välineenä (Luukka 2000, 138 - 139). Luukka (2000) kirjoittaa artikkelissaan *Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset* funktionaalisen ja formalistisen näkökulman eroista. Hänen (2000, 137) mukaansa funktionaalisuus on ennemminkin lähestymistapa kieleen kuin yhtenäinen koulukunta tai teorianmalli. Kun kieltä lähestytään funktionaalisesta näkökulmasta, liikkeelle lähdetään merkityksistä ja tilanteista, joista katsotaan sisäänpäin kielen rakenteisiin. Funktionalisti lähtee tarkastelemaan kieltä ilmauksen tehtävän ja merkityksen kautta. Hän ajattelee, että kielen rakenteet ovat alisteisia merkitykselle. Tarkastelussaan hän siis merkitysten kautta lähtee tutkimaan sitä, miten merkitykset on ilmaistu eli miten ne on kielellisesti rakennettu. (Luukka 2000, 140 - 141.) Juuri näin tässä työssä pyritään toimimaan keskustelija analysoitaessa. Lähtökohtana ovat keskustelujen korjaussekvenssit. Korjaussekvensseissä keskustelijat pyrkivät korjaamaan jonkin vuorovaikutuksessa esiintyneen ongelman. Tutkimuksen kuluessa havaitaan, että erilaisilla korjauksilla on erilaisia tehtäviä: itsekorjauksilla pyritään tekemään omasta puheesta ymmärrettävämpää ja toisen korjauksilla taas pyritään osoittamaan toiselle (tässä tutkimuksessa yleensä natiivi osoittaa ei-natiiville), millainen kielenkäyttö on oikeanlaista ja normin mukaista. Nämä korjausten erilaiset funktiot ovat yhteydessä siihen, miten korjaukset kielellisesti rakennetaan: itsekorjauksissa muotoillaan usein joko lausumien sanastoa tai syntaktista rakennetta, kun taas toisen korjaukset ovat esimerkiksi toistoja, joissa ongelmallinen sana toistetaan ”oikeammassa” eli enemmän suomen kielen mukaisessa asussa. Lausuman tehtävän voi siis havaita olevan yhteydessä siihen, miten se on rakennettu.

Luukka (2000, 143) kirjoittaa, että diskurssintutkimuksen lähtökohtien voisi yleensä olettaa olevan funktionaalisia, koska diskurssien tutkimisessa on kysymys kielen käytön tutkimisesta. Näin ei kuitenkaan aina ole, vaan myös kielen käytön tutkimisen lähtökohtana saattavat olla formalistiset perusoletukset. (Luukka 2000, 143.) Formalistisessa näkökulmassa korostuvat kirjoitetun kielen rakenteet. Formalistisesta

perinteestä saattaa johtua se, että myös puhuttua diskurssia analysoidaan usein kirjoitetun kielen näkökulmasta. Esimerkiksi lausetta saatetaan pitää myös puheen analyysiyksikkönä, vaikka lauseet toteutuvat puheessa eri tavalla kuin kirjoitetussa kielessä. (Luukka 2000, 155.) Kirjoitettu kieli on siis nähty jonkinlaisena ensisijaisena kielimuotona, jonka näkökulmasta on analysoitu myös puhuttua kieltä (ks. Linell 1998, 28 - 29). Tämä näkyy myös joissakin natiivin ja ei-natiivin välisten keskustelujen kielenkäyttöä tarkastelevissa tutkimuksissa. Esimerkiksi englanninkielisissä *foreigner talk discourse* -tutkimuksissa puhutaan yleisesti epäkieliopillisesta ja kieliopillisesta ulkomaalaisille suunnatusta puheesta (ks. Larsen-Freeman & Long 1991, 116 - 128; Ellis 1985, 133 - 138; 1994, 251 - 260). Näistä tutkimuksista käy selvästi ilmi, että lausetta pidetään puheen perusyksikkönä. Epäkieliopillista puhetta on esimerkiksi Larsen-Freemanin & Longin (1991, 117) mukaan puhe, jossa esimerkiksi suomen tai englannin lauseista puuttuu vaikkapa kopula eli *olla*-verbi tai subjektina oleva persoonapronomini. Kirjoitetun kielen näkökulmasta katsottuna tällaisten kieliopillisten yksikköjen puuttuminen johtaakin selvästi siihen, että lauseesta tulee epäkieliopillinen (Minä olen nainen. → Minä nainen.). Puhutun kielen näkökulmasta näin ei voi kuitenkaan aivan ongelmattomasti ajatella olevan, sillä puheen rakenneyksiköt (lausumat²) rakennetaan usein yhteistyössä eikä puheen rakenneyksikköjä voi samalla tavalla analysoida ja jäsentää jäseniinsä kuin kirjoitetun kielen lauseita. Koska puheen rakenneyksikköjä ei voi analysoida jäseniinsä, ei niitä voi myöskään samalla tavalla pitää kieliopillisina tai epäkieliopillisina kuin kirjoitetun kielen lauseita.

Yksi diskurssintutkimuksen suuntaus, jonka lähtökohdat ovat funktionaalisessa kielikäsitteessä, on Luukan (2000, 144, 148) mukaan interaktionaalinen lähestymistapa. Puhutun diskurssin tutkimussuuntausten joukossa interaktionaalista lähestymistapaa noudattelee keskusteluanalyysi, joka on myös tämän tutkimuksen analyysimenetelmä. Interaktionaalisen lähestymistavan edustajat ovat kiinnostuneita vuorovaikutustilanteista ja niiden etenemisestä, ja heidän näkemyksensä kielestä noudattelee funktionaalisen kielikäsitteksen näkemyksiä. (Luukka 2000, 149 - 150.) Keskusteluanalyysissa ajatellaan, että mitään keskustelun yksityiskohtaa ei voi ennalta käsin hylätä merkityksettömänä. Kaikki, mitä keskustelussa tapahtuu, saattaa jollain tavalla olla merkityksellistä keskustelijoille. (Heritage 1984, 242 - 243.) Tämä ajatus sopiikin yhteen funktionaalisen näkökulman käsityksen kanssa, jonka mukaan kielellistä ja ei-kielellistä viestintää ei voi

² Lausuman käsitettä tarkastellaan lähemmin luvussa 3.3.1.

asettaa hierarkkiseen arvojärjestykseen, vaan molemmat ovat yhtä tärkeitä merkitysneuvottelujen välineitä. (Luukka 2000, 156.) Tässä tutkimuksessa ajatus siitä, että mitään keskustelun yksityiskohtaa ei voi sivuuttaa merkityksettömänä, näkyy esimerkiksi litterointimenetelmissä. Keskusteluanalyysin litterointimenetelmä on hyvin tarkka, ja tämän tutkimuksen litteroinnissa on otettukin huomioon esimerkiksi nauru ja yskähdykset. Näillä nonverbaalisen viestinnän piirteillä on oma merkityksensä keskustelun rakentumisessa. Nauru voi esimerkiksi pehmentää puheenvuoroja ja minimoida joitakin vuorovaikutuksellisia ongelmia (ks. esimerkki 57)³.

Tämän tutkimukset lähtökohdat ovat siis funktionaalisessa kielikäsitelyssä, ja diskurssin tutkimusten suuntauksissa tutkimus sijoittuu interaktionaalisten lähestymistapojen joukkoon. Kielen näkee funktionaalisesta näkökulmasta myös Linell, joka on yksi tärkeä dialogisen kielentutkimuksen teoreetikko (Linell 1998; Lähteenmäki 2001, 35 - 36). Linellin (1998, 6) mukaan formalistiseen ja funktionalistiseen näkemykseen kielestä sisältyy myös kaksi perustavalla tavalla erilaista näkemystä viestinnästä ja kielenkäytöstä. Formalistisessa kielitieteessä, jota Linell nimittää monologisuudeksi, kommunikaatio nähdään tiedon siirtona. Formalistisen näkemyksen mukaan vuorovaikutustapahtumassa on vähintään kaksi yksilöä: lähettäjä eli puhuja ja vastaanottaja eli kuuntelija. Vuorovaikutustilanteessa lähettäjällä on intentio, jonka pohjalta hän ensin suunnittelee viestinsä. Suunniteltuaan viestin hän koodaa sen kielelle, joka on yhteinen hänelle ja vastaanottajalle, ja lähettää sen. Vastaanottajan tehtävänä on ymmärtää lähettäjän lähettämä viesti ja tämän intentio. Viestintä on tämän näkemyksen mukaan onnistunutta, jos merkitys siirtyy lähettäjältä vastaanottajalle muuttumattomana. (Linell 1998, 22 - 23.) Tällainen näkemys vuorovaikutuksesta on ollut vaikutusvaltainen, ja se on sitä yhä (Lähteenmäki 1996, 11). Esimerkiksi Lähteenmäen (1996, 11) mukaan de Saussure ajatteli viestinnästä juuri näin. Myös monet muut niin sanotun viestinnän prosessikoulukunnan näkemykset viestinnästä toistavat tätä formalistista näkökulmaa (ks. Fiske 1992, 19 - 59).

Linell hahmottelee kirjassaan *Approaching dialogue* teoriaa dialogisesta kielentutkimuksesta, jonka näkemykset kielestä ovat periaatteiltaan samanlaiset kuin funktionaalisessa kielitieteessä. Dialogisuudessa ajatus vuorovaikutuksesta on perustavanlaatuisesti toisenlainen kuin monologisuudessa. Monologisen (eli formalistisen)

³ Haakana (1999a) on väitöskirjassaan *Laughing matters* analysoinut naurua lääkärin ja potilaan välisessä vuorovaikutuksessa keskusteluanalyttisesti.

näkemyksen mukaan kommunikaatio on siis tiedon siirtämistä, joka tapahtuu autonomisten yksilöiden välillä. Dialogisuudessa taas ilmausten ajatellaan olevan yhteistyössä tuotettuja ja kommunikaatio nähdään prosessina, jossa puhuja ja kuulija rakentavat merkityksiä yhdessä. Keskustelussa luodut yhteiset merkitykset eivät ole suoraan palautettavissa puhujan tai kuulijan yksilöllisiin merkityksiin. Myöskään viestinnän ongelmat eivät näin ollen ole paikannettavissa yhteen osanottajaan, vaan ne ovat vuorovaikutuksessa. (Linell 1998, 22, 77; ks. myös Dufva & Lähteenmäki 1999.)

Koska dialogisuudessa viestinnän ajatellaan olevan yhteistyötä, myös puhujan ja kuulijan roolit nähdään eri tavalla kuin monologisuudessa. Päinvastoin kuin esimerkiksi puheaktiteoriassa dialogisuudessa ajatellaan, että puhujat eivät puhuessaan ilmaise valmiita, itselleen selviä intentioita, joita kuulijoiden olisi tulkittava, vaan he puhuvat myös ymmärtääkseen itse omia ajatuksiaan. Puhuja on siis aina myös oman ilmauksensa vastaanottaja. Ymmärtämisen ajatellaan siis syntyvän yhteistyössä, eikä sitä nähdä pelkästään kuuntelijan tehtävänä, niin että hänen vastuullaan olisi päästä selvytyteen puhujan intentioista. Ymmärtäminen tapahtuu yhtä aikaa sekä puhuttaessa että kuunneltaessa. (Linell 1998, 80 - 94.)

Linell kuitenkin korostaa, että ymmärtäminen on välttämättä osittaista, sillä kielellisillä ilmauksilla ei ole yhtä ainuttakaan ja oikeaa tulkintaa (Linell 1998, 114). Dialogisuudessa hylätään olettaus, jonka mukaan jokaisella kielellisellä ilmauksella olisi yksi kirjaimellinen, etukäteen, ennen vuorovaikutusta olemassa oleva merkitys. Ilmausten ja niiden merkitysten ajatellaan sen sijaan olevan tilanteesta riippuvaisia, kontekstiinsa sidottuja. Merkitysten tilannekohtaisista tulkinnoista neuvotellaan kussakin keskustelussa. (Linell 1998, 113 - 115.)

Dialogisuudessa kielellinen ilmaus nähdään siis suhteellisen avoimena merkityspotentialina. Kielellinen ilmaus on merkitysten resurssi, joka saa tarkan merkityksensä vasta puhujan ja kuulijan välisen dialogisen vuorovaikutuksen kautta tietyssä sosiaalisessa kontekstissa. (Lähteenmäki 2001, 184.) Lähteenmäki (2001) on artikkeliväitöskirjansa *Dialogue, Language and Meaning: Variations on Bakhtinian Themes* yhdessä artikkelissa keskittynyt tarkastelemaan merkitystä ja merkityspotentialin

käsitettä dialogisesta näkökulmasta⁴. Hän kirjoittaa, että vastakohtana kooditeoreettisille näkökulmille (eli monologisuudelle) kielellisen ilmauksen merkityksen ei dialogisuudessa ajatella perustuvan etukäteen asetetulle yhteydelle muodon ja merkityksen välillä. Kielellisen ilmauksen merkityksen ajatellaan sitä vastoin nousevan ilmauksen käyttöyhteyksistä. Koska kieltä käytetään eri tarkoituksiin erilaisissa tilanteissa, olisi oikeastaan vaikea kuvitella, että kielellisellä ilmauksella voisi olla yksi perusmerkitys, joka luonnehtisi sen kaikkia käyttötapoja. (Lähtenmäki 2001, 189.)

Se, että ilmaukset dialogisuudessa nähdään suhteellisen avoimina merkityspotentiaaleina, ei kuitenkaan Lähtenmäen mukaan tarkoita sitä, että ilmausten merkityksiä voisi tulkita täysin mielivaltaisesti. Sillä kun puhuja puhuu ja haluaa ilmaista jotakin, hän ei tietenkään voi käyttää sanoja täysin oman mielensä mukaan. Hänen mahdollisuutensa käyttää jotakin ilmausta tietyssä kontekstissa rajoittuvat siihen ja riippuvat siitä, miten ilmausta on aikaisemmin käytetty. Kielellisen ilmauksen merkityspotentiaalin ajatellaankin olevan sosiaalinen luonteeltaan. Tämä tarkoittaa sitä, että ilmausten tulkintaa ohjaavat aina erilaiset sosiaaliset ja kulttuurilliset konventiot. Toisaalta myös jokainen ilmauksen käyttökerta vaikuttaa sen käyttötapaan tulevaisuudessa. Merkityspotentiaalit ovat siis yhtä aikaa sekä pysyviä että dynaamisia. (Lähtenmäki 2001, 185 - 194.)

Ensisijaisesti yhteistyönä vuorovaikutus nähdään myös keskusteluanalyysissa. Keskusteluanalyttisessä metodologiassa ajatellaan, että keskustelijat neuvottelevat merkityksistä ja niiden tilannekohtaisista tulkinnoista aina jokaisessa keskustelussa erikseen. Yksi keskeinen Garfinkelin etnometodologisesta ajattelusta keskusteluanalyysin periytyvä oivallus on, että oikeastaan kaikki kielen ilmaukset ovat indeksaalisia eli sisältävät aina myös kontekstuaalisen tulkinnan vaatimuksen. (ks. Hakulinen 1997a, 14.) Näin voi siis ajatella, että myös keskusteluanalyttinen metodin taustalla oleva käsitys kielestä on dialoginen. Linell on itsekin todennut, että hänen käsityksessään

⁴ Lähtenmäki (2001) tarkastelee väitöskirjassaan merkityksen ja merkityspotentiaalin käsitteitä dialogisesta näkökulmasta venäläisten semiootikkojen eli lähinnä Bahtinin ja Voloshinovin ajattelun kautta. Dialogisuuden käsite liitetäänkin usein juuri Bahtiniin, jota yleensä pidetään yhtenä merkittävimpänä dialogisuuden teoreetikkona (ks. esim. Dufva & Lähtenmäki 1999). Bahtinilaisen dialogisuuden ja Linellin (1998) edustaman dialogisuuden välillä on monia eroja, joita ei tässä työssä voida tyhjentävästi selittää. Yksi tärkeä ero ”linelliläisen dialogisuuden” ja Bahtinin dialogisuuden välillä on se, että Linell antaa dialogisuuden käsitteelle laajemman merkityksen kuin Bahtin. Bahtin on Linellille vain yksi dialogisuuden teoreetikko muiden, esimerkiksi Wittgensteinin ja Vygostkin, joukossa. (Linell 1998, 49; Lähtenmäki 2001, 35.) Samoin eri teoreetikkojen määritelmät merkityspotentiaalin käsitteelle eroavat hieman toisistaan (ks. Lähtenmäki 2001, 185).

dialogisuudesta on monia yhteyksiä keskusteluanalyysiin ja muihin interaktionaalisiin näkökulmiin (Linell 1998, 265).

Linelliläisen dialogisuuden ja keskusteluanalyysin väliset yhteydet on siis helppo havaita. Dialogisuus ei kuitenkaan ole mikään metodi tai joukko metodeita, vaan enemminkin teoria. Linell kuitenkin korostaa, että jos tehdään tutkimusta, joka pohjautuu dialogiseen ajatteluun kielestä ja vuorovaikutuksesta, analyysin kulmakivenä tulisi olla jaksoittainen analyysi, mikä tarkoittaa sitä, että mitään lausumaa ei pitäisi analysoida erillään kontekstistaan tai jaksosta, jossa se sijaitsee. Jos analyysissa halutaan käyttää metodeja, jotka identifioivat ja koodaavat tiettyjä yksiköitä, näiden yksiköiden tulisi olla sellaisia, että ne ottavat huomioon toimijoiden vuorovaikutuksen dialogissa, eivätkä niinkään keskittyisi yksilön tekoihin autonomisina kokonaisuuksina. (Linell 1998, 265.) Analyysin lähteenä dialogisesti suuntautuneessa tutkimuksessa käytetään ensisijaisesti kasvokkai-viestintätilanteita (Linell 1998, 9). Keskusteluanalyttisessä metodologiassa ajatellaan, että puheenvuorojen merkitys vuorovaikutuksessa määräytyy pitkälti sen perusteella, miten ne ovat sijoittautuneet puhejaksoon ja mikä niiden asema puhejaksossa on. Jokainen puheenvuoron merkitykseen vaikuttaa ensinnäkin se, mitä kyseisessä jaksossa on aikaisemmin ollut. (Linell 1998, 70 - 71.) Jos edellinen puheenvuoro on esimerkiksi ollut pyyntö, tulkitaan seuraava puheenvuoro todennäköisesti joko suostumiseksi tai kieltäytymiseksi. Samoin meneillään oleva vuoro määrittää ennakoivasti sitä, millainen puhetoiminta sen jälkeen on relevantti. Analyysin kulmakivenä siis on jaksoittainen analyysi, aivan niin kuin Linell peräänkuuluttaa. (Schegloff ja Sacks 1973, 296; ks. myös Heritage 1984, 245.)

Linelliläisen dialogisuuden ja keskusteluanalyysin näkemyksissä kielestä ja viestinnästä on kuitenkin joitakin eroja. Yksi tärkeä ero liittyy siihen, millaisena vuorovaikutuksen konteksti⁵ nähdään. Dialogisesta näkökulmasta vuorovaikutuksen relevantit kontekstit

⁵ Linellin (1998, 134) mukaan kielitieteellisissä kontekstin määritelmissä näyttää olevan vallalla kaksi eri näkökulmaa. Ensimmäisen näkökulman mukaan konteksti on enemmän tai vähemmän pysyvä ulkopuolinen ympäristö, joka ei juurikaan vaikuta kielenkäyttöön tai kieleen systeeminä. Tämä näkökulma kontekstiin on Linellin mukaan (1998, 134 - 135) tyypillinen formalistiselle kielitieteelle. Toisen näkökulman mukaan taas konteksti tuotetaan keskustelussa ja se on koko ajan muuttuva. Tämä on keskusteluanalyysille tyypillinen näkökulma kontekstiin. Tämä näkökulma painottaa sitä, että kontekstit eivät ikinä ole objektiivisia ympäristöjä. Sen sijaan on olemassa kontekstuaalisia resursseja, potentiaalisia konteksteja, joista voidaan tehdä todellisia, relevantteja konteksteja keskustelijoiden toiminnan kautta vuorovaikutuksessa. Linellin mukaan kontekstit voivat olla tilanteeseen liittyviä (situational) tai kulttuurisia, paikallisia tai globaaleja, puhujien kesken jaettuina tai ei. (Linell 1998, 128 - 135; ks. myös Luukka 200, 140 - 141.) Keskusteluanalyysissa kontekstilla tarkoitetaan kuitenkin vain sitä kontekstia, jonka keskustelijat itse tekevät relevantiksi keskustellessaan. Konteksti ymmärretään tässäkin tutkimuksessa siis keskustelun kuluessa tuotetuksi.

eivät ole vain tilanteittaisia, keskustelijoiden vuorovaikutustilanteessa rakentamia konteksteja, vaan myös laajemmat sosiokulttuuriset kontekstit ovat merkityksellisiä. (Linell 1998, 35.) Linellin mukaan vuorovaikutukselliset teot ovat kyllä tilannekohtaisia, mutta tämän lisäksi ne myös tuovat julki kulttuurisia rutiineja ja tapoja nähdä maailma. Näin ollen kulttuuriset identiteetit puhuvat yksilöllisten toimijoiden läpi. (Linell 1998, 48.)

Keskusteluanalyttisissä tutkimuksissa taas vuorovaikutuksen sosiokulttuuriset kontekstit jätetään analyysin ulkopuolelle (Linell 1998, 50). Kontekstin ei ajatella olevan mikään keskustelun ulkopuolinen asia, johon nojaten keskustelussa tapahtuvia asioita tulkittaisiin. Sen sijaan kontekstin ajatellaan kehkeytyvän puheen sisällä: se luodaan puheessa ja puheen kautta. (Heritage 1984, 282 - 283, 290; Raevaara 1997, 78.) Keskusteluanalyttiseen metodologiaan ei siis kuulu se, että vuorovaikutuksen piirteitä selitettäisiin vuorovaikutuksen ulkopuolisilla seikoilla. Analyysissa ei esimerkiksi selitetä asioita sellaisilla seikoilla kuin vaikkapa sukupuolella, asemalla tai ammatilla. Näin tehdään vain siinä tapauksessa, jos vuorovaikutukseen osallistujat nostavat nämä vuorovaikutuksen ulkopuoliset seikat merkityksellisiksi. (ks. esim. Luukka 2000, 149.)

Linell (1998, 58) toteaaakin, että keskusteluanalytikoita on syytetty radikaalista interaktionismista, suuntauksesta, johon hän itse ei sitoudu. Radikaalissa interaktionismissa ajatellaan, että vain aktuaaliset vuorovaikutustapahtumat ja niihin osallistuvat yksilöt ovat ontologisesti tosia. Linell kuitenkin lisää, että hänen mielestään radikaali interaktionismi on keskusteluanalyysissa vain metodologinen ongelma, sillä hänen mukaansa keskusteluanalyttisesti suuntautuneet tutkijat eivät kieltäisi vuorovaikutuksen kulttuurista kerrostuneisuutta. (Linell 1998, 58 - 59.) Linellin (1998, 51) mukaan laajempien sosiokulttuuristen ympäristöjen huomioon ottaminen tulee keskusteluanalyysissa ajankohtaiseksi erityisesti siinä vaiheessa, kun metodia aletaan käyttää esimerkiksi vieraiden kulttuurien vuorovaikutustilanteiden analysoimiseen. Tähän mennessään metodia ei ole vielä laajasti käytetty vieraiden kulttuurien vuorovaikutustilanteiden tai esimerkiksi kakkoskielisten keskustelujen analysoimiseen. Tässäkään tutkimuksessa kakkoskielisten keskustelujen ei-natiivin puhujan vuorovaikutuksellisia tekoja ei kuitenkaan pyritä selittämään hänen kulttuuritaustaansa vasten, joka siis oletettavasti on erilainen kuin natiivipuhujan tausta. Tällaiset taustatekijät otetaan huomioon vain, jos ei-natiivi puhuja nostaa ne itse merkityksellisiksi. Jos haluttaisiin tutkia esimerkiksi kulttuuritaustan yhteyttä siihen, miten puhujat

keskustelutilanteessa toimivat, olisi jokin muu menetelmä luultavasti toimivampi kuin keskusteluanalyysi, koska keskusteluanalyysi ei yksinkertaisesti pyrikään vastaamaan kysymyksiin keskustelun piirteiden korreloinnista keskustelun ulkopuolisten tekijöiden kanssa (ks. Ruusuvuori, Haakana & Raevaara 2001, 28).

Tässä luvussa olen hahmotellut sitä, millaisiin ajatuksiin kielestä ja viestinnästä tämä työ perustuu. Työn lähtökohtana on funktionaalinen näkökulma kieleen. Funktionaalisen näkökulman sisällä tämä työ sijoittuu teoreettisesti dialogisen kielentutkimuksen piiriin, sillä keskusteluanalyttinen metodologia jakaa monia ajatuksia erityisesti linelliläisen dialogisuuden kanssa, kuten tässä luvussa on todettu. Lähteenmäen mukaan näyttää siltä, että dialogisesti suuntautuneessa kielentutkimuksessa teoreettiset, metodologiset ja empiiriset näkökohdat ovat väistämättä yhteen kietoutuneita (Lähteenmäki 2001, 38). Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksen filosofisten lähtökohtien (jotka siis ovat dialogisuudessa) tulisi näkyä myös tutkimuksen teon käytännössä. Tässä tutkimuksessa dialogiset lähtökohdat näkyvät esimerkiksi siinä, että keskustelijoiden puheenvuoroja ei analysoida kontekstistaan irrallaan. Analyysissa pyritään myös ottamaan huomioon se, että keskustelijat ovat dialogissa keskenään ja näin ollen vaikuttavat toistensa puheenvuoroihin. Dialogisuudessa ajatellaan, että vastaanottaja on koko ajan läsnä puhujan mielessä, kun tämä rakentaa omia lausumiaan. Puhujan on, ainakin jossain määrin, pyrittävä mukautumaan vastaanottajan oletettuun näkökulmaan. (Linellin 1998, 103.) Näin ollen siis lausumat eivät ole vain yksilön tuotoksia vaan niissä on aina jonkun verran vastavuoroisuutta. Tämä ajatus pyritään ottamaan huomioon keskusteluja analysoitaessa.

Vaikka tämän tutkimuksen lähestymistapa kieleen ja viestintään on ensisijaisesti funktionaalinen, on kuitenkin väistämätöntä, että keskusteluja analysoitaessa operoidaan myös formaalisen kielitieteen käsittein. Linellin (1998, 3) mukaan formalistiseen viitekehykseen kuuluvia käsitteitä ovat vaikkapa sellaiset termit kuin *lause*, *kieliopillinen subjekti* ja *substantiivi*. Epäilemättä myös näkemys siitä, että kielessä on erilaisia tasoja, kuten fonologinen, morfologinen ja syntaktinen taso, on lähtökohdiltaan formalistinen (ks. esimerkiksi Luukka 2000, 139). Tässäkään tutkimuksessa ei voida täysin irrottautua formalistisen kielitieteen käsitteistä ja luokitteluista, vaan tutkimuksen kuluessa puhutaan toistuvasti esimerkiksi itsekorjauksista, jotka kohdistuvat syntaksiin tai morfologiaan. Näiden formaalisten kieliopillisten käsitteiden käyttäminen on väistämätöntä siksi, että tutkimuksen teossa tarvitaan aina jonkinlaisia luokitteluja. Formalistiseen perinteeseen

kuuluvat luokittelut, esimerkiksi tämä luokittelu kielen eri tasoihin, ovat jo kauan olleet vaikutusvaltaisia, eikä korvaavia luokitteluja tai kuvauksia kielestä ole vielä tehty. Haakanan mukaan uudenlaista kieliopin kuvausta on hahmoteltu esimerkiksi kirjassa *Interaction and Grammar* (1996), mutta tällainen hahmottelu on vasta alussa (ks. Haakana 1999b, 157).

Toisaalta formalistisen ja funktionaalisen lähestymistavan on niiden eroista huolimatta ajateltu myös täydentävän toisiaan. Esimerkiksi Luukan (2000, 142) mukaan Linell on todennut, että rakenteisiin keskittyvä struktuurinäkökulma ja sosiaalista kontekstia ja vuorovaikutusta korostava (funktionaalinen) näkökulma eivät ole toisistaan riippumattomia, vaan molempia voidaan ja tuleekin hyödyntää kielitieteellisessä tutkimuksessa. Näin ollen tässäkin lähtökohdiltaan funktionaalisessa työssä hyödynnetään myös formalistista näkökulmaa joidenkin käsitteiden ja luokittelujen muodossa.

3 Keskustelunanalyysi metodina

Keskustelunanalyysi on sosiologian piirissä syntynyt tutkimusmenetelmä, joka pohjautuu metodeiltaan luentoihin, joita Harvey Sacks piti vuosina 1964 - 1972. Sacksin luennot nauhoitettiin, ja myöhemmin ne on litteroitu ja julkaistu. Sacksia pidetään yhdessä kollegoidensa Emanuel Schegloffin ja Gail Jeffersonin kanssa keskustelunanalyttisen tutkimussuuntauksen perustajana. (Heritage 1984, 233; ks. myös Hakulinen 1997a, 13.)

Harvey Sacks oli etnometodologian perustajan Harold Garfinkelin oppilas. Keskustelunanalyttinen tutkimus pohjautuu metodeiltaan etnometodologisiin ajatuksiin sosiaalisen toiminnan järjestyneisyydestä. (Hakulinen 1997a, 13; Heritage 1984, 233.) *Etnometodologia*-termi viittaa tutkimukseen, joka on kiinnostunut tavallisten yhteiskunnan jäsenten arkitiedosta sekä niistä menettelytavoista, joilla nämä ihmiset ymmärtävät elinolojaan, toimivat niissä ja vaikuttavat niihin (Heritage 1984, 4). Etnometodologinen ”liike” syntyi vastapainoksi sekä kvantitatiivisille menetelmille että ylipäättään tutkimukselle, jossa käytetään keinotekoisia aineistojen luokitteluja. Tärkeäksi nähtiin jo etnometodologian syntyvaiheissa se, että tutkimuksessa on vältettävä enneaikaista teorioiden muodostamista. Analyysin luokkina pitäisi etnometodologisessa tutkimuksessa käyttää sellaisia luokkia, joita osanottajat itsekin käyttävät vuorovaikutuksen jäsentämisessä. (Levinson 1983, 295.)

Etnometodologinen liike syntyi siis vastapainona sosiologisessa tutkimuksessa sillä hetkellä vallalla olleelle tutkimusparadigmalle. Samaan tapaan etnometodologinen keskustelunanalyysi syntyi kritiikkinä sellaista kielentutkimusta kohtaan, joka pyrki luomaan tutkimuskohteestaan idealisoidun kuvan. (Heritage 1984, 234.) Tutkimuskohteen idealisoimista välttääkseen Sacks päätti kehittää analyysimenetelmän, jolla pääsisi käsiksi primaariaineistoon eli ihmisen käyttäytymisen tutkimiseen yksityiskohtaisesti. Tämän metodologisen päämäärän toteuttamiseksi Sacks alkoi työskennellä nauhoitettujen keskustelujen parissa. Nauhoitettuja keskusteluja on mahdollista tutkia uudelleen ja uudelleen. Toiset tutkijat saattavat tarttua niihin ja tehdä niistä samanlaisia päätelmiä tai kritisoida niistä tehtyjä analyyseja. Nauhoitetut aineistot altistavat täten analyysin tiukalle julkiselle tarkastelulle, mikä auttaa vähentämään esimerkiksi henkilökohtaisten ennakkokäsitysten vaikutusta analyysiin. (Heritage 1984, 235, 238.)

Pyrkimys tutkimuskohteen idealisoimisen välttämiseen ja kiinnostus aidon vuorovaikutuksen yksityiskohtien tarkasteluun on säilynyt nykyisessäkin keskusteluanalyysin metodologiassa (Heritage 1984, 236). Idealisoimisen välttämisympyrkimys näkyy esimerkiksi siinä, että aineiston analyysissä pyritään tiukasti välttämään ennalta asetettujen luokkien käyttämistä. Aineiston kuvauksessa ja analysoinnissa käytetään sellaisia kategorioita, jotka keskustelijat itse näyttävät nostavan merkityksellisiksi tutkittavassa tilanteessa. Tutkijan on siis päästävä perille niistä kategorioinneista, joihin keskustelijat vuorovaikutuksessaan osoittavat orientoituvansa. (Levinson 1983, 286 - 287, 295; Raevaara 1997, 78.) Ennalta määrättyjen kategorioiden välttäminen on yhteydessä esimerkiksi siihen, että keskustelijoiden taustatekijöille ei anneta analyysissä painoarvoa, elleivät keskustelijat itse nosta taustatekijöitä relevantiksi seikaksi keskustelun kuluessa (Levinson 1983, 295). Tässä metodologisessa kehityksessä siis myöskään sellaisten ennalta asetettujen kategorioiden kuin *syntyperäinen-* ja *ei-syntyperäinen puhuja* käyttäminen ei ole oikein. Tässä työssä näitä kategorioita kuitenkin käytetään, koska myös keskustelijat itse näyttävät orientoituvan rooleihinsa äidinkielenä ja ei-äidinkielenä suomen puhujana. Tämä näkyy yksinkertaisimmillaan esimerkiksi siinä, että ei-äidinkielen puhuja tukeutuu äidinkielen kysymällä tältä apua, kuten seuraavassa esimerkissä. (Litteroinnissa käytetyt merkit on esitelty sivulla 30.)

(1)

01 Safir: ensi kuussa

02 Maija: joo just just

03 Safir: ^ensi kukaudessa^ ((Safir puhuu tämän vuoronsa hyvin hiljaa))

04 Maija: joo

—> Safir: ensi kuussa vai ensi kuukaudessa mitä

06 Maija: ämm ensi kuussa joo (2.0) en tiedä miksi tulee ensi kuussa (.) se

07 vaan on ensi kuussa hehe

Tai sitten äidinkielen puhuja itse osoittaa olevansa kielellisesti kyvykkäämpi osapuoli:

(2)

—> Maija: on joo ja sanoi että s(h)iel on meidän kurssista ehkä vain yiisi tai

—> jotain (.) aktiivisia (.) tiedätkö [mikä on aktiivinen

03 Safir: [nii nii nii

04 Maija: joo et aika vähän he

05 Safir: niih heheheh

Ennalta määrättyjen kategorioiden välttäminen näkyy myös siinä, että puheenvuorojen merkitysten ajatellaan määräytyvän ensisijaisesti sen mukaan, miten vuoroja keskustelussa käsitellään. Puheenvuoron merkitys ei siis määräydy esimerkiksi sen syntaktisen rakenteen

perusteella, vaan pikemminkin sen perusteella, miten sitä keskustelutilanteessa tulkitaan. Esimerkiksi syntaktiselta rakenteeltaan selvä kysymys tulkitaan kysymykseksi vain siinä tapauksessa, että seuraavan vuoron esittäjä keskustelussa käsittelee sitä kysymyksenä. (Raevaara 1997, 83.) Esimerkiksi seuraavassa esimerkissä Maijan ensimmäinen vuoro on rakenteeltaan kysymys, mutta Safir käsittelee sitä kuitenkin enemmän uutta tietoa tuovana väitelauseena.

(3)

—> Maija: ker- kerroinko sinulle että (.) aa mahdollisesti moona (.) moonalle

—> tehdääm pentuja

03 Safir: voii?

04 Maija: mut ei tiedä vielä mut minä toivoisin [että

05 Safir: [onko mitä on onko (.) nainen

06 vai mitä on

07 Maija: mo- moona on moona on tyttökoira

08 Safir: tyttö on voih:

Etnometodologisen keskusteluanalyysin tavoitteena on selvittää, miten ihmiset toimivat kielellä ja miten he oikeasti tulevat kielen keinoin toimeen keskenään. Tämä tavoite on vaikuttanut siihen, että ensisijaisena tutkimuskohteena ovat olleet ja ovat edelleen jokapäiväiset, tavallisten samanvertaisten ihmisten käymät arkikeskustelut. (Heritage 1984, 238 - 240; Hakulinen 1997a, 15.) Tutkimusalan alkuvuosina suuren osan tarkasteltavasta aineistosta muodostivat puhelinkeskustelut. Tällä pyrittiin eliminoimaan ei-kielellisen käyttäytymisen mutkistava vaikutus analyysiin. (Heritage 1996, 235.) Nykyään keskusteluanalyysin aineistona käytetään myös videonauhoitettuja keskusteluja, joista pystytään tekemään havaintoja keskustelijoiden nonverbaalisesta viestinnästä, esimerkiksi katseesta, jolla voi olla suurin merkitys keskustelun kulkuun. Videonauhoituslaitteet saattavat kuitenkin aiheuttaa keskusteluun enemmän häiriöitä kuin huomaamattomampi kasettinauhuri. Monet keskusteluanalyyttista tutkimusta tekevät tutkijat valitsevatkin vielä aineistokseen vain ääninauhoitetun materiaalin, vaikka kasvokkaiskeskusteluja ei keskusteluanalyysin metodologian mukaisesti tulisikaan tulkita ilman videonauhoitusta. (Ks. Seppänen 1997, 27.) Tämän tutkimuksen aineistona olevat keskustelut on nauhoitettu ääninauhalle. Keskusteluja analysoitaessa kuitenkin havaittiin, että videonauhoituksia olisi tarvittu. Kaikkia keskustelun kohtia ei pystytty analysoimaan tarpeeksi pitkälle siitä syystä, että keskustelijoiden nonverbaalisesta viestinnästä ei kyetty tekemään havaintoja.

Keskusteluanalyysia käytetään nykyään paljon myös erilaisten institutionaalisten keskustelujen tutkimiseen. Suomessa on tutkittu esimerkiksi lääkärin ja potilaan välistä

vuorovaikutusta (ks. esim. Haakana 1999a, Ruusuvuori, Haakana & Raevaara 2001). Keskustelunanalyysia on käytetty myös kakkoskielisten eli äidinkielen ja ei-äidinkielen keskustelijan välisten keskustelujen tutkimiseen. Jonkin verran on esitetty kannanottoja siitä, onko keskustelunanalyysi sopiva menetelmä näiden kakkoskielisten keskustelujen analysoimiseen (ks. esimerkiksi Kalin 1995, Kurhila 2000a). Suurin ongelma keskustelunanalyttisen tutkimusotteen käytössä kakkoskielisiä keskusteluja tutkittaessa on siinä, että keskustelijoiden välinen intersubjektiivisuus ei niissä toteudu samalla tavalla kuin äidinkielisissä keskusteluissa, joiden tutkimiseen keskustelunanalyttinen metodi on ensisijaisesti kehitetty. Intersubjektiivisuuden ongelmaa pohditaan tarkemmin kappaleessa 3.2.

3.1 Keskustelunanalyysin kolme tärkeintä lähtökohtaa

Teoksessaan *Garfinkel and Ethnomethodology* (1984, 241) Heritage tiivistää keskustelunanalyysin lähtökohdat kolmeksi perusolettamukseksi:

1. Vuorovaikutus on rakenteellisesti jäsentyntä.
2. Osallistuessaan vuorovaikutukseen asianosaiset ottavat huomioon kontekstin.
3. Nämä kaksi piirrettä läpäisevät vuorovaikutuksen yksityiskohtia myöten, niin että mitään yksityiskohtaa ei voida edeltä käsin sivuuttaa järjestymättömänä, sattumanvaraisena tai irrelevanttina.

Ensimmäinen perusolettamus pitää sisällään keskustelunanalyysille tärkeän ajatuksen siitä, että vuorovaikutuksen piirteet ilmentävät vakaita ja tunnistettavissa olevia rakenteita. Keskustelunanalyysi on nostanut keskustelusta esille kolme sitä konstituovaa jäsenyyksen muotoa, jotka ovat vuorottelujäsenyys, sekvenssijäsenyys ja korjausjäsenyys. Vuorottelujäsenyyksen mukaan keskustelijat keskustelevat vuorotellen. Vuoro on keskustelun perusyksikkö, yhden puhujan puhunnos, joka voi koostua vaikka vain yhdestä sanasta tai useammastakin lausumasta⁶. Vuorot liittyvät toisiinsa ja muodostavat joko löyhempiä tai kiteytyneempiä toimintajaksoja eli sekvenssejä. Näihin toimintajaksoihin on samalla sisäänrakennettu korjauksen mahdollisuus. Vuorovaikutukseen osallistujat orientoituvat näihin samanaikaisesti vaikuttaviin jäsenyyksiin joko tietoisesti tai tiedostamattaan ja tulkitsevat niiden avulla toisiaan. (Hakulinen 1997a, 16; Heritage 1984.)

⁶ Vuoron ja lausuman käsitteitä määritellään tarkemmin luvussa 3.3.1.

Vuorottelujäsennystä, sekvenssijäsennystä sekä kaikilla vuorovaikutuksen tasoilla toimivaa preferenssijäsennystä käsitellään tarkemmin omista luvuistaan. Korjausjäsennystä, joka on kolmas keskustelua konstituiva jäsennyksen muoto, tarkastellaan kaikissa analyysiluvuissa (4 - 8), koska sen esittely toimii pohjana tässä työssä tehtävälle analyysille.

Toisella perusolettamuksella tarkoitetaan sitä, että jokaisen keskustelijan toiminta keskustelussa on kaksinkertaisesti kontekstuaalista siten, että se on sekä kontekstin muovaamaa että sitä uudistavaa. Se, että puhujan toiminta on kontekstin muovaamaa, tarkoittaa keskusteluanalyysin viitekehyksessä, että hänen toimintansa on ymmärrettävissä vain sitä kautta, mitä keskustelussa on aikaisemmin tapahtunut. Jokainen puheenvuoro on keskustelussa vastaus edellä tapahtuneeseen ja samalla myös julkipantu tulkinta siitä, miten puhuja keskustelussa aikaisemmin tapahtuneen ymmärsi. Oman puheenvuoronsa kautta puhuja siis esittää tulkintansa keskustelussa aikaisemmin tapahtuneesta. Tämän lisäksi hän kuitenkin samalla uudistaa keskustelun kontekstia, sillä hänen puheenvuoronsa muovaavat seuraavia puheenvuoroja samassa keskustelun kontekstissa. Jokainen toiminta eli jokainen puheenvuoro on siis keskustelussa paitsi kontekstin muotoilema tulkinta jostakin myös kontekstia uudistava aloite johonkin uuteen. (Heritage 1984, 242.)

Keskusteluanalyysissa kontekstin ei ajatella olevan mikään keskustelun ulkopuolinen asia, johon nojaten keskustelussa tapahtuvia asioita tulkittaisiin. Sen sijaan kontekstin ajatellaan kehkeytyvän puheen sisällä: se luodaan puheessa ja puheen kautta. Keskustelijoiden puheen yksityiskohtien kautta myös tutkija voi tehdä havaintoja siitä, mitkä kontekstipiirteet ovat kullakin hetkellä relevantteja. Esimerkiksi institutionaaliset kontekstit syntyvät puheenvuorojen ja sekvenssien muotoilemisesta, eivät niinkään siitä tosiseikasta, että keskustelu esimerkiksi tapahtuu institutionaalisessa ympäristössä. (Heritage 1984, 282 - 283, 290; Raevaara 1997, 78.)

Kolmas keskusteluanalyysin perusolettamus pitää sisällään ajatuksen siitä, että mitään keskustelun yksityiskohtaa ei voi ennalta käsin hylätä merkityksettömänä. Tällä olettamuksella on se tärkeä seuraus tutkimuksen tekemiselle, että ennen aikaisesta teorianmuodostuksesta pidättäydytään ja pyritään vahvasti empiiriseen tutkimukseen, jossa

oletuksena on vain se, että kaikki mitä keskustelussa tapahtuu, saattaa jollain tavalla olla merkityksellistä keskustelijoille. (Heritage 1984, 242 - 243.) Keskusteluanalyysissa ei kuitenkaan haluta esittää mitään tulkintoja niistä syistä, joiden takia puhuja toimii keskustelussa niin kuin toimii. Puhujien motivaatioista tai intentioista heidän tekojensa taustalla ei olla kiinnostuneita. Keskusteluanalyysin näkökulmasta kiinnostavaa on vain se, mikä itse keskustelussa on näkyvillä. Pääpaino tutkimuksessa on siinä, mitä keskusteluista todella voidaan löytää, havaita ja osoittaa. (Levinson 1983, 287; Heritage 1984, 243 - 244; Hakulinen 1997a, 17).

3.2 Intersubjektiivisuus ja sen ongelma kakkoskielisissä keskusteluissa

Etnometodologisessa keskusteluanalyysissa näkemys keskustelun intersubjektiivisuudesta on keskeinen. Intersubjektiivisuus tarkoittaa yhteisesti rakennettua ymmärrystä, jonka mahdollistavat puhujien yhteinen tieto ja kokemus. Yhteinen ymmärrys rakennetaan keskustelussa yhteen liitettyjen toimintojen eli sekvenssien kautta. Puhe etenee vuoro vuorolta, ja vuoro vuorolta puhujat voivat esittää toisilleen tulkintansa puheen vaiheesta. Kun keskustelijoiden tulkinnat puheen vaiheista tulevat julki, on kaikki keskustelussa tapahtuva samalla julkista myös tutkijalle. Yhteen liitetyt toiminnot ovat siis intersubjektiivisuuden perustava rakennusaines. (Heritage 1984, 254 - 260, Taylor & Cameron 1987, 102 - 107.)

Puheenvuoron sekventiaalinen sijainti toimii johtolankana sen tulkinnalle. Esimerkiksi kysymyksen jälkeinen selitys tulkitaan selityksesi juuri sen takia, että kysymykseen on annettava joko vastaus tai sitten selitettävä syy vastauksen puuttumiselle. On tärkeä huomata, että kulloisenkin puheenvuoron vastaanottajan seuraava vuoro esittää aina jonkin analyysin, tulkinnan tai arvion edellisestä vuorosta. Keskustelun intersubjektiivisen rakentumisen kannalta erityisen tärkeä seikka on juuri se, että vastaanottajan tulkinta edellisestä vuorosta on julkisesti esillä. Tulkinnan paneminen julki tekee edelliselle puhujalle mahdolliseksi tarkistaa, kuinka hänet oli ymmärretty. Ja jos hänet on ymmärretty väärin, mahdollistaa keskustelun sekventiaalinen rakentuminen tietenkin myös korjaamisen. (Heritage 1984, 254 - 260; Linell 1998, 79.)

Intersubjektiivisuuden arkkitehtuurin ansioista keskustelun ulkopuolinen tutkija voi tehdä havaintoja keskustelun toiminnoista ja niistä säännöistä, joihin keskustelijat

vuorovaikutuksessaan orientoituvat. Näin siksi, että vuorovaikutukseen osallistujien omat tulkinnat keskustelussa tapahtuneista asioista näkyvät heidän puheenvuoroissaan, ja siksi, että heidän tulkintansa jälleen seuraavissa puheenvuoroissa joko korjataan tai hyväksytään. Näin ollen keskustelun tutkijalle muodostuu selvä kuva siitä, miten keskustelijat itse analysoivat keskustelua. Analysoijan ei tarvitsekaan luottaa pelkästään omaan intuitioonsa, kun hän tekee havaintoja keskustelusta, vaan keskustelijat itse tuovat julki omat ”näkemysensä” toisiaan seuraavissa teoissa ja reaktioissa. (Taylor & Cameron 1987, 106 - 107; Levinson 1983, 321.)

Intersubjektiivinen ymmärrys siis rakennetaan keskustelussa toisiinsa liittyvien puheenvuorojen ja tulkintojen kautta. Keskustelijoiden tulkinnat keskustelun vaiheista ovat julkisia paitsi keskustelijoille itselleen myös analysoijalle. Intersubjektiivisen ymmärryksen rakentaminen edellyttää keskustelijoilta jonkinlaista yhteistä tietoa. Heillä täytyy esimerkiksi olla samankaltainen tieto kielestä, jota keskustelussa käytetään, tai samankaltainen näkemys keskustelun funktioista, jotta intersubjektiivisuus voisi toteutua. On kuitenkin selvää, että emme koskaan voi täysin päästä osalliseksi toisen ihmisen yksilöllisistä kokemuksista. Tämä ei kuitenkaan estä vuorovaikutukseen osallistujia saavuttamasta intersubjektiivista ymmärrystä, sillä vuorovaikutustilanteissa me yleensä kuitenkin toimimme sen oletuksen varassa, että kokemusmaailmassamme ei ole sellaisia eroja, jotka radikaalisti vaikuttaisivat vuorovaikutukseen onnistumiseen. (Taylor & Cameron 1987, 104.) Linellin (1998, 43) mukaan Rommetveit onkin todennut osuvasti, että on oletettava, että intersubjektiivinen ymmärrys on olemassa, jotta se voitaisiin saavuttaa.

Kakkoskielisissä keskusteluissa keskustelijoiden intersubjektiivisuuden aste on väistämättä alhaisempi kuin kahden syntyperäisen puhujan välisessä keskustelussa. Äidinkielen ja ei-äidinkielen puhujan kielitaito on eritasoinen. Tämä ei voi olla vaikuttamatta siihen, että yhteisen ymmärryksen rakentaminen on jos ei vaikeampaa niin ainakin erilaista kuin kahden äidinkielen puhujan välisessä keskustelussa. Myös tutkijan ja keskustelijoiden välinen intersubjektiivisuuden aste on vähäinen. (Ks. Kurhila 2000a.) Toisaalta kakkoskielisissä keskusteluissa keskustelijoilla ei välttämättä myöskään ole selvyyttä siitä, millaista yhteistä tietoa he jakavat esimerkiksi kielestä (Kalin 1995, 189).

Kurhila (2000a) on artikkelissaan *Keskustelunanalyysin esittelyä ja rajankäyntiä — kakkoskielisten keskustelujen haaste* pohtinut keskustelunanalyysin sopivuutta kakkoskielisten keskustelujen tarkasteluun. Hän esittää artikkelissaan, että vaikka intersubjektiivisuuden aste onkin kakkoskielisissä keskusteluissa vähäinen, on keskustelunanalyysi siitä huolimatta sopiva menetelmä näidenkin keskustelujen tutkimiseen. Hän toteaa, että jos keskustelu on mahdollista keskustelijoille itselleen, se on myös analysoijan tulkittavissa (Kurhila 2000a, 368).

Kalin (1995) on tutkinut väitöskirjassaan korjaussekvenssejä kakkoskielisissä keskusteluissa. Hänen väitöskirjansa metodisena tavoitteena oli pohtia keskustelunanalyysin sopivuutta kakkoskielisten keskustelujen tutkimiseen. Hän pohtii, että keskustelunanalyysin soveltaminen kakkoskielisiin keskusteluihin on paradoksaalista juuri siksi, että sen lähtökohtana on oletamus keskustelijoiden yhteisestä tiedosta ja kokemuksesta, joka mahdollistaa yhteisen ymmärryksen rakentamisen. Kakkoskielisissä keskusteluissa intersubjektiivisuus ei voi toteutua samoin kuin äidinkielisessä keskustelussa. (Kalin 1995.) Kalin kuitenkin toteaa, että keskustelunanalyysin käytön paradoksaalisuudesta huolimatta sen keinoilla on mahdollista saada täsmällistä tietoa siitä, mitä keskustelussa todella tapahtuu, vaikka kakkoskielisten keskustelujen tulkinta ei olekaan helppoa. Hän korostaa sitä, että epätäydellisyys (vajavaisuus) asettuu keskustelussa jatkumolle. Myös äidinkielisissä keskusteluissa, jotka ovat olleet keskustelunanalyysin ensisijaista aineistoa, on samoja piirteitä epätäydellisyydestä kuin kakkoskielisissä keskusteluissa. Epätäydellisyys on puheelle luonnollisesti ominainen piirre. (Kalin 1995, 190 - 193, 216.)

Lähteenmäki (2001, 73) tuo esiin ajatuksen, että myös jonkinlainen epäsymmetrisyys on vuorovaikutuksessa aina tarpeen. Jos kahden yksilön välinen suhde olisi täysin symmetrinen, tarkoittaisi tämä sitä, että heidän tietoisuutensaakin periaatteessa olisi vain yksi ja sama tietoisuus. Ja tämä tilannehan — jota ei tietenkään käytännössä voi koskaan olla — sulkisi pois koko dialogin mahdollisuuden ja jättäisi jäljelle ainoastaan monologin. (Lähteenmäki 2001, 73.) Myös Linell (1998, 14) korostaa sitä, että vuorovaikutuksessa puhujien välillä vallitsee aina jonkinlainen epäsymmetria. Jos keskustelijoilla olisi jo valmiiksi olemassa esimerkiksi samat tiedot, vuorovaikutuksessa ei oikeastaan olisi paljoakaan mieltä. Kakkoskielisissä keskusteluissa tämä epäsymmetrisyys on tietenkin selvempää kuin tavallisissa äidinkielisten puhujien välisissä keskusteluissa.

Keskustelunalyysissa siis ajatellaan, että keskustelijat esittävät puheenvuoroissaan tulkintansa toisten keskustelijoiden vuoroista. Tämän tulkintojen esittämisen takia ymmärtäminen ei sinällään useinkaan nouse keskustelun varsinaiseksi aiheeksi. (Heritage 1984, 259.) Kakkoskielisissä keskusteluista on kuitenkin helposti havaittavissa, että nimenomaan ymmärtäminen on usein keskustelun aiheena. Tähän tutkimukseen keskustelunalyysi on valittu metodiksi siksi, että sen keinoin on mahdollista analysoida kakkoskielisen keskustelun korjaussekvenssejä tarkasti. Koska keskustelunalyysia ei tähän mennessä ole vielä laajasti käytetty kakkoskielisten keskustelujen analysoimiseen, on tämän työn yhtenä päämääränä myös osallistua keskusteluun siitä, sopiiko keskustelunalyysi tällaisten keskustelujen tarkastelumenetelmäksi.

3.3 Vuorottelujäsennys

Artikkelissaan ”*A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation*”⁷ Sacks, Schegloff ja Jefferson (1974) esittelevät vuorottelujäsennystä, joka on yksi keskustelua konstituovista jäsennyksen muodoista. Heidän mukaansa vuorottelu on näkyvä osa sosiaalista järjestäytyneisyyttä: vuorot ovat käytössä erilaisissa peleissä, asiakkaita palvellaan vuorotellen virastoissa, risteyksissä jokainen saa ajaa vuorollaan ja niin edelleen. Vuorottelujäsennys on myös olennainen osa puhetta erilaisissa keskusteluissa. Artikkelissaan nämä tutkijat asettavat tavoitteekseen kuvata keskustelun vuorottelujäsennystä sen yksinkertaisimmissa mahdollisissa muodoissa. (Sacks, Schegloff, Jefferson 1974, 696 - 697.)

Sacks, Schegloff ja Jefferson pohjaavat näkemyksensä vuorottelusta keskustelussa moniin tutkimuksiinsa, joiden aineistona ovat keskustelunalyysin metodologian mukaisesti olleet luonnolliset keskustelut. Heidän mukaansa nämä aineistot ovat osoittaneet erityisen selvästi sen, että keskustelua jäsentää vuorottelusysteemi. Vuorotellen toimiminen etenee heidän havaintojensa mukaan keskustelussa sujuvasti. (Sacks ym. 1974, 698 - 699.) Vuorottelun sujuvuus onkin keskustelussa odotettu ja normaali seikka. Tämä näkyy Hakulisen (1997, 34) mukaan esimerkiksi kielenkäyttöä koskevassa metapuheessa, jossa vuorotellen toimimista ei pidetä mainitsemisen arvoisena seikkana, mutta

⁷ Artikkelin nimi on ”keskustelunalyysin metodinen klassikko”, kuten Hakulinen (1997b, 32) toteaa. Siksi tässä tutkimuksessa vuorottelujäsennystä esiteltäessä käytetään lähteenä lähes yksinomaan tätä artikkelia.

vuorottelunormien rikkomista sitä vastoin kyllä: ”*Voi että kun me kaikki puhutaan yhtä aikaa!*”

3.3.1 Puheen perusyksiköstä

Koska vuorottelu etenee keskustelussa sujuvasti, on puhujilla oltava jonkinlainen tieto siitä, milloin on sopivaa lopettaa vuoro tai aloittaa uusi vuoro. Tällainen tieto puhujilla todellisuudessa näyttääkin olevan; eräiden tutkimusten mukaan (Levinsonin 1983, 296 - 297 mukaan Ervin-Tripp 1979) keskusteluissa on havaittu, että vähemmän kuin viisi prosenttia puheesta toteutuu päällekkäispuhuntana ja että hiljaisuudet eri puhujien vuorojen välillä ovat mitattavissa sekunnin kymmenesosina⁸. Mistä puhujat sitten tietävät, milloin vuoronvaihdos on mahdollinen? Sacks ym. (1974, 720 - 721) esittävät artikkelissaan, että vuorot koostuvat rakenneyksiköistä. Näillä rakenneyksiköillä voi olla piirteitä monista erilaisista kielellisistä pintarakenteista: ne ovat syntaktisia yksiköitä (lauseita, nominaalilausekkeita jne.), jotka identifioidaan vuoron rakenneyksiköiksi prosodisten piirteiden ja ensisijaisesti intonaation avulla. Puhujalla on vuorossaan oikeus yhteen rakenneyksikköön kerrallaan. Jokaisen rakenneyksikön jälkeen seuraa mahdollinen puhujanvaihdoskohta (transition relevance place). Tässä kohdassa on mahdollista, että puhuja vaihtuu, mutta näin ei välttämättä tapahdu. (Sacks ym. 1974, 720 - 721; ks. myös Levinson 1983, 297; Hakulinen 1997b, 42.)

Sacks ym. (1974, 702, 721) siis totesivat, että vuoron rakenneyksiköllä voi olla piirteitä monenlaisista kielellisistä pintarakenteista. Puhekielen tutkija joutuukin väistämättä pohtimaan kysymystä siitä, mikä on puheen perusyksikkö. Kirjoitetun kielen pohjalta olisi helppo ajatella, että lause on kaiken kielenkäytön perusyksikkö. Hakulinen (1997b, 34) kuitenkin toteaa, että näkökulma lauseeseen on keskusteluanalyyssissä erilainen kuin teoreettisissa kielioppimalleissa, sillä lausetta tarkastellaan pikemminkin vuorotteluprosessin kuin kielisysteemin osana.

⁸ Tietenkin tässä on varmasti vaihtelua kulttuurien välillä. Sanotaan, että esimerkiksi suomalaisten ns. reaktioaika olisi pitempi kuin joiden toisten kielten puhujien (ks. Lehtonen & Sajavaara 1985, 194 - 195). Samoin kulttuurilla saattaa olla vaikutusta koko vuorottelusysteemiin. Joissakin kulttuureissa vuorottelu keskustelussa saattaa edetä esimerkiksi keskustelijoiden arvojärjestyksen mukaan (ks. Levinson 1983, 301).

Pelkkä silmäys litteroituun keskusteluun riittää osoittamaan sen, että lauseet eivät puheessa toteudu samalla tavalla kuin kirjoitetussa tekstissä. Keskusteluntutkimuksessa ajatellaankin yleisesti, että puheen perusyksikkö on lausuma (Hakulinen 1997b, 37; Kieli ja sen kieliopit 1994, 79). Lausuma ei ole kielen rakenneyksikkö samalla tavalla kuin lause: siinä ei tarvitse olla finiittiverbiä eikä sitä aina voi analysoida lauseenjäseniinsä. Lausuman voi muodostaa yksi sana, esimerkiksi tervehdyksissä ja vastauksissa, mutta toisaalta se voi koostua joko yhdestä tai useammasta lauseesta. Yhteistä lausumille on usein se, että ne ovat prosodisia kokonaisuuksia. Tässä suhteessa ne muistuttavatkin enemmän kirjoitetun kielen virkettä kuin lausetta. Lause voi olla yksi lausumien laji, mutta se ei ole ainut syntaktinen rakenne, johon puhujat keskustelleessaan orientoituvat. Lausuma on siis puheenvuoron perusyksikkö, joka yksin tai yhdessä toisten lausumien kanssa konstituoii puheenvuoron. (Kieli ja sen kieliopit 1994, 79; Hakulinen 1997b, 34 - 43.)

Keskustelu koostuu siis vuoroista ja vuorot koostuvat joko yhdestä lausumasta tai useista lausumista. Toisaalta myös yksi lausuma saattaa muodostua eri puhujien perättäisistä vuoroista, kuten seuraavassa tämän tutkimuksen aineistosta poimitussa esimerkissä.

(4)

01 Maija: ahaa justinsa joo joo (.) no? mutta mi- minä voi sittek kirjottaa

02 sinulle aina ny(h)t heh joo oikein hieno paljonko tämä maksoi?

03 Safir: se se oli se- seitsemän seisemänsata marka?

04 Maija: justinsa=

—> Safir: =mutta kun mä [antoi / annoin

—> Maija: [vanhan

—> Safir: heille niin ja laaturin kanssa se tuli viissata markka

08 Maija: ahaa no se oli hyvä [hintaa

09 Safir: [nii o

Vuoron voi määritellä koostuvan siitä, mitä äänessä oleva puhuja sanoo toisen puhujan jälkeen ennen kuin toinen puhuja jälleen puhuu. Näin ollen siis mikä tahansa lausuma, joka päättää edellisen puhujan vuoron (oli se sitten vaikka vain minimipalautte) muodostaa itsessään vuoron. (Kalinin 1995, 31 mukaan McLaughlin 1984, 92). Puhujanvaihdos on siis selvempi vuorojen rajan merkki kuin esimerkiksi tauko, koska tauot eivät läheskään aina osu vuorojen väliin, vaan ne saattavat olla myös vuorojen sisällä. (Hakulinen 1997b, 37; ks. myös Sacks ym. 1974, 715.)

3.3.2 Muita vuorottelujäsennyksen peruseriaatteita

Vuorottelujäsennys on paikallinen systeemi, mikä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi vuorojen järjestys ja pituus voidaan päättää kussakin keskustelussa erikseen, paikallisesti. Samoin vuorottelujäsennyksen paikallisuus tarkoittaa sitä, että se jäsentää meneillään olevaa vuoroa ja seuraavaa vuoroa, mutta ei sen enempää. (Sacks ym. 1974, 725; ks. myös Levinson 1983, 300.)

Toinen tärkeä vuorottelujäsennyksen ominaisuus on, että sitä ohjataan yhteistyössä. Keskustelijat esimerkiksi kohtaavat jokaisen mahdollisen puhujanvaihdoskohdan ja ratkaisevat sen yhdessä. (Sacks ym. 1974, 725 - 727.) Sacks ym. ovat havainneet, että keskustelussa vuorottelu eli puhujien vaihtuminen ei tapahdu mielivaltaisesti, vaan tiettyjen sääntöjen nojalla. Nämä säännöt voidaan tiivistää kahdeksi periaatteeksi: 1) Äänestäolija valitsee seuraavan puhujan. 2) Seuraava puhuja valitsee itse itsensä. Nämä periaatteet toimivat keskustelussa nimenomaan tässä järjestyksessä⁹. (Sacks ym. 1974, 703.)

Vuorottelusysteemi ja sitä kautta koko keskustelun eteneminen perustuu siis yhteistyölle. Sacks ym. (1974, 727) käyttävät artikkelissaan termiä *recipient design*. Sillä he viittaavat juuri keskustelun etenemiseen yhteistyönä. Heidän havaintojensa mukaan lausumat muotoillaan keskustelussa vastaanottajaa ajatellen. Vastaanottajan huomioon ottaminen toteutuu esimerkiksi sanavalinnoissa, aiheen valinnassa sekä sekvenssien eli puhejaksojen muotoilemisessa. (Sacks ym. 1974, 727.)

Vuorottelujärjestelmää ei ole luotu millekään tietylle osanottajien lukumäärälle vaan mille tahansa keskustelulle. Se toimii kuitenkin hieman eri tavalla kahdenkeskisessä keskustelussa kuin useamman hengen keskustelussa. Kahdenkeskisessä keskustelussa eli dyadissa vuorottelujäsennys toimii lähinnä sen jäsentämisessä, milloin puhuja vaihtuu, koska siitä, kuka puhuu seuraavaksi, ei liene epäselvyyttä. Dyadissa vastaanottaja voi antaa

⁹ Sacks ym. (1974, 704) esittävät nämä vuoron jakelun periaatteet tätä tarkemminkin. Heidän mukaansa vuoron ensimmäisessä siirtymän mahdollistavassa kohdassa toteutuu jokin seuraavista vaihtoehdoista: a) Jos vuoro on rakentunut siten, että äänestäolija valitsee seuraavan puhujan, tällä on oikeus ja velvollisuus ottaa seuraava vuoro. b) Jos äänestäolija ei osoita seuraavaa puhujaa, voi seuraava puhuja valita itse itsensä. Eli vuoron saa se, joka ehtii sen ensimmäisenä ottaa. c) Jos äänestäolija ei osoita seuraavaa puhujaa eikä kukaan valitse itseään seuraavaksi puhujaksi, on äänestäolijalla mahdollisuus jatkaa. Nämä "säännöt" siis toteutuvat ensimmäisessä mahdollisessa puhujanvaihdoskohdassa. Jos äänestäolija kuitenkin jatkaa ensimmäisen mahdollisen puhujanvaihdoskohdan ohi, toteutuu säännöstö jälleen samanlaisena seuraavassa mahdollisessa puhujanvaihdoskohdassa.

yhden tai useamman siirtymäkohdan mennä ohi tietäen pääsevänsä seuraavaksi puhujaksi jossain vaiheessa. (Sacks ym. 1974, 712.)

3.4 Sekvenssijäsennys

Keskusteluanalyttisen metodin ensimmäinen lähtökohta siis oli se, että keskustelu on kokonaisuudessaan rakenteellisesti jäsentynyttä. (Heritage 1984, 241.) Rakenteellinen jäsentyneisyys tarkoittaa edellä käsiteltyä vuorottelujäsennystä eli puheenvuorojen sisäistä ja niiden välistä rakennetta. Vuorottelun lisäksi keskustelua jäsentävät myös sekvenssit eli toimintajaksot. (Heritage 1984, 245 - 253; Levinson 1983, 303 - 304; Raevaara 1997, 75.)

Puheenvuorot liittyvät keskustelussa toisiinsa ja muodostavat jaksoja eli sekvenssejä. Puheenvuorojen merkitys vuorovaikutuksessa määräytyy pitkälti sen perusteella, miten ne ovat sijoittautuneet puhejaksoon, mikä niiden asema puhejaksossa on. Jokaisen puheenvuoron merkitykseen vaikuttaa ensinnäkin se, mitä kyseisessä jaksossa on aikaisemmin ollut. (Linell 1998, 70 - 71.) Jos edellinen puheenvuoro on esimerkiksi ollut pyyntö, tulkitaan seuraava puheenvuoro todennäköisesti joko suostumiseksi tai kieltäytymiseksi. Samoin meneillään oleva vuoro määrittää ennakoivasti sitä, millainen puhetoiminta sen jälkeen on relevantti. Tätä ilmiötä kutsutaan keskusteluanalyysissa vuoron sekventiaaliseksi implikoivuudeksi. (Schegloff ja Sacks 1973, 296; ks. myös Heritage 1984, 245)

Voimakkaimmin sekventiaalinen implikoivuus näkyy vieruspareissa. Vieruspareiksi nimitetään sellaisia kahden vuoron kokonaisuuksia, joissa vuorojen välinen kytkös on erityisen vahva ja konventionaalistunut. Schegloff ja Sacks ottivat *vieruspari*-käsitteen käyttöön *Semiotica*-lehdessä vuonna 1973 ilmestyneessä artikkelissaan ”*Opening up closings*”. Heidän mukaansa vieruspari tarkoittaa kahden lausuman muodostamaa jaksoa, jossa lausumat ovat vierekkäisiä ja eri puhujien esittämiä. Lisäksi nämä lausumat ovat järjestyneet etujäseneksi ja jälkijäseneksi siten, että etujäsen vaatii tietyn jälkijäsenen. (Schegloff & Sacks 1973, 295 - 296.) Vierusparit rakentuvat keskustelussa Schegloffin ja Sacksin mukaan tietyn toimintasäännön perusteella. Tämä säännön mukaan keskustelijan, joka esittää vierusparin etujäseneksi tunnistettavan vuoron, on lopetettava oma vuoronsa ensimmäisessä puhujanvaihdoskohdassa, jolloin seuraavan puhujan tulee aloittaa ja esittää

sen vierusparityypin jälkijäsen, jonka etujäsen edellisen puhujan vuoro on. (Schegloff & Sacks 1973, 296.)

Vierusparin käsite ei kuitenkaan tarkoita sitä, että se aina välttämättä toteutuisi peräkkäisinä toimintoina, niin että etujäsen saisi jälkijäsenensä heti seuraavassa puheenvuorossa. Etujäsenen ja jälkijäsenen väliin saattaa jäädä montakin niin sanottua välisekvenssiä: esimerkiksi kysymykseen saatetaan vastata kysymyksellä, johon vastataan, ennen kuin annetaan vastaus alkuperäiseen kysymykseen. (Heritage 1984, 246; Levinson 1983, 304 - 305.) Seuraavassa esimerkissä Maija vastaa Safirin kysymykseen kysymyksellä, johon Safir vastaa. Safirin ensimmäisessä vuorossa esittämä kysymys saa siis vastauksensa vasta neljännessä vuorossa.

(5)

01 Safir: nii (.) kuinka kaua se kesti

02 Maija: kun johanna teki nämä

03 Safir: mm

04 Maija: mm ehkä kuusi tuntia

Vierusparirakenteeseen suhtaudutaan keskustelussa normatiivisena standardina. Tämä näkyy siinä, että vierusparin jälkijäsenen puuttuminen on keskustelussa heti silmiinpistävä seikka. Yleensä jälkijäsenen puuttumista pyritään selittämään. Jos keskustelija ei pysty tuottamaan vastausta kysymykseen, pyrkii hän selittämään tämän esimerkiksi tietämättömyyteensä vedoten. Ja selittäessään keskustelija samalla osoittaa suhtautuvansa vierusparirakenteeseen normina. (Heritage 1984, 247 - 251; Levinson 1983, 306).

3.5 Preferenssijäsennys

Vieruspareiksi rakentuvat esimerkiksi kysymys ja vastaus, ehdotus tai pyyntö ja sen hyväksyminen tai torjuminen, kannanotto ja samanmielisyyden tai erimielisyyden ilmaiseminen, itsesyytös ja siihen vastaaminen saman- tai erimielisyyttä osoittaen ja moite tai syytös ja sen kiistämien tai myöntäminen. Jälkijäsen voi siis usein valikoitua kahdesta vastakkaisesta vaihtoehdosta. Kaikki mahdolliset jälkijäsenet eivät ole samanarvoisia: on olemassa järjestys, joka ohjaa valintoja niin, että on aina olemassa ainakin yksi preferoitu ja yksi preferoimaton jälkijäsen. Vierusparin jälkijäsenen valikoitumista ohjaa

preferenssijäsennys¹⁰. (Heritage 1984, 265 - 267; Levinson 1983, 303 - 307; Tainio 1997, 93 - 94.)

Preferenssijäsennyksen ei ajatella suoraan osoittavan mitään puhujien intentioista tai motivaatioista. Se ei siis ole psykologinen käsite. (Heritage 1984, 267; Levinson 1983, 307; Tainio 1997, 95.) Preferenssijäsennys on rakenteellinen periaate, jota esimerkiksi Levinson (1983, 307, 333) vertaa morfologiasta tuttuun tunnusmerkkisyyden käsitteeseen. Preferoidut jälkijäsenet ovat tunnusmerkittäviä, sillä ne tuotetaan yleensä viivyttämättä ja rakenteellisesti yksinkertaisempina kuin preferoimattomat eli tunnusmerkkiset vuorot. Preferoimattomien jälkijäsenten tuottamista pyritään vuorovaikutustilanteissa välttämään ja siksi niiden tuottamiseen liittyy usein viivyttelyä, selittelyä ja vuoron monipolvisuutta. Näillä toiminnoilla preferoimattoman vuoron tuottamisen ongelmallisuutta pyritään lievittämään. (Levinson 1983, 333 - 335; Tainio 1997, 96; ks. myös Heritage 1984, 266 - 267.)

Preferenssijäsennys toimii kaikilla keskustelun tasoilla ohjaamassa vuorovaikutusta, jonka tärkeinä yleisinä periaatteina ovat samanmielisyys ja yhteenkuuluvuus. Yleensä siis preferoituja toimintoja pyritään suosimaan ja preferoimattomia välttämään. (Tainio 1997, 110.) Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisinta on se, miten preferenssijäsennys toimii osana korjausjäsenystä, joka on kolmas keskusteluanalyysissä osoitettu keskustelua konstituiva jäsenyksen muoto. Korjausjäsenystä ja preferenssijäsennystä sen osana käsitellään luvussa 4 sekä analyysiluvuissa 5, 6 ja 7.

3.6 Tutkimuksen aineisto ja sen litterointi

Tämän tutkimuksen aineistona on kaksi keskustelua, jotka ovat molemmat pituudeltaan noin 40 minuuttia. Keskustelijat itse nauhoittivat keskustelunsa tutkijalta saamallaan nauhurilla ääninauhalle. Molemmissa keskusteluissa on kaksi keskustelijaa eli syntyperäinen ja ei-syntyperäinen suomen puhuja. Toisessa keskustelussa myös ei-syntyperäisen puhujan äiti ja isä osallistuvat sananvaihtoon hetkittäin. Keskusteluanalyttiseen metodiin kuuluu tavoite suosia luonnollisesti tapahtuvia

¹⁰ Preferenssijäsennys saattaa olla osin myös kulttuurista riippuvainen ilmiö, niin että se siis saa erilaisia muotoja eri kulttuureissa. Tästä huomauttaa Levinson, kun hän kirjoittaa puhelinkeskustelujen aloituksista ja siitä, miten yhdysvaltalaisissa puhelinkeskusteluissa on preferoitua olla identifioimatta itseään keskustelun alussa. (Levinson 1983, 343.) Suomalaisessa puhelinkäyttäytymisessä näin ei havaintojeni mukaan ole.

keskustelua tutkimuksen aineistona (ks. esim. Laakso 1997, 48). Tämän tutkimuksen keskustelut ovat arkipäiväisiä kahvipöytädialogeja, ja ne ovat ”luonnollisia”, sillä ne olisivat tapahtuneet myös ilman tätä tutkimusta. Tutkimus ei kuitenkaan voi olla vaikuttamatta keskustelujen ”aitouteen”, sillä nauhuri on koko ajan keskustelijoiden näkyvillä ja he ovat tietoisia siitä, että heidän puheensa nauhoitetaan ja että myöhemmin keskustelua analysoidaan. Keskusteluhetkellä keskustelijat eivät kuitenkaan tienneet tarkasti sitä, mitkä keskustelun piirteet ovat analysoijan mielenkiinnon kohteena. Heille oli kerrottu, että tutkimuksen kiinnostuksena ovat kakkoskieliset keskustelut ylipäätään.

Toisessa keskustelussa keskustelevat Maija ja Safir¹¹. Maija on 25-vuotias luokanopettaja. Safir on 19-vuotias, ja hän on muuttanut Suomeen Iranista. Keskusteluhetkellä hän on asunut Suomessa melkein kaksi vuotta. Suomessa ollessaan hän on opiskellut suomea työväenopiston perus- ja jatkokurssilla yhteensä yhdeksän kuukauden ajan. Maija ja Safir ovat tavanneet toisensa vapaaehtoistoiminnassa, jossa suomalaiset vapaaehtoiset toimivat tukihenkilöinä maahanmuuttajille. Maija on ollut Safirin tukihenkilö. Keskusteluhetkellä Maijan ja Safirin suhdetta voisi kuitenkin kuvailla ennemminkin tavalliseksi ystävyys-suhteeksi, sillä heidän suhteeseensa ei enää liity sellaisia piirteitä, joita tukihenkilötoimintaan eritoten sen alkuvaiheissa kuuluu. Tukihenkilön on esimerkiksi tutustuttava maahanmuuttajaa suomalaiseen yhteiskuntaan vaikkapa asioimalla hänen kanssaan kaupassa ja eri virastoissa. Safir ei enää tässä tarvitse tällaista opastusta, koska hän on keskusteluhetkellä asunut Suomessa jo lähes kaksi vuotta.

Maijan ja Safirin keskustelua voisi luonnehtia nopeatempoiseksi. Molempien puhujien puheenvuorot ovat lyhyitä ja minipalautetta annetaan koko ajan puolin ja toisin paljon. Safirin suomen kielen taito on melko hyvä. Tästä on osoituksena se, että hän ei ole keskustelussa pelkästään passiivisena osapuolena, vaan hän tuo keskusteluun aktiivisesti mukaan omia aiheitaan ja esittää Maijalle kysymyksiä. Maijan tuottamat korjaukset ovat tässä keskustelussa enimmäkseen itsekorjauksia, eikä hän juurikaan korjaa Safirin virheitä suoraan. Maijan ja Safirin keskusteluun osallistuvat hetkittäin myös Safirin äiti ja isä, joiden suomen kielen taito on heikko.

¹¹ Keskustelijoiden nimet on muutettu.

Toisessa keskustelussa keskustelevat Valentin ja Jaana. Jaana on 26-vuotias venäjän kielen opiskelija. Valentin on saman ikäinen ja hän on muuttanut Suomeen Venäjältä. Keskusteluhetkellä Valentin on asunut Suomessa yhdeksän kuukautta. Ennen Suomeen tuloaan hän on omatoimisesti opiskellut suomen kieltä Venäjällä oppikirjan avulla. Suomessa hän saa suomen kielen opetusta työpaikkansa järjestämällä kurssilla. Valentin ei kuitenkaan juurikaan käytä suomea: hän puhuu sitä ainoastaan asioidessaan esimerkiksi kaupassa tai postissa. Hänen työpaikallaan työkielenä on englanti. Jaanan kanssa Valentin puhuu useimmiten venäjää, joskus kuitenkin myös suomea. Jaana ja Valentin ovat tutustuneet toisiinsa englannin kielen kurssilla, jonka opettajana Jaana toimi. Nykyään he ovat ystäviä ja tapaavat toisiaan aina silloin tällöin.

Valentinin ja Jaanan keskustelu on tempoltaan hitaampi kuin Maijan ja Safirin. Valentinin suomen kieli on melko virheetöntä, ja hän puhuu hieman paremmin kuin Safir. Hän kuitenkin puhuu hitaasti ja harkitsee sanojaan aina jonkin aikaa. Valentinin puheesta näkyy, että hän pyrkii puhumaan virheetöntä kieltä. Tämä näkyy esimerkiksi hänen itsekorjauksissaan. Jaanan tekemät korjaukset ovatkin tässä keskustelussa lähinnä toisen korjauksia. Jaana korjaa Valentinia usein suoraan; itseään hän ei juurikaan korjaa.

Keskustelut on litteroitu keskustelunanalyysin litterointimenetelmiä mukaillen. Keskustelunanalyysissä nauhojen litterointi on oleellinen osa tutkimusta, sillä siinä tehdyt ratkaisut vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin. Litteraatioissa pyritään antamaan mahdollisimman tarkka kuva siitä, mitä nauhalla on, jäljittelemällä kuulohavaintoja niin tarkasti kuin mahdollista. Käytännössä täydellisen tarkkaa ja neutraalisti havaintoja välittävää litteraatiota ei tietenkään ole mahdollista tehdä (Seppänen 1997, 18 - 19). Tässä tutkimuksessa litteraation tekemistä vaikeuttivat muutamat ei-natiivien kieleen liittyvät seikat. Esimerkiksi Valentinin puhe on hetkittäin niin hidasta, että on vaikea päättää, mihin olisi tarpeen merkitä taukoja. Yleensä keskustelunanalyttisissä litteraatioissa merkitään tauot kymmenesosasekuntien tarkkuudella. Tässä tutkimuksessa näin tarkkaa merkintää ei ole katsottu tarpeelliseksi vaan kaikki yhtä sekuntia lyhyemmät tauot merkitään samalla merkillä (.). Jos tauko on yhtä sekuntia pidempi, on sen pituus ilmoitettu sulkeiden sisällä.

Keskustelunanalyttisen litteraation metodisena lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan mikään keskustelussa ei ole sattumanvaraista. Kaikki interaktion piirteet ovat potentiaalisesti merkityksellisiä. (Seppänen 1997, 20.) Siksi tässäkin tutkimuksessa on

otettu litteraatioon mukaan esimerkiksi naurut ja rykimiset. Litteroinnissa pyritään kuitenkin vain inhimillisen havaitsijan tarkkuuteen: siinä halutaan tuoda ilmi keskustelun ilmiöitä sillä tarkkuudella, jolla niihin voi reagoida ilman mittauslaitteita, korvakuulolta, sillä tavoin kuin keskustelijat itse niihin reagoivat. (Seppänen 1997, 20.) Mittauslaitteena on kuitenkin käytetty sekuntikelloa taukojen pituuden mittaamisessa.

Tutkimuksessa käytetyt litterointimerkit ovat seuraavat:

sävelkulku

. laskeva intonaatio

? nouseva intonaatio

___ (alleviivaus) painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa

Päällekkäisyydet ja tauot

[päällekkäispuhunnan alku

(.) tauko joka on pituudeltaan yhden sekunnin mittainen tai lyhyempi

(2.0) sekuntia pidempi tauko (pituus ilmoitettu sulkeiden sisällä)

= kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

Puhenopeus ja äänen voimakkuus

> < (sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu puhejakso

< > (ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso

^^ ympäristöä vaimeampaa puhetta

Nauru

s(h)ana sulussa oleva h sanan sisällä kuvaa sitä, että sana on lausuttu nauraen

hehehe naurua

£ £ hymyillen lausuttu jakso

muuta

.hh sisäänhengitys

sa- (tavuviiva) kesken jäänyt sana

(()) kaksoissulkeiden sisässä litteroijan kommentteja

& rökeminen, yskiminen

: äänteen venytys

4 Korjausjäsenitys

Keskustelun sekventiaalinen rakentuminen tarjoaa keskustelijoille mahdollisuuden tehdä havaintoja siitä, miten heidän vuoronsa keskustelussa ymmärretään ja miten niitä käsitellään. Väärinymmärrysten varalta keskustelussa on mahdollisuus myös korjauksille. Korjausjäsenitys on yksi keskustelua konstituovista jäsennyksistä. (Levinson 1983, 340.)

Korjauksilla ei keskusteluanalyttisessä viitekehyksessä tarkoiteta ainoastaan virheiden korjaamista, vaan korjausta käytetään kattoterminä käytänteille, joiden avulla keskustelijat käsittelevät kuulemisessa, puhumisessa ja puheen ymmärtämisessä esiintyviä ongelmia. (Levinson 1983, 341; Schegloff, Jefferson & Sacks 1977, 363; Sorjonen 1997, 111; Laakso 1997, 37.) Korjauksia tehdään, kun lausumassa on ongelma, kun vastaanottajalla on vaikeuksia ymmärtää tai kun puhuja haluaa tarkastaa lausumaansa tai ilmaista itseään tarkemmin. Keskusteluanalyysissa tutkijat ovat kiinnostuneita tapauksista, joita keskustelijat itse käsittelevät ongelmallisina. Kiinnostavaa on erityisesti se, mitä keskustelijat tekevät näille ongelmallisiksi nostamilleen kohdille. (Sorjonen 1997, 112.) Korjauskäytänteitä käytetään keskustelussa erityisesti sellaisissa kohdissa, joissa keskustelijoiden välinen intersubjektivisuus uhkaa murtua (Schegloff 1992). Tämän tutkimuksen kannalta korjausjäsenitys on erityisen kiinnostava ilmiö juuri siksi, että intersubjektivisuus uhkaa murtua kakkoskielisissä keskusteluissa usein. Korjausjäsenityksellä on siis oltava niissä korostuneen merkityksellinen tehtävä.

Tässä tutkimuksessa ei siis lähdetä liikkeelle kielellisten virheiden laskemisesta (vrt. Laakso 1997, 59 - 75; Brock, Crookes, Day & Long 1986, 231). Korjauksia ei käsitellä suhteessa virheellisiin ilmauksiin, vaan korjauksina pidetään sellaisia tapauksia, jotka keskustelijat nostavat korjauksen kohteeksi. Kielellisesti virheellisiä ilmauksia saattaa keskustelussa esiintyä, mutta elleivät keskustelijat itse kiinnitä niihin huomiota, ne eivät ole myöskään tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohteena. Kielellinen virhe ei välttämättä ole yhteydessä korjaukseen tekemiseen tai tekemättä jättämiseen.

Language-lehdessä ilmestyneessä korjausta käsittelevässä artikkelissaan Schegloff ym. (1977) korostavat, että korjaus on sekventiaalinen ilmiö. Korjaus saa yleensä aikaan korjaussekvenssin keskustelun tiimellykseen. Se, miten korjaussekvenssit rakentuvat, riippuu siitä, kuka tekee aloitteen korjaukseen. Korjauksen yhteydessä puhutaankin

kahdesta eri keskustelijaroolista: itsestä ja toisesta. Korjausjakson voi aloittaa joko ongelman tuottaja (itse) tai ongelmaavuoron vastaanottaja (toinen). Siitä riippumatta, kuka korjauksen aloittaa, sen voi saattaa loppuun joko ongelman tuottaja tai toinen keskustelija. (Levinson 1983, 340; Schegloff ym. 1977, 364- 365; Sorjonen 1997, 112.) Yleensä itse aloitettuihin korjauksiin tehdään aloite jo samassa vuorossa, missä ongelmakin on. Tällaiset korjaukset saavat yleensä myös päätöksensä samassa vuorossa, ja näin ollen koko korjaus on käsitelty yhden vuoron aikana. Toisen aloittamat korjaukset taas yleensä synnyttävät keskusteluun useamman vuoron mittaisen korjaussekvenssin. (Schegloff ym. 1977, 369.)

Schegloffin ym. (1977, 370) mukaan korjausta vaativien ongelmien tyyppi ei juurikaan määritä sitä, aloittaako korjauksen ongelman tuottaja itse vai toinen. Heidän havaintojensa mukaan korjauksen voi useimmissa tapauksissa aloittaa kumpi vaan. Korjauskäytänteisiin sisältyvän preferenssijäsennyksen mukaan itsekorjaus on kuitenkin preferoidumpaa kuin toisen korjaaminen. Preferoiduin korjausjakso on sellainen, jonka aloittaa ja saattaa loppuun ongelman tuottaja. (Schegloff ym. 1977; ks. myös Levinson 1983, 341.)

Keskustelunanalyysissa korjausjakson aloituspaikasta puhutaan suhteessa siihen puheenvuoroon, jossa korjausta vaativa ongelma sijaitsee. Korjausjakson mahdollisiksi aloituspaikoiksi on esitetty viisi eri paikkaa. Korjaus tai aloite korjaukseen voi tapahtua:

- 1) ongelmaavuorossa ennen sen vuoron rakenneyksikön loppua, jossa ongelma sijaitsee
- 2) vuorojen välisessä siirtymätilassa
- 3) ongelmaavuoroa seuraavassa vuorossa
- 4) ongelmaavuoroa seuraavan vuoron jälkeen
joko 3. vuorossa tai 3. positiossa¹²
- 5) neljännessä positiossa¹³.

(Sorjonen 1997, 113; ks. myös Schegloff 1992; Levinson 1983, 340; Schegloff ym. 1977, 366 - 367.)

¹² Ero kolmannen vuoron ja kolmannen position korjauksen välillä on seuraava: **Kolmannen vuoron** korjauksissa puhuja korjaa omaa aikaisempaa puhettaan kolmannessa vuorossa (suhteessa ongelmaavuoroon, joka on ensimmäinen) eikä käsittele kuulijan edellistä vuoroa väärinymmärrystä osoittavana vuorona. **Kolmannen position** korjauksessa puhuja taas korjaa omaa aiempaa vuoroaan sitä seuranneen vastaanottajan vuoron takia, jossa vastaanottaja on osoittanut ymmärtäneensä puhujan aiemman vuoron väärällä tavalla. (Sorjonen 1997, 134.) Näissä asemissa tapahtuvia korjauksia tarkastellaan luvussa 7.

¹³ Neljännessä position korjaus on ongelmaavuoron vastaanottajan paikka korjata ymmärtämystään, jonka hän on esittänyt ongelmaavuoroa seuraavassa vuorossa. Tällaiset korjausaloitteet ovat harvinaisia, eikä niitä käsitellä tässä tutkimuksessa lainkaan. (Ks. Schegloff 1992, 1320 - 1324.)

Tämä tutkimus kohdistuu natiivipuhujan tuottamiin korjauksiin; sekä itsekorjauksiin että toisen korjauksiin. Natiivipuhujan tuottamia korjauksia analysoidaan seuraavassa järjestyksessä: Luvussa 5 käsitellään ongelmavuorossa aloitettuja ja loppuun saatettuja korjauksia eli natiivipuhujan itsekorjauksia. Luvussa 6 käsitellään ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa aloitettuja korjauksia. Tässä vuorossa natiivipuhuja voi ensinnäkin korjata ei-natiivia suoraan. Tällöin natiivipuhuja on siis sekä korjauksen aloittaja että loppuun saattaja. Toiseksi natiivi voi tässä vuorossa tuottaa ei-natiiville korjausaloitteen, ja myös näitä aloitteita tarkastellaan. Kolmanneksi myös ei-natiivi saattaa tässä vuorossa tuottaa aloitteen korjaukseen, jonka natiivipuhuja saattaa loppuun. Myös tällaiset tapaukset ovat kiinnostuksen kohteena. Luvussa 7 analysoidaan kolmannen position itsekorjauksia. Ne ovat natiivipuhujan itse aloittamia ja loppuun saattamia korjauksia.

Tarkastelun ulkopuolelle siis jäävät kaikki ei-natiivin itsekorjaukset sekä hänen loppuun saattamansa korjaukset. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät myös natiivipuhujan mahdolliset itsekorjaukset vuorojen välisessä siirtymätilassa sekä kolmannessa vuorossa, koska tämäntyyppisiä korjauksia ei tämän tutkimuksen aineistosta löytynyt.

Korjausjäsenystä säätelee preferenssijäsenyys, jonka on äidinkielissä keskusteluissa huomattu olevan seuraavanlainen:

Preferenssi 1: Ensimmäisen vuoron itse aloitettu itsekorjaus.

Preferenssi 2: Itse aloitettu itsekorjaus toisessa mahdollisessa korjauspaikassa eli puheenvuorojen välisessä siirtymätilassa.

Preferenssi 3: Toisen aloittama itsekorjaus.

Preferenssi 4: Toisen aloittama ongelmavuoron puhujan korjaus toisessa vuorossa. (Levinson 1983, 341.)

Kaikkein preferoiduin tilanne on siis se, että ongelmavuoron puhuja korjaa itseään jo ennen vuoron rakenneyksikön loppua omassa puheenvuorossaan. Toiseksi preferoiduin tilanne on ongelmavuoron puhujan aloittama itsekorjaus vuorojen välisessä siirtymätilassa eli vuoron rakenneyksikön päätyttyä. Jos ongelmavuoron puhuja ei näissä asemissa itse korjaa itseään, niin kolmanneksi preferoiduin tilanne on, että ongelmavuoron vastaanottaja tekee aloitteen korjaukseen ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa. Kun ongelmavuoron vastaanottaja tekee tässä toisessa vuorossa aloitteen korjaukseen, tarjoutuu ongelmavuoron tuottajalle mahdollisuus korjata itse itseään kolmannessa vuorossa. Vähiten preferoitu on

tilanne, jossa ongelmavuoron vastaanottaja (toinen) korjaa ongelmavuoron puhujaa suoraan ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa. (Levinson 1983, 341.) Tällaista preferenssijäsennystä perustellaan sillä, että todellisessa keskustelussa korjaukset toteutuvat tässä järjestyksessä. Näin ollen siis koko keskustelun korjausaparaatti on selvästi kallistunut preferoimaan itse aloitettuja korjauksia ja itsekorjauksia. Esimerkiksi Levinsonin mukaan toisen suora korjaaminen on todellakin tavallisessa keskustelussa hyvin harvinaista. (Levinson 1983, 341 - 342.)

Tällaisen korjauksen preferenssijäsennyksen on siis havaittu olevan olemassa äidinkielisten puhujien välisissä keskusteluissa. Joitakin näkökulmia on esitetty siitä, että korjauksien preferenssijäsennys ei toimisi samalla tavalla kakkoskielisissä keskusteluissa (ks. esim. Norrick 1991). Korjauksien preferenssijäsennystä kakkoskielisten keskustelujen kontekstissa tarkastellaan lähemmin erityisesti luvussa 6.

5 Ennen vuoron rakenneyksikön loppua aloitetut korjaukset

Ensimmäinen mahdollinen paikka aloittaa korjausjakso on siinä vuoron rakenneyksikössä, jossa korjattava asia on. Tässä kohdassa aloitetut korjausjaksot ovat ongelman tuottajan (itse) aloittamia, ja on preferoitua, että hän myös saattaa korjausjakson loppuun. (Levinson 1983, 340 - 341; Schegloff ym. 1977, 366.) Itse aloitettu samassa vuorossa ongelman kanssa tapahtuva korjaus on Schegloffin (1979, 268) mukaan kaikkein yleisin korjauksen muoto.

Miksi tässä paikassa aloitetut korjaukset sitten ovat yleisin korjauksien tyyppi? Selitys löytyy keskustelun sekvenssijäsennyksestä. Keskustelussa sekvenssit eli toimintajaksot rakentuvat yhteen liittyvistä puheenvuoroista. Meneillään oleva vuoro voi määrittää sitä, millainen puhetoiminta sen jälkeen on olennainen ja toivottava. Äänessäoleva puhuja voi siis olettaa seuraavan puhujan tuottavan relevantin seuraavan toiminnan. Tätä ilmiötä nimitetään sekventiaaliseksi implikoivuudeksi. Sekventiaalinen implikoivuus on erityisen voimakasta vieruspareissa. Vieruspareissa on etujäsen, joka odottaa jälkijäseneltään tiettyjä ominaisuuksia. Jälkijäsen yleensä vastaa näihin odotuksiin, esimerkiksi vastaus tuo vastauksen kysymykseen. Jälkijäsen, eli ensimmäistä vuoroa seuraava vuoro, on kuitenkin myös mahdollinen korjausaloitteen tekemisen paikka. Tässä kohdassa korjausaloitteen voi tehdä ongelmavuoron vastaanottaja eli toinen. Jos jälkijäsenen paikalla tehdään

korjausaloite, ensimmäisen vuoron sekventiaalinen implikoivuus ”katoaa” tämän vuoron osalta. Etujäsen ei siis saakaan jälkijäsentään, ainakaan vielä tässä vuorossa. Ja koska toisen tekemä korjausaloite yleensä synnyttää kokonaisen korjaussekvenssin keskustelun kulkuun, etujäsenen sekventiaalinen implikoivuus saattaa kokonaan menettää merkityksensä. (Schegloff 1979, 267.)

Keskustelun kulkua säätelevän preferenssijäsennyksen mukaan onkin preferoitua pitää toinen vuoro vapaana niille jälkijäsenille, jotka ovat relevantteja. Näin ollen korjausaloitteen tekeminen toisessa vuorossa ei ole preferoitua. Yksi keino pitää seuraava vuoro vapaana jälkijäsenelle on se, että äänessä oleva puhuja aloittaa korjauksen itse siinä vuorossa, jossa ongelma esiintyy. (Schegloff 1979, 268.)

Kun puhuja korjaa omaa puhettaan samassa vuorossa ongelman kanssa, korjaus tuotetaan yleensä myös samassa vuoron rakenneyksikössä ongelmakohtan kanssa. Korjaus voisi toki tapahtua mahdollisen puhujanvaihdoskohdan jälkeen omassa, vaikkapa korjaukselle kokonaan omistetussa rakenneyksikössä. Usein näin ei kuitenkaan tapahdu, koska jokaisen vuoron rakenneyksikön (joka siis voi olla lause tai muu syntaktinen rakenne) jälkeen seuraa mahdollinen puhujanvaihdoskohta. Tässä kohdassa tuleva puhuja voi aloittaa oman vuoronsa. Siksi äänessä olevalla puhujalla on tarve aloittaa korjaus jo omassa vuoron rakenneyksikössään. (Schegloff 1979, 268 - 269.)

Ongelmailmauksen kanssa samassa vuoron rakenneyksikössä sijaitsevien korjausjaksojen aloittamiseen käytettyjä keinoja ovat suomenkielisessä keskustelussa samoin kuin englannissa sanojen katkaisut, äänteiden venytykset, toistot, *öö-*, *yy-* ja *mm-* epäröintiäänteet ja tietyt partikkelit (*tai siis, eiku*). (Laakso 1997, 75; Sorjonen 1997, 114; ks. myös Schegloff ym. 1977, 367.) Myös tauko voi olla merkinä korjausaloitteesta, mutta tauko voi keskustelussa viestiä myös monesta muustakin asiasta (Laakso 1997, 39). Hyvin tyypillinen korjausaloitteen tyyppi ongelman kanssa samassa vuorossa tapahtuvassa korjauksessa on sanan katkaisu (Schegloff 1979, 272). Seuraavassa esimerkissä Maija korjaa omaa puheenvuoroaan. Korjauksen aloittamisesta kertoo sanan katkaiseminen.

(6)

—> Maija: minä pidän (.) si- sinun paita on kaunis (.) se on iloisen värinen

02 ((artikuloi erityisen selvästi))

03 Safirin äiti: persiaa

04 Safir: persiaa

05 Safirin äiti: persiaa

- 06 Maija: se on-
 07 Safir: sun silmät näke kauniita ((kääntää ilmeisesti äidin puheen))
 08 Maija: ahhhaha aa no se on tosi kaunis (.) tiedätkö marimekon (.) marimekko

Sanan katkaisu aloittaa usein korjauksen, joka kohdistuu jo tuotettuun saman vuoron elementtiin. Schegloff kutsuu tällaista korjausta *postpositioiduksi* (*postpositioned*) korjaukseksi. Postpositioitu korjaus hajottaa yleensä meneillään olevan lauseen (tai muun vuoron rakenneyksikön) syntaksisen rakenteen. (Schegloff 1979, 273.) Voisi ajatella, että esimerkissä (6) Maijan ensiksi aloittaman lausuman ”*minä pidän si-*” syntaktinen rakenne hajoaa, koska se ei koskaan saa päätöstään vaan päättyy tavuun *si-*. Tämän ensimmäisen kesken jääneen lausuman jälkeen Maija aloittaa kokonaan uuden lausuman, joka kuuluu ”*simun paita on kaunis*”.

Korjaus ei välttämättä aina kohdistu jo sanottuun, vaan se voi suuntautua myös eteenpäin. Etenkin tauko tai epäröintiänteet voivat aloittaa korjauksen, joka ei muuta aiemmin sanottua. Tällaista korjausta Schegloff nimittää *prepositioiduksi* (*prepositoned*) korjaukseksi. (Schegloff 1979, 272 - 273; Sorjonen 1997, 118.) Eteenpäin suuntautuvassa korjauksessa on usein kysymys sopivan ilmaisun etsimisestä (Sorjonen 1997, 118 - 119). Seuraavassa esimerkissä sekä epäröintiäänne *öö* että tauko toimivat vihjeinä korjauksen aloittamisesta.

- (7)
 —> Maija: £ahaa justinsa£ no ((kahvin juontia(2.0))) minullakin on nytten öö
 02 koska en saa enää (1.0) enää ei tule rahaa ää (.) suomen valtiolta? (.) niin ei
 03 ei ole rahaa=
 04 Safir: =ai niin se se opiskelija
 05 Maija: nii niin niin

Ennen tätä esimerkkiä Maija ja Safir ovat keskustelleet siitä, miten Safir on käyttänyt palkkarahojaan: hän on ostanut uuden puhelimen ja maksanut puhelinlaskuja eikä palkkaa ole jäänyt säästöön. Sitten Maija alkaa kertoa omasta rahatilanteestaan esimerkin ensimmäisessä vuorossa. Hän aloittaa varsinaisen asiansa sanomalla *Minullakin on nytten*, jonka jälkeen seuraa epäröintiäänne *öö*. *Minulla*-sanaan on liitetty *-kin*-liitepartikkeli, joka kertoo siitä, että Maija jollain tapaa kokee tilanteensa samanlaiseksi Safirin tilanteen kanssa. Epäröintiänteiden jälkeen Maija aloittaa uuden lauseen *koska*-alistuskonjunktioilla. *Koska en saa enää* -rakenne kuitenkin katkeaa taukoon, joka kertoo uudesta eteenpäin suuntautuvasta korjauksesta. Lauseen jatkosta voi päätellä, että *koska en saa enää* rakenteen odotuksenmukainen loppu olisi luultavasti ollut *opintotukea*. Tätä sanaa Maija ei

kuitenkaan tuota, vaan sen sijaan hän tuottaa kiertoilmauksen *enää ei tule rahaa suomen valtiolta*.

Edellisessä esimerkissä siis sekä epäröintiäänne öö- että tauko kertoivat eteenpäin suuntautuvasta korjauksesta. Kuten esimerkistä (7) voi havaita, myös nämä eteenpäin suuntautuvat korjaukset vaikuttivat Majjan vuoron syntaktiseen rakentumiseen, sillä hänen lausumansa jäivät kesken. Aina eteenpäin suuntautuva korjaus ei välttämättä vaikuta meneillään olevan rakenneyksikön syntaksiin: korjaushan voi tapahtua vaikka niin, että sana korvataan saman sanaluokan sanalla. (ks. Schegloff 1979, 263.)

Usein korjaus kuitenkin muuttaa rakenneyksikön syntaksia enemmän tai vähemmän (Schegloff 1979, 263). Schegloff toteaaakin, että syntaksi ja keinot korjata lausumaa ennen vuoron rakenneyksikön loppua riippuvat toisistaan ja jäsentävät toisiaan. Korjausjäsenitys ja syntaksi ovat molemmat sekventiaalisia ilmiöitä, jotka vaikuttavat puheen rakenneyksiköiden (kuten lauseiden) tuottamiseen. Syntaksi on sekventiaalisen jäsenityksen muoto, koska rakenneyksiköt tuotetaan puheessa siihen nojaten. Siihen nojautuen myös kuulijat tunnistavat ja analysoivat puheen yksiköitä. Korjaukset taas kertovat siitä, miten syntaksi muotoutuu ja millaisia rakennevaihtoehtoja on olemassa. (Schegloff 1979, 277.)

Artikkelissaan *The Relevance of Repair to Syntax-for-Conversation* Schegloff (1979, 277) esittääkin, että koska syntaksi ja korjaus toimivat samassa sekventiaalisessa ympäristössä, niitä olisi myös tutkittava yhdessä. Hän korostaa, että koska keskustelu on kaikkein perustavin kielenkäytön tyyppi, myös syntaksia pitäisi tutkia sen kautta. Hänen mukaansa sitä, miltä keskustelun syntaksi näyttää, ei voi tarkentaa, ennen kuin rakenneyksiköiden rakentumista on tutkittu enemmän empiirisesti. Artikkelissaan hän kuitenkin hahmottelee joitakin piirteitä, joita keskustelun syntaksilla olisi oltava. Keskustelun syntaksin rakenteen täytyy hänen mukaansa esimerkiksi olla sopeutuvainen siihen, että lauseet aina osoitetaan jollekin kohderyhmälle ja ne muotoillaan tätä kohderyhmää ajatellen. Vastaanottaja siis vaikuttaa sekä syntaktisen rakenteen että käytettyjen sanojen valitsemiseen. (Schegloff 1979, 277 - 282.) Tätä ilmiötä kutsutaan keskusteluanalyysissa myös termillä *recipient design* (ks. Sacks ym. 1974, 727).

Tämän tutkimuksen kannalta Schegloffin havainto keskustelun syntaktista on tärkeä. Kuten edellä todettiin, keskustelussa puheenvuorot muotoillaan ja tuotetaan aina vastaanottajaa ajatellen. Sacks ym. (1974, 727) ovat havainneet, että vastaanottaja vaikuttaa esimerkiksi sanojen ja puheenaiheen valintaan sekä sekvenssien järjestykseen. Myös puheen rakenneyksiköt rakennetaan niiden vastaanottaja huomioon ottaen (Schegloff 1979, 280 - 282). Tässä tutkimuksessa on tarkastelun kohteena erityisesti se, millaisia korjauksia syntyperäinen puhuja aloittaa ja saattaa loppuun. Voidaan olettaa, että natiivipuhujien tekemiä itsekorjauksia ja toisen korjauksia tarkastelemalla saadaan jotakin tietoa siitä, miten syntyperäiset suomen puhujat muotoilevat puhettaan keskustellessaan ei-syntyperäisten puhujien kanssa.

Tässä luvussa tarkastellaan lähemmin sellaisia syntyperäisten puhujien tuottamia itsekorjauksia, jotka tuotetaan samassa vuorossa ongelman kanssa. Ongelmalla ei tässä tarkoiteta pelkästään esimerkiksi kieliopillista virhettä, vaan se voi olla mikä tahansa ilmaus, jonka puhuja nostaa korjauksen kohteeksi. Näitä ongelman kanssa samassa vuorossa tapahtuvia natiivipuhujan tuottamia itsekorjauksia ei löytynyt tämän tutkimuksen toisesta keskustelusta eli Jaanan ja Valentinin keskustelusta juuri lainkaan. Toisesta eli Maijan ja Safirin keskustelusta ensimmäisen vuoron itsekorjauksia taas löytyi melko paljon: siinä ne olivat yleisin korjauksien tyyppi yhdessä kolmannen position korjausten kanssa.

Tässä luvussa esitellään esimerkkien avulla lähes kaikki ongelman kanssa samassa vuorossa tehdyt itsekorjaukset, joita aineistosta löytyi. Ainoastaan kaikkein tyypillisimpiä taaksepäin suuntautuvia toistokorjauksia ei ole tässä laajasti esitelty, koska niiden ei katsottu kertovan mitään tähdellistä siitä, miten korjauksia tehdään ja kieltä käytetään kakkoskielisessä keskustelussa. Tällaiset käsittelemättä jätetyt korjaukset ovat seuraavanlaisia:

(8)

Maija: y- ymmärtääkö sinun isäsi jos minä (.) puhun suomea nyt

(9)

Maija: no h hehehehehe (.) joo £minä y- minä yritän£ että (.) minun tarvitsisi vaan valmistua ensin saada tehtyä lopputyö mutta että kesä on vielä aikaa sitten että

(10)

Maija: suomikeksejä hehh: joo muuten niin onkin (.) **kaura- kaurakeksejä**
onko

(11)

Maija: onko outi **ki- kirjoittanut** tai

(12)

Maija: joo (.) mutta (.) ne menevät .h aluksi on kaunis **ensi- ensimmäinen**
viikko on kaunis (.) mutta sen jälkeen alkaa

Tietenkin nämäkin tavalliset taaksepäin suuntautuvat itsekorjaukset saattavat kertoa jotakin siitä, miten syntaksi toimii suomenkielisessä keskustelussa: esimerkiksi se, miten pitkälle taaksepäin puhuja korjauksessaan peruuttaa voi kertoa siitä, miten syntaksi keskustelussa toimii¹⁴. Tämän tyyppiset korjaukset eivät kuitenkaan ole mikään kakkoskielisille keskusteluille tyypillinen piirre. Tämän työn päätarkoitus ei myöskään ole paneutua siihen, miten suomen kielen syntaksi keskustelussa toimii. Tästä tehdään joitakin havaintoja, mutta pääasiallisena mielenkiinnon kohteena ovat kuitenkin natiivipuhujien tekemät korjaukset ja se, mitä nämä korjaukset kertovat kakkoskielisen keskustelun rakentumisesta sekä kielenkäytöstä suomenkielisissä kakkoskielisissä keskusteluissa myös muilla kielen tasoilla kuin lauserakenteen tasolla. Korjaukset on seuraavassa ryhmitelty eri kappaleisiin sen mukaan, millaista korjaustyyppiä niiden on katsottu edustavan.

5.1 Korjaukset vierusparien etujäsenissä

Seuraavaa esimerkkiä käsiteltiin jo aikaisemmin. Siinä syntyperäinen suomenpuhujia Maijaa korjaa puhettaan kaksi kertaa.

¹⁴ Fox ja Jaspersen ovat ongelmavuoron kanssa samassa vuorossa tapahtuvia itsekorjauksia englannin ja japanin kielessä tarkastelevassa tutkimuksessaan havainneet, että korjaus on keskustelussa vahvasti jäsentynyt syntaksin mukaan. Heidän tutkimuksensa englanninkielisen aineiston kaikissa taaksepäin suuntautuissa korjaustapauksissa puhujat peruuttivat joko korjausaloitteen sisältävän lausekkeen ensimmäiseen sanan alkuun tai lauseen alkuun, mutta eivät koskaan aikaisemman lausekkeen tai lauseen johonkin sanaan mielivaltaisesti. (Fox ym. 1996, 186.) Japanilaisissa keskusteluissa puhujat puolestaan palaavat enimmillään rakentumassa olevan lausekkeen aiempaan sanaan, ja jos korjausaloite japanissa tapahtui keskellä verbiä, palasi keskustelija yleensä vain tuon rakentumassa olevan verbin alkuun, ei kauemmas. (Fox ym. 1996, 207.) Heidän mielestään nämä havainnot kertovat vahvasti korjauksen ja syntaksin keskinäisestä riippuvuudesta. Suomen kielestä vastaavaa tutkimusta ei ole vielä tehty.

(13)

—> Maija: minä pidän (.) si- sinun paita on kaunis (.) se on iloisen värinen

02 ((artikuloi erityisen selvästi))

03 Safirin äiti: persiaa

04 Safir: persiaa

05 Safirin äiti: persiaa

06 Maija: se on-

07 Safir: sun silmät näke kauniita ((kääntää ilmeisesti äidin puheen))

—> Maija: ahhhaha aa no se on tosi kaunis (.) tiedätkö marimekon (.)

—> marimekko

Tämän esimerkin ensimmäisessä vuorossa Maija korjaa omaa puhettaan. Hän aloittaa vuoronsa lausumalla, joka jää kesken. Schegloffin mukaan sanan katkaisu aloittaa yleensä korjauksen, joka kohdistuu johonkin jo tuotettuun vuoron elementtiin. Aina näin ei välttämättä kuitenkaan ole. (Schegloff 1979, 273.) Tässä korjaus ei näytäkään kohdistuvan jo tuotettuun elementtiin, vaan Maija jättää lausumansa kesken ja aloittaa kokonaan uuden lausuman: *sinun paita on kaunis*. Esimerkkiä voisi kuitenkin tulkita myös niin, että siinä korjaus hajottaa Maijan aloittaman ensimmäisen lausuman syntaktisen rakenteen. Näin siksi, että *pitää*-verbi vaatii tällaisessa yhteydessä yleensä seurakseen elatiivimuotoisen pitämisen kohteen. Jos Maijan aloittama lausuma olisi jatkunut, olisi se luultavasti kuulunutkin *minä pidän sinun paidastasi*. Tässä keskustelun kontekstissa Maija ei kuitenkaan lopeta lausumaansa näin, vaan katkaisee sen ja aloittaa uuden lausuman.

Maija osoittaa *sinun paita on kaunis* -lausuman Safirin äidille, jonka suomen kielen taito on hyvin heikko, ja artikuloi sen huomattavasti hitaammin kuin esimerkiksi sitä edeltäneen puheensa. Safirin äiti ei ehkä heti täysin ymmärrä, mitä Maija tarkoittaa, sillä hän puhuu Safirille ensin äidinkielellään jotakin, jonka jälkeen Safir vastaa, johon äiti taas sanoo jotakin ja tämän jälkeen Safir kääntää Maijalle äidin vastauksen: *Sun silmät näkee kauniita*.

Tämän esimerkin (13) toisessa korjaustapauksessa riveillä 8 ja 9 Maija kysyy Safirilta, tietääkö tämä Marimekon. Kysymyksessään Maija toistaa *marimekko*-sanon perusmuodossa ilman taivutus päätettä. Tätä toistoa voi pitää korjauksena sikäli, että toistaessaan sanan perusmuodossa puhuja samalla osoittaa, että sanassa on jotakin sellaista, että se vaatii toiston tässä keskustelun kontekstissa. Tässä korjaus siis kohdistuu puheen morfologiseen asuun. *Marimekko*-sana nousee tämän esimerkin jälkeen keskustelun aiheeksi, koska Maija kertoo marimekkopaidoista ja siitä, että hän ostaa joskus marimekkopaitoja ulkomaille mennessään. Tämä esimerkki on tämän tutkimuksen

aineistossa ainoa tapaus, jossa natiivipuhuja itsekorjauksellaan puuttuu oman lausumansa morfologiseen asuun.

Seuraavan esimerkin ensimmäisessä vuorossa Maija tuottaa jälleen itsekorjauksen.

(14)

—> Maija: joo jaha kiitos kovastih hihi (.) £paljon kahvia£ (3.0) teillä kahvi on

—> aina parempaa kuin minu- jos minä keitän kahvia ei ole hyvää mutta

—> täällä on £kahvi paljom parempaa£

04 Safir: hihihiih no hyvä

05 Maija: £en tiedä mik(h)sih£

Myös tässä esimerkissä Maija ilmaisee kohteliaisuuden: kahvi on Safirin kotona parempaa kuin Maijan itsensä keittämä. Maija aloittaa korjauksen sisältävän lausumansa sanomalla, että *teillä kahvi on aina parempaa kuin minu-*. Hän kuitenkin katkaisee lausumansa *minu-* sanan kohdalla ja aloittaa uuden lausuman *jos minä keitän kahvia*. Maija katkaisee *minu-* sanan *kuin-* sanan jälkeen. *Kuin-* sana ilmaisee yleensä vertailua. Maijan puheenvuorosta voisikin päätellä, että hän oli mahdollisesti sanomaisillaan, että *teillä kahvi on aina parempaa kuin minun keittämäni*. Hän ei kuitenkaan lopeta lausumaansa *minun keittämäni* -agenttirakenteeseen vaan katkaisee sen *minu-* sanan kohdalta ja aloittaa uuden *jos-* sanalla alkavan sivulauseen.

On huomionarvoista, että molemmissa edellä esitetyissä esimerkeissä (13) ja (14) itsekorjaus tuotettiin osana ilmausta, jolla esitettiin kohteliaisuus. Kohteliaisuus on kannanotto, sillä se pitää sisällään arvioin. Kannanotto ja siihen vastaaminen joko samanmielisesti tai erimielisesti muodostavat yhden vakiintuneen vierusparityypin. (Heritage 1984, 269; Levinson 1983, 336 - 339.) Koska kannanotto on vakiintuneen vierusparityypin etujäsen, vaatii se seuraajakseen jälkijäsenen¹⁵. Kakkoskielisissä keskusteluissa yhteisen ymmärryksen synnyttämiseksi joudutaan tekemään enemmän töitä kuin äidinkielisten puhujien keskusteluissa. Voisikin olettaa, että erityisesti kakkoskielisissä keskusteluissa vierusparien etujäsenten ymmärrettävyyden takaaminen on tärkeää, jotta ne saisivat jälkijäsenensä heti seuraavassa vuorossa. Voisi ajatella, että tässä käsitellyissä esimerkeissä (13) ja (14) natiivipuhuja korjaa puhettaan tehdäkseen siitä

¹⁵ Kannanoton preferoitu jälkijäsen on sellainen, jolla ilmaistaan samanmielisyyttä (Heritage 1984, 269; Levinson 1983, 336 - 339). Kohteliaisuuteen reagointi on kuitenkin yleensä toisenlaista. Vaikka onkin preferoitua olla samaa mieltä kannanoton kanssa, niin itsekehua on yleisten käyttäytymisnormien mukaista välttää. Näin ollen itseen kohdistuvan kannanoton (eli kohteliaisuuden) jälkijäseneksi joudutaankin tuottamaan jonkinlainen kompromissi: kehuista esimerkiksi kiitetään, niitä vähätellään tai ne siirretään eteenpäin. (Levinsonin 1983, 339 mukaan Pomerantz 1978.) Esimerkissä (13) Safirin äiti siirtääkin kohteliaisuuden takaisin Maijalle: *Sun silmät näkee kauniita*.

ymmärrettävämpää ei-äidinkieliselle keskustelukumppanilleen ja taatakseen näin sen, että etujäsen saa jälkijäsenensä heti seuraavassa vuorossa. Ulkomaalaisille suunnattua puhetta tarkastelevissa tutkimuksissa on havaittu, että natiivipuhujat pyrkivät tekemään puheestaan ymmärrettävämpää suosimalla kielessään usein toistuvia perusmuotoja ja välttämällä muotoja ja ilmauksia, jotka tekevät poikkeuksen kielen yleisiin sääntöihin. Tällaisten perusmuotojen voi ajatella olevan ei-äidinkielisen puhujan kannalta helpompia ymmärtää. (Larsen-Freeman & Long 1991, 119.)

Olisi siis johdonmukaista, että vakiintuneiden vierusparityyppien etujäsenet olisivat kakkoskielisessä keskustelussa paikkoja, joihin natiivipuhujien itsekorjaukset kasaantuisivat, niin kuin nämä edellä käsitellyt esimerkit antavat olettaa. Natiivikeskustelujen korjauskäytänteitä raportoivissa tutkimuksissa ei ole viitattu siihen, että itsekorjaukset olisivat erityisen tyypillisiä vierusparien etujäsenissä. Natiivikeskusteluissa näin ei kuitenkaan olettaisikaan olevan, sillä ymmärtäminen ei ole niissä yhtä lailla koko ajan vaakalaudalla kuin kakkoskielisissä keskusteluissa (ks. Heritage 1984, 259). Kakkoskielisten keskustelujen korjauskäytänteitä ei taas ole keskusteluanalyttisesti tutkittu juuri lainkaan, joten vastaavanlaisia huomioita ei niistäkään ole vielä tehty. (Muutamia tutkimuksia ovat Kurhila 2000b, Gaskill 1980, Norrick 1991.) Olisikin tarpeellista tarkastella tätä samaa ilmiötä laajemmasta aineistosta. Jos näyttäisi siltä, että natiivipuhujien itsekorjaukset todellakin kasautuisivat vierusparien etujäsenisiin, kertoisi se myös siitä, että vieruspareihin todellakin suhtaudutaan myös kakkoskielisissä keskusteluissa normatiivisena standardina, aivan kuten keskusteluanalyttisessä metodologiassa ajatellaan (ks. Heritage 1984, 247 - 251; Levinson 1983, 306).

Myös seuraavassa esimerkissä itsekorjaus tuotetaan vakiintuneen vierusparityypin, kysymyksen ja vastauksen, etujäsenessä.

(15)

- > Maija: ää minä mietin että ää (.) jos kun soitan huomenna sinne lehteen
- > että jos he vaikka sanovat että (.) että (.) minä (.) minä voin tehdä jutun
- > sitten voin tullat tänne ottaav valokuvia ää niin kuinka (.) onko onko tämä
- > yleistä iranissa että [tehdään näitä kukkia
- 05 Safir: [nii nii
- 06 Maija: tekeekö moni
- 07 Safir: nii
- 08 Maija: etä (.) onko se vaa niinku onko se perinne?
- 09 Safir: perinne
- 10 Maija: ämm perinne ämm (.) onko se sellainen jota on tehty iranissa [kauan

11 Safir:

[ni nii

12 Maija: joo joo (.) ja mutta osaavatko kaikki tehdä niitä

13 Safir: nii ei kaiki muta ((epäselvää))

Tämän esimerkin ensimmäisessä vuorossa Maija aloittaa kysymyksen esittämisen *kuinka*-sanalla. *Kuinka*-sanän jälkeen seuraa pieni tauko, jonka jälkeen Maija korjaa itseään. Hän muuttaa *kuinka*-sanalla alkavan avoimen kysymyksen *onko*-kysymykseksi. *Onko*-kysymys on yksinkertaisempi kysymystyyppi jälkijäsenen tuottamisen kannalta, sillä se vaatii vastaukseen vain myönnön tai kiellon (ks. Larsen-Freeman & Long 1991, 123). Voisi siis ajatella, että kysymyksen saattamisella kyllä tai ei -kysymyksen muotoon halutaan varmistaa, että jälkijäsen eli vastaus seuraa kysymystä mahdollisimman pian, aivan kuten edellisissä esimerkeissä (13) ja (14) haluttiin varmistaa reagointi kohteliaisuuteen.

Safir reagoi Maijan vastaukseen vain toteamalla *nii nii*. Tämä *nii nii* -ilmaus on Safirin puheessa hyvin tyypillinen, eikä hän sillä yleensä näytä sen enempää myöntävän kuin kieltävänsäkään mitään. Safirin vastauksen jälkeen Maija jatkaakin alkuperäisen kysymyksensä korjaamista pilkkomalla kysymystään edelleen osiin. Kysymyksen pilkkomista pienempiin osiin voi tässä pitää korjauksena, sillä riveillä 6 ja 8 esittämillään kysymyksillä Maija näyttäisi edelleen hakevan vastausta ensimmäisessä vuorossa esittämänsä kysymykseen eli kysymykseen onko kukkien tekeminen Iranissa yleistä. Rivillä 8 oleva perinnettä koskeva kyllä tai ei -kysymys näyttää kuitenkin aiheuttavan ymmärtämisongelman, koska Safir ei ilmeisesti tunne *perinne*-sanaa, sillä omassa puheenvuorossaan hän toistaa sen. Tällainen ongelmallisen ilmauksen toisto on yksi tyypillinen korjausaloitteen tyyppi (ks. Kalin 1995, 163 - 172; tämän tutkimuksen luku 6.4). Tämän jälkeen Maija aukaisee *perinne*-sanän merkitystä kysymällä, onko kukkia tehty Iranissa kauan ja osaavatko kaikki tehdä niitä. Kaikki Maijan ensimmäisen vuoron jälkeen esittämät kysymykset ovat kyllä tai ei -kysymyksiä. Ne eivät ilmeisesti kuitenkaan tee hänen puhettaan helpommaksi ymmärtää, vaikka edellä todettiin, että kyllä tai ei -kysymys on siinä mielessä yksinkertaisempi, että siihen on helppo vastata joko ”kyllä” tai ”ei”. Kysymys etujäsenenä vaatii jälkeensä vastauksen. Vastauksen antaminen on hankalaa, jos kysymyksessä on sanoja, joita ei ymmärrä, kuten esimerkiksi *perinne*-sana

Safirille. Kysymykset aiheuttavatkin usein ymmärtämisiongelmiä¹⁶.

Kysymysten pilkkominen osiin sekä avointen kysymysten korjaaminen kyllä tai ei -kysymyksiksi ovat ilmiöitä, jotka on havaittu kakkoskielisiä keskusteluja tarkastelevissa tutkimuksissa aikaisemminkin (Kalin 1995, 67 - 68; Larsen-Freeman & Long 1991, 124; Tarone 1980, 422). Suni (1995) tarkasteli lisensiaatintyössään syntyperäisen ja ei-syntyperäisen suomenpuhujan keskustelussa esiintyviä merkitysneuvotteluja. Myös hänen aineistostaan käy ilmi, että syntyperäinen suomenpuhujia välttää avoimia kysymyksiä ja suosii kyllä tai ei -kysymyksiä. Tämä näkyy Sunin mukaan esimerkiksi siinä, että syntyperäinen puhuja korjaa omassa puheenvuorossaan avoimen kysymyksen kyllä tai ei-kysymykseksi. (Sunin 1995, 47.)

Tässä luvussa olen käsitellyt itsekorjauksia, jotka tuotettiin vakiintuneiden vierusparityyppien etujäsenissä. Luvussa esitettiin olettaus, että vierusparien etujäsenet saattaisivat olla sekventiaalinen paikka, johon natiivipuhujien itsekorjaukset kakkoskielisisä keskusteluissa kasaantuvat. Natiivikeskusteluista vastaavaa havaintoa ei ole tehty. Vierusparin etujäsen vaatii jälkijäsenensä mahdollisimman pian, mielellään jo seuraavassa vuorossa. Voisi siis olettaa, että kakkoskielisisä keskusteluissa natiivipuhujat korjaavat itseään vierusparien etujäsenissä tehdäkseen etujäsenestä ei-äidinkieliselle keskustelukumppanille ymmärrettävämmän, jotta se saisi jälkijäsenensä heti seuraavassa vuorossa eikä jälkijäsenen tilalla tuotettaisi korjausaloitetta.

5.2 Merkitystä tarkentava itsekorjaus

Seuraavassa esimerkissä Maija kertoo Moona-koirasta, joka on mahdollisesti saamassa pennut. Esimerkin ensimmäisessä vuorossa Maija korjaa itseään.

¹⁶ Suni (1995) havaitsi lisensiaatintyössään, että kun merkitysneuvottelun aiheutti jokin syntyperäisen suomenpuhujan puheenvuoro, oli se tyypillisimmin juuri kysymys. Suni tarkasteli myös sitä, millaiset kysymystyypit olivat niitä, jotka aiheuttivat eniten merkitysneuvotteluja. Hän jakoi kysymykset kolmeen tyyppiin: avoimiin kysymyksiin, kyllä/ei-kysymyksiin ja vaihtoehtokysymyksiin. Kysymyksistä kyllä/ei-kysymykset aiheuttivat eniten merkitysneuvotteluja: toisen informantin eli Huangin kanssa käydyssä keskustelussa kysymyksistä aiheutuvista merkitysneuvotteluista 72 % aiheutui kyllä/ei-kysymyksistä ja toisen eli Sangin keskustelussa 66,7%. (Sunin 1995, 42 - 46.)

(16)

—> Maija: ker- kerroinko sinulle että (.) aa mahdollisesti moona (.) moonalle

—> tehdään pentuja

03 Safir: voii?

04 Maija: mut ei tiedä vielä mut minä toivoisin [että

05 Safir:

[onko mitä on onko (.) nainen vai mitä

06 on

07 Maija: mo- moona on moona on tyttökoira

08 Safir: tyttö on voih:

Tässä esimerkissä Maija ensimmäisessä vuorossaan aloittaa uuden aiheen, joka käsittelee Moona-koiraa. Hän aloittaa sanomalla *kerroinko sinulle että*. Tällaisilla varmistuksilla pyritään yleensä takaamaan, että asia, joka aiotaan kertoa, ei ole kuulijalle ennestään tuttu (Levinson 1983, 354). *Kerroinko sinulle että* -aloituksen jälkeen Maija aloittaa varsinaisen asian sanomalla *mahdollisesti moona*, minkä jälkeen seuraa pieni tauko, joka viestii korjauksen mahdollisuudesta. Tauon jälkeen Maija toistaakin *moon*-sanan korjaten sen taivutusta muotoon *moonalle*.

Tässä esimerkissä on viitteitä siitä, että korjaus muuttaa merkitystä, ennen kaikkea tarkentaa ilmaistua asiaa. Maijan ensimmäinen aloitus olisi voinut johtaa esimerkiksi *Moona saa pennut* -rakenteeseen. Tauko ja *aa*-epärointiäänne ennen *mahdollisesti moon* -ilmausta kertovat siitä, että on tulossa korjaus, tai siitä, että Maijan on etsittävä sanoja, joita hän tässä yhteydessä käyttäisi. Mahdollinen *Moona saa pennut* -rakenne olisi korjaukseen verrattuna ollut merkitykseltään epätarkka, koska kuten puheesta käy ilmi, Moona ei vielä puhehetkellä odota pentuja. Korjattu *Moonalle tehdään pennut* -ilmaus on tarkempi myös siltä kannalta, että yleensä ihminen (joka tässä on läsnä passiivimuotoisessa verbissä) päättää, saako koira pennut vai ei. Tässä esimerkissä Maija siis korjauksellaan ilmeisesti muuttaa ja tarkentaa ilmauksensa sisältöä.

Edellisessä luvussa käsitellyissä esimerkeissä (13), (14) ja (15) korjauksen tarpeellisuus selittyi niiden sekventiaalisen aseman kautta: korjaus tapahtui vierusparin etujäsenessä. Myös tässä tapauksessa sekventiaalinen asema saattaa olla vaikuttamassa korjauksen tekemiseen. Schegloff (1979, 271) on nimittäin tehnyt havainnon, jonka mukaan hyvin monissa uutta topiikkia aloittavissa vuoroissa on itsealoitettu itsekorjaus. Hänen mukaansa korjaus näyttää topiikin aloituksessa olevan sekventiaalisesti tyypillinen toiminto (Schegloff 1979, 271 - 272). Tässä edellisessä esimerkissä natiivin itsekorjaus tapahtui juuri nimenomaan topiikin aloituksessa.

Tämä esimerkki ei ehkä kuitenkaan osoita mitään erityistä kakkoskielisissä keskusteluissa tapahtuvista natiivipuhujan itsekorjauksista, sillä tällainen samanlainen korjaustapaus voisi epäilemättä löytyä myös kahden syntyperäisen puhujan käymästä keskustelusta. Esimerkki oli kuitenkin syytä käsitellä tässä siksi, että se osoittaa, miten huolellisesti puhujat orientoituvat puheensa oikeellisuuteen. Tässä yhteydessä tämä on tärkeä huomio siksi, että toisaalla (Larsen-Freeman & Long 1991, 122; Taronen 1980, 424 mukaan Hatch) on esitetty, että kakkoskielisissä keskusteluissa natiivipuhujat saattavat jättää huomiotta selvät väärinymmärryksetkin, jotta keskustelun eteneminen ei kärsisi. Esimerkiksi Kalin (1995), joka väitöskirjassaan tarkasteli kakkoskielisten keskustelujen korjauskäytänteitä, havaitsi aineistonsa keskusteluista sen, että niissä pyrittiin aktiivisesti välttämään potentiaalisia ongelmia. Ongelmien välttely näkyi ongelmallisten lausumien uudelleenmuotoilun ja puheen tempon hidastamisen lisäksi siinä, että keskustelijat uudelleenarvioivat ymmärtämisen tavoitteet. Ymmärtämisen tavoitteiden uudelleenarviointi tarkoittaa sitä, että puhujat hylkäävät täyden totuudenmukaisuuden vaatimuksen ja käyttäytyvät kasvoja suojelevasti. (Kalin 1995, 184.) Kalinin tutkimuksen keskustelut siis osoittivat, että totuudenmukaisuuden vaatimuksesta saatetaan kakkoskielisessä keskustelussa tinkiä. Tämän tutkimuksen aineiston valossa tilanne näyttää päinvastaiselta: puheen totuudenmukaisuuteen suhtaudutaan hyvin vakavasti. Natiivipuhujat eivät juurikaan ohita keskustelussa olankohautuksella kohtia, joissa ei-natiivi näyttäisi ymmärtävän jotakin väärin. Ymmärtämisongelmiin puututaan aina. Aineistosta löytyykin ainoastaan yksi tapaus, jossa natiivipuhuja näyttää ohittavan ei-natiivin väärinymmärryksen.

(17)

01 Maija: suomessa on (.) marimekkopaitoja jossa on myös raitoja

02 Safir: mhy

03 Maija: mutta ne ovat toisim päin=

04 Safir: =ai nii

05 Maija: joo

06 Safir: ruudu ja raita

07 Maija: ää

08 Safir: ruudulline ja raidalne

—> Maija: ää (.) no? joo joo just just kyllä

10 Safir: ai nii mitä sanotaan

—> Maija: tai

12 Safir: marimekko?

13 Maija: marimekko se on se on nimi ää niin kuin on (.) on vaikkaa: (.) mm levis

Esimerkissä Safir esittää, että marimekkopaidat olisivat sekä ruudullisia että raidallisia. Maija oletettavasti tietää, että näin ei ole, mutta hän hyväksyy Safirin näkemyksen, joskin hieman empien. Esimerkin rivillä 11 Maija onkin ehkä aloittamaisillaan korjausta *tai*-sanalla. (Tämä olisi tyypillinen aloitus tällaiselle kolmannen vuoron korjaukselle, joka tässä olisi kyseessä.) Safir kuitenkin keskeyttää hänet, ennen kuin hän ehtii tuottaa mahdollista korjaustaan tämän pidemmälle.

Tämän tutkimuksen keskustelut ovat ystävysten välisiä sananvaihtoja, ja saattaakin olla niin, että niissä kasvojen suojelun tarve on vähäisempi kuin esimerkiksi Kalinin tutkimuksessa, jossa keskusteluilla oli institutionaalisia piirteitä (ks. Kalin 1995, 42). Voi ehkä olla myös niin, että väärinymmärrysten ohittaminen liittyykin enemmän keskusteluihin, joissa puhujien välinen suhde on etäinen, olivat ne sitten natiivien välisiä tai kakkoskielisiä keskusteluja.

5.3 Sanastoon kohdistuvat korjaukset

Seuraavassa esimerkissä Maijan itsekorjaus kohdistuu sanastoon.

(18)

—> Maija: £ahaa justinsa£ no ((kahvin juontia(2.0))) minullakin on nytten öö koska en

—> saa enää (1.0) enää ei tule rahaa ää (.) suomen valtiolta? (.) niin ei ei ole rahaa=

03 Safir: =ai niin se se opiskelija

04 Maija: nii niin niin

Tämän esimerkin ensimmäisessä vuorossa Maija korjaa itseään monta kertaa. Maija aloittaa vuoronsa sanomalla *Minullakin on nytten*, jonka jälkeen seuraa epäröintiäänne *öö*. Epäröintiäänneen jälkeen Maija aloittaa uuden lauseen *koska*-alistuskonjunktioilla. *Koska en saa enää* -rakenne kuitenkin katkeaa taukoon, joka kertoo uudesta eteenpäin suuntautuvasta korjauksesta. Lauseen jatkosta voi päätellä, että *koska en saa enää* rakenteen odotuksenmukainen loppu olisi luultavasti ollut *opintotukea*. Tätä sanaa Maija ei kuitenkaan tuota, vaan sen sijaan hän tuottaa kiertoilmauksen *enää ei tule rahaa suomen valtiolta*. Korjauksissaan Maija näyttäisikin ensin välttelevän *minulla on rahapula-* tai *rahat vähissä* -tyyppistä ilmausta ja sitten *opintotuki*-sanaa. Keskustelunanalyysissa käytetty recipient design -käsite pitää sisällään ajatuksen siitä, että keskustelun ilmaukset muotoillaan niiden vastaanottaja huomioon ottaen (Sacks ym. 1974, 727). Maija mahdollisesti vältteleekin *opintotuki*-sanaa Safirille suunnatussa puheessaan siksi, että

arvelee, että se ei kuulu Safirin sanavarastoon. Tätä vuoroa seuraavassa vuorossa Safir kuitenkin näyttäisi tapailevan juuri jotakin *opintotuki*-sanaan viittaavaa.

Myös seuraavassa esimerkissä Maijan itsekorjaus kohdistuu leksikkoon.

(19)

—> Maija: no mitäs mitäs töissä sitten muuta että (.) jatkat- oletko kesän

02 töissä? tiedätkö

03 Safir: nii mä oon kesä

04 Maija: [ahaa justinsa

05 Safir: [kesälläki mä oon työssä

Tässä esimerkissä Maija aloittaa kysymyksensä sanalla, joka katkeaa ennen viimeistä tavua: *jatkat-*. Tämän katkaistun *jatkat-*sanana Maija sitten korjaa sanalla *oletko*. Tässä korjauksessa on kysymys vain yhden sanan korvaamisesta toisella: *jatkaa-*verbi korvataan *olla-*verbillä. *Olla-*verbi on hyvin yleinen verbi: suomen kielen taajuussanaston mukaan se on kaikkein yleisin sana suomen kielessä (Saukkonen ym. 1979)¹⁷. Foreigner talk -tutkimuksissa on havaittu, että ulkomaalaisille suunnatussa puheessa *olla-*verbien suhteellinen osuus kaikista verbeistä on suurempi kuin natiivikeskusteluissa (Larsen-Freeman & Long 1991, 125). Tässä esimerkissä natiivipuhuja siis korjaa harvinaisemman *jatkaa-*verbin yleisemmällä *olla-*verbillä.

Sanastoon kohdistuviksi korjauksiksi voi laskea myös toistot, joita esiintyy paljon Maijan puheenvuoroissa. Toistoa voi pitää korjauksen tyyppinä sikäli, että sanoessaan saman asian toisin sanoin natiivipuhuja osoittaa, että hänen mukaansa lausumassa oli jotakin sellaista, joka vaatii toiston siinä keskustelun kontekstissa, missä se tapahtui. Toistoissaan Maija tyyppillisesti toistaa tietyn sanan tuottamalla synonyymien tai parafrasien, kuten seuraavista esimerkeistä voi havaita.

(20)

—> Maija: joo joo (4.0) joo niitäkin on erilaisia jos on (.) laasertulostin laaserprintteri on

02 kalliimpi kuin mustesuihku

03 Safir: nii

(21)

—> Maija: mutta mutta >mustesuihku on ihan hyvä ja se on< edullisempi halvempi

02 Safir: voitko käyttää intern- >nii varmaan sä sanoit voit käyttää< internetissä siis sä

03 lähettää sähköposti

¹⁷ Suomenkielen taajuussanaston mukaan *olla-*verbi on siis kaikkein yleisin suomen kielen sana. *Jatkaa-*verbi löytyy yleisyysjärjestyksestä sijalta 414 (ks. Saukkonen ym. 1979, 41, 48).

(22)

—> Maija: ää (.) käytkö sinä suomen kursseilla nyt (.) käytkö opiskelemissa suomea (.)

02 nyt ((artikuloit erityisen selvästi))

03 Safirin äiti: nut ei

04 Maija: kurssi on jo loppu

05 Safirin äiti: ei kurssille

06 Maija: ahaa alkaako uusi kurssi

(23)

01 Maija: ja mmm (.) jos minä menen ulkomaille (.) niin minä ostan joskus (.)

—> marimekkopaitoja koska on kiva sanoa että tämä on suomesta tämä on suomalainen

03 Safir: ai nii

—> Maija: niitä aika paljon ihmisillä on (.) marimekkovaatteita (2.0) se ei ehkä ei ehkä

05 nuorilla niin kovasti mutta (.) mutta no minun ikäisillä on monella ne ovat iloisen

06 värisiä ja (.) ihan semmosia hauskoja ((äiti ja isä puhuvat taustalla persiaa melko

07 kovaäänisesti))

Näissä kaikissa esimerkeissä Maija toistaa osan lausumastaan eri sanoin: lasertulostimen hän toistaa laserprintterinä, edullisen halvempaan, kysymyksen käytkö suomen kursseilla kysymyksellä käytkö opiskelemissa suomea, ilmauksen tämä on suomesta ilmauksella tämä on suomalainen. Näiden lisäksi viimeisessä esimerkissä Maijan puheessa esiintyy puhekielelle tyypillinen lohkorakenne, jossa marimekkovaatteisiin viitataan ensin pronomiinilla *niitä* ja sitten substantiivilla *marimekkovaatteita* (ks. Kieli ja sen kielioipit 1994, 77 - 78).

Edellisten esimerkkien toistoille oli siis tyypillistä se, että niissä osa lausumasta toistettiin eri sanoin. Eri sanoin toistaminen ja kiertoilmauksien käyttäminen tarkoittaa puhujan sanomaa ja tekee siitä vastapuolelle ymmärrettävämpää. Toisen kielen oppimiseen liittyvässä tutkimuksessa on tutkittu laajasti oppijan saaman syötöksen vaikutusta kielenoppimiseen. Syötöstä on tarkasteltu ns. ulkomaalaiselle suunnattuna puheena (*foreigner talk*). Oppijan saamaa syötöstä on näissä *foreigner talk* -tutkimuksissa tarkasteltu lähinnä natiivipuhujan tuotoksena. Siihen, vaikuttaako oppijan puhe siihen, millaista syötöstä hän kuulee, ei ole juurikaan puututtu (ks. esimerkiksi yhteenveto Larsen-Freeman & Long 1991, 114 - 120; Tarone 1980 422 - 425). *Foreigner talk* -tutkimuksissa on havaittu, että toisto on tyypillinen modifioinnin tyyppi kielen oppijoille suunnatussa puheessa (Larsen-Freeman & Long 1991, 126).

5.4 Mukautumisesta kertova itsekorjaus

Seuraava esimerkki sijoittuu keskustelussa kohtaan, jossa Safir ja Maija ovat keskustelleet Maijan hiuksista. Hänen hiuksensa ovat letitettyinä pienille leteille. Esimerkin alussa hän kertoo, miten hänen hiuksensa olivat edellisenä kesänä olleet kaksi kuukautta letitettyinä.

(24)

01 Maija: *sillon kun kun minä tulin afrikasta viime kesä[nä]*

02 Safir: [nii mä muista

03 Maija: [nii minulla oli joo (.) silloin

04 ne oli kaksi kuukautta

05 Safir: nii

—> Maija: joo (.) mutta (.) ne menevät (.) h aluksi on kaunis *ensi- ensimmäinen viikko*

—> on kaunis (.) mutta sen jälkeen alkaa

08 Safir: nii ne kasvaa=

09 Maija: =joo joo

Tämän esimerkin kolmannessa vuorossaan rivillä 6 Maija korjaa itseään. Hän kertoo leteistään ja aloittaa lausumansa sanomalla *mutta ne menevät*. Tämän aloituksen jälkeen seuraa tauko, joka kertoo eteenpäin suuntautuvan korjauksen aloittamisesta. Tauon jälkeen Maija aloittaa uuden lausuman, joka kuuluu *aluksi on kaunis*. Tämän lausuman jälkeen hän vielä toistaa, että *ensi- ensimmäinen viikko on kaunis mutta sen jälkeen alkaa*. Tämän jälkeen Safir tulee puheeseen mukaan täydentämään Maijan vuoroa. Hän toteaa, että *nii, ne kasvaa*.

Tässäkin korjauksessa on kysymys jonkinlaisesta sanahausta, niin kuin eteenpäin suuntautuvissa korjauksissa usein (ks. Sorjonen 1997, 118 - 119). *Ne menevät* -alun jälkeen olisi odotuksenmukaista tuottaa jonkinlainen kuvaus siitä, millaiseksi hiukset menevät. Tällaista kuvausta Maija ei kuitenkaan tuota, vaan aloittaa kokonaan uuden lausuman: *aluksi on kaunis*. Tämä *aluksi on kaunis* -rakenne vaikuttaa vaillinaiselta eikä aivan suomen kielen mukaiselta. *Ensimmäinen viikko on kaunis* -rakenne taas vaikuttaa rakenteena aivan oikeanlaiselta, mutta sen merkitys tässä on selvästi jotakin muuta kuin että viikko on kaunis. Maijan lausuman merkitys on tässä ehkä molemmille keskustelijoille selvä (letitetty hiukset ovat viikon verran kauniit ja sen jälkeen ne menevät jollain tapaa huonoon kuntoon), vaikka kielellinen muoto kuulostaakin analysoijan korvaan erikoiselta. Tällainen *on kaunis* -rakenne toistuu Maijan puheessa muuallakin tässä keskustelussa.

(25)

01 Safir: nii

02 Maija: ja laitamme niitä ruohoon koristeiksi

03 Safir: ai nii

—> Maija: on kaunis kun on vihreä ruoho ja keltaisia tipuja

Ennen tätä esimerkkiä Maija ja Safir ovat keskustelleet rairuohosta, ja Maija on kertonut, miten Suomessa on tapana asetella ruohon sekaan koristetipuja. Sitten hän toteaa, että *on kaunis kun on vihreä ruoho ja keltaisia tipuja*. Tässäkin kontekstissa *on kaunis* -alkuinen rakenne vaikuttaa vaillinaiselta, sillä suomen kieliopin sääntöjen mukaan *kaunis*-predikaatiivin tulisi olla tällaisessa yhteydessä partitiivissa, koska lauseen subjektina on sivulause (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1988, 194 - 195). Säännönmukaisempaa olisi siis todeta esimerkiksi *On kaunista, kun on vihreä ruoho ja keltaisia tipuja*.

Miksi Maija sitten käyttää tällaista ongelmalliselta tuntuvaa rakennetta? Keskustelu kokonaisuudessaan tarjoaa yhden vastausehdotuksen. Safirin puheessa tällainen rakenne esiintyy taajaan. Seuraavassa muutama esimerkki.

(26)

01 Safir: nii ni

02 Maija: mut se on pääsiäisenä (.) mut on on muuten ihan samallinen tuo ruoho (.) joo

03 (2.0) no mitä

04 mitä kuuluu tuolle (.) apua mmm (2.0) närkisille

—> Safir: ai niin on hyvä ihan hyvä

(27)

01 Maija: mutta minusta oli hauskaa että me kävimme siellä (.) puoli vuotta tai [sillo

02 kolme kuukautta

03 Safir:

[voi eih

04 ei ei v(h)ielä

05 Maija: joo mut se oli kiva koska [koska

—> Safir:

[on vaikea

(28)

01 Maija: joo joo mutta että (.) minulle se oli ihan uutta ja (.) jollei sinua olisi ollut sielä

02 ni ehkä en olisi mennyt mutta yhdessä oli kiva [käydä että

—> Safir:

[nii on oikeen hyvä

Näissä esimerkeissä Safir käyttää *on* + adjektiivipredikaatiivi -rakennetta erilaisissa yhteyksissä¹⁸. Ulkomaalaisille suunnattua puhetta koskevissa foreigner talk -tutkimuksissa on tarkasteltu sitä, miten natiivipuhujat mukauttavat puhettaan puhuessaan ei-natiiveille kielen oppijoille.

¹⁸ On kuitenkin huomattava, että Safirin käyttämä adjektiivipredikaatiivi on näissä tapauksissa joko *hyvä* tai *vaikea*. Nämä molemmat adjektiivit saattavat ollakin nominatiivissa sivulausesubjektin yhteydessä. (Hakulinen & Karlsson 1988, 195.)

Tutkimusten yhteydessä on pohdittu, mistä äidinkielliset puhujat päättelevät, miten paljon heidän täytyisi mukauttaa puhettaan. Ellisin (1994, 265) mukaan Hatch on kirjoittanut natiivipuhujilla olevan kolme tapaa, joilla he voivat löytää sopivan tason mukautuksilleen. Ensimmäinen Hatchin esittämä tapa on taantumisen (regression), joka tarkoittaa, että äidinkiellinen puhuja käy oman kielenoppimisen vaiheita läpi ja pysähtyy sille tasolle, jonka ajattelee olevan yhtäläinen kielenoppijan kielellisen tason kanssa. Toinen tapa on sovittaminen (matching), jossa äidinkiellinen puhuja arvioi kielenoppijan kielellisen tason ja sitten imitoi niitä muotoja, joita oppija käyttää. Kolmas tapa on neuvottelu, jossa äidinkiellinen puhuja yksinkertaistaa ja selkeyttää puhettaan sen mukaan, millaista palautetta hän saa kielenoppijalta. Ellis (1994) pitää kolmatta tapaa kaikkein todennäköisimpänä, mutta hänen mukaansa myös ensimmäinen tapa on mahdollinen. Toinen tapa ei ole hänen mukaansa todennäköinen, koska se, että natiivipuhujat havainnoisivat yhtä aikaa ei-natiivin syntaksia, leksikkaa ja fonologiaa ja sitten mukauttaisivat oman puheensa samalle tasolle, olisi hänen mukaansa liian monimutkaista ja vaikeaa. (Ellis 1994, 265.) Tässä *on kaunis* -tyyppisessä natiivipuhujan itsekorjauksessa (esimerkki 24) näyttäisi kuitenkin olevan kysymys juuri siitä, että natiivipuhuja ikään kuin imitoi ei-natiivin käyttämää rakennetta. ”Imitointia” kuitenkin tapahtuu tässä keskustelussa vain tässä rakenteessa. Muista natiivipuhujien puheenvuoroista ei vastaavaa ilmiötä löytynyt.

Kielen oppijoille suunnatun puheen mukautuksia tutkittaessa on havaittu myös, että jotkut natiivipuhujien tekemät puheen modifioinnit saattavat tehdä heidän puheestaan epäkieliopillista. Ei-äidinkiellisille puhujille suunnatun puheen on havaittu voivan olla epäkieliopillista ainakin kolmella eri tavalla: siitä saattaa puuttua kieliopillisia yksiköitä, siinä saattaa olla joitakin turhia elementtejä (esimerkiksi pronomini imperatiivisen verbin edellä) tai siinä on korvattu joitakin kielen elementtejä niin, että kieli on muuttunut epäkieliopilliseksi¹⁹. (Ellis 1994, 252; Larsen-Freeman & Long 1991, 117-118.) On esitetty, että epäkieliopillista ulkomaalaispuhetta esiintyy erityisesti, jos oppija on alkeistasolla kielen hallinnassaan. Muita syitä voivat olla esimerkiksi se, että äidinkiellisen puhujan status on selvästi korkeampi kuin kielenoppijan tai se, että keskustelu on spontaania. Myös äidinkiellisen puhujan vähäinen kokemus ulkomaalaisten kanssa

¹⁹ Näissä tutkimuksissa puheen perusyksikkönä pidetään lausetta, koska esimerkiksi kieliopillisten yksiköiden puuttumisen ei voi välttämättä nähdä tekevän puhekielen lausumista epäkieliopillisia.

puhumisessa voi johtaa epäkieliopilliseen puheeseen. (Ellis 1994, 253; Larsen-Freeman & Long 1991, 120.)

Tällaista Maijan ja Safirin käyttämää *on kaunis* -rakennetta voisi pitää epäkieliopillisena, jos vertailukohtana pitää kirjoitettua kieltä. Epäkieliopillisuutta ei kuitenkaan voi ongelmatta pitää puhutun kielen ilmiönä. Epäkieliopillisuus-kategorian liittäminen puhutun kielen lausumiin kertoo siitä, että tutkimusta tehdään kirjoitetun kielen näkökulmasta katsoen. Mikä sitten voisi olla kieliopillista tai epäkieliopillista puhuttua kieltä? Dufva (1996, 39) toteaa, että on vaikea kuvitella puhekielelle mitään muuta perusfunktiota kuin vuorovaikutuksellisuus. Voisi ajatella, että jos puhekielen perusfunktio on vuorovaikutuksellisuus, siinä ”epäkieliopillisia” ilmauksia olisivat ilmaukset, jotka tavalla tai toisella epäonnistuvat tässä vuorovaikutuksellisessa tehtävässä. Epäkieliopillinen ilmaus voisi tällöin olla esimerkiksi ilmaus, joka aiheuttaa vuorovaikutukseen häiriön loukkaamalla jotakin vuorovaikutuksen osapuolta. ”Kieliopillinen” ilmaus olisi taas ilmaus, joka vie vuorovaikutusta eteenpäin aiheuttamatta viestintään vaikeuksia. Jos Maijan vajavaiselta tuntuva rakennetta katsotaan tästä näkökulmasta, se on hyvinkin ”kieliopillinen”, sillä se ei aiheuta vuorovaikutukseen minkäänlaisia häiriöitä, vaan pikemminkin toimii vuorovaikutusta edistävästi. Jos Maijan ilmausta taas katsotaan formalistisen kielitieteen näkökulmasta, on se epäilemättä epäkieliopillinen.

Toisaalta tämä Maija käyttämä kirjoitetun suomen kielen ”vastainen” ilmaus on myös hyvä esimerkki siitä, miten natiivipuhujat kakkoskielisissä keskusteluissa menettävät osan natiiviudestaan. Kalin (1995) on todennut, että hänen aineistonsa natiivipuhujien käyttäytymisessä on ei-natiiveille ominaisia piirteitä siinä määrin, että koko *natiivipuhuja*-käsitteen voisi problematisoida. Hänen aineistonsa puhuu sen puolesta, että natiivipuhujasta voi oikeastaan sen täydessä merkityksessä puhua vain kahden natiivin välisessä keskustelussa. Natiivipuhujan käyttäytymisessä kakkoskielisessä keskustelutilanteessa on piirteitä ei-natiivin käyttäytymisestä, koska kakkoskielisessä keskustelussa natiivipuhujakin puhuu tavallaan itselleen vierasta kieltä. (Kalin 1995, 187 - 188.)

6 Ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa aloitettu korjaus

Kolmas mahdollinen paikka aloittaa korjausjakso on ongelmuvuoroa seuraavassa vuorossa. Tämä on ongelmuvuoron vastaanottajan eli toisen paikka. Schegloffin ym. mukaan ongelmuvuoron vastaanottajat eivät yleensä keskeytä äänessä olevan puhujan ongelmuvuoroa vaan tekevät korjausaloitteen vasta omassa vuorossaan mahdollisen puhujanvaihdoskohdan jälkeen²⁰. (Schegloff ym. 1977, 367, 373.) Ongelmuvuoron vastaanottajan keinoja aloittaa korjaus ovat esimerkiksi kysymyssanat (*mitä, tä, kuka, missä, milloin* jne.), edellisen vuoron osittainen toistaminen tai finiittiverbin toistaminen kysymyspartikkelin *-ko* kanssa. (Sorjonen 1997, 126 - 130; ks. myös Schegloff ym. 1977, 367 - 368.) Korjaussekvenssejä kakkoskielisisä keskusteluissa tutkineen Kalinin aineistossa tyypillisin toisen tekemä korjausaloite oli hiljaisuus. Hiljaisuutta tai taukoa korjausaloitteena käyttivät hänen aineistossaan ensisijaisesti ei-syntyperäiset puhujat, mutta se oli käytössä myös natiivipuhujilla. (Kalin 1995, 39.)

Schegloffin ym. (1977, 376 - 377) mukaan ongelmuvuoron jälkeisessä vuorossa on preferoitua tuottaa nimenomaan korjausaloite, koska itsekorjaus on preferoidumpaa kuin toisen korjaaminen. Tuottamalla korjausaloitteen ongelmuvuoron vastaanottaja antaa sen tuottajalle mahdollisuuden korjata itse itseään. Schegloffin ym. (1977, 377) havaintojen mukaan ongelmuvuoron vastaanottaja (toinen) tuottaakin toisessa vuorossa yleensä korjausaloitteen, vaikka hän olisikin kompetentti korjaamaan ongelman ja voisi tässä vuorossaan esittää korjauksen. Tässä paikassa eli ongelmuvuoron jälkeisessä vuorossa aloitetut korjaukset rakentuvatkin yleensä vähintään kolmesta vuorosta koostuvaksi jaksoksi (ongelmuvuoro - korjausaloite - ongelman korjaus).

Toisen korjaaminen tai etenkin toisen suora korjaaminen ilman korjausaloitetta ei ole tavallisessa keskustelussa keskustelunanalyysin preferenssijäsennyksen mukaan

²⁰ Poikkeuksen tähän havaintoon on esittänyt esimerkiksi Norrick (1991). Hänen havaintojensa mukaan esimerkiksi opettaja saattaa keskeyttää opiskelijan meneillään olevan puheenvuoron korjatakseen tätä välittömästi (ks. Norrick 1991, 72 -73.) Myös McHoul (1990, 362 - 363) on tehnyt samanlaisen havainnon luokkahuonekeskusteluista. Oppituntikeskustelu on kuitenkin erilainen vuorovaikutustilanne kuin ne arkikeskustelut, joiden varaan Schegloff ja kumppanit (1977) pohjaavat havaintonsa. Voidaan olettaa, että opettajan korjaus ei tuota uhkaa opiskelijan kasvoille, koska korjaus on odotuksenmukainen toiminta opettajan taholta. Toisaalta Norrick on havainnut samanlaisia tapauksia myös natiivin ja ei-natiivin keskusteluista: natiivi saattaa tuottaa korjauksen jopa ei-natiivin puheenvuoron päälle (Norrick 1991, 75 - 76). Myös Dayn ym. (1984) tutkimuksessa esiintyi tapauksia, joissa natiivipuhuja aloitti korjauksen äänessä olevan ei-natiivin vuoron päälle puhuen. Suurin osa toisen korjauksista tapahtui kuitenkin vasta seuraavassa vuorossa, niin että ei-natiivia ei keskeytetty. (Day ym. 1984, 41.)

preferoitua, joten se on harvinaista. Joskus toisen korjauksia kuitenkin tapahtuu. Niiden preferoimattomuus näkyy niitä tuottaessa niiden rakenteellisissa merkitsimissä. Schegloffin ym. (1977, 378 - 379) mukaan ne saatetaan tuottaa viivästyneenä tai niiden tekemiseen saattaa liittyä vitsailua tai kysymysmuoto, joka toimii tietynlaisena pehmentimenä: esimerkiksi englannin kielessä tavallinen toisen korjaus on muotoa *You mean X*, jossa X:n paikalla on ehdotettu korjaus. Jos suora toisen korjaus tapahtuu ilman tällaisia rakenteellisia preferoimattomuuden merkitsimiä, se sijoittuu yleensä ymmärtämisen testaamisen tai rakenteellisesti muotoillun korjauksen jälkeen (Schegloff ym. 1977, 379).

6.1 Implisiittinen korjaaminen

Jos toinen puhuja tuottaa ongelmavuoroon korjausaloitteen, jonka jälkeen ensimmäinen puhuja korjaa itseään, rakentuu korjauksista näkyvä korjaussekvenssi. Korjaussekvenssissä korjaustoiminta nousee vuorovaikutuksen aiheeksi. Jefferson (1987) on havainnut, että keskustelussa voidaan tehdä myös toisenlaisia korjauksia, joita hän nimittää upotetuiksi (*embedded*) korjauksiksi. Upotetuissa korjauksissa korjaus ei nouse vuorovaikutuksen aiheeksi, vaan korjaus tehdään muun vuorovaikutuksen ohessa (esimerkiksi jokin kysymyksessä esiintynyt sana korjataan oikeammalla vastauksessa). Upotetuissa korjauksissa korjaus ikään kuin tapahtuu, mutta sitä ei kuitenkaan sananmukaisesti tehdä vuorovaikutuksessa. (Jefferson 1987, 95.) Tällainen upotettu korjaus voi keskustelussa toimia nimenomaan keinona tehdä korjaus nostamatta esimerkiksi kysymyksiä puhujien inkompetenssista tai puheen sopimattomuudesta näkyviksi. Upotettu korjaus tarjoaa siis mahdollisuuden hienotunteisen korjauksen tekemiselle. (Jefferson 1987, 100.)

Levinsonin mukaan tällaista Jeffersonin esittämää korjaustyyppiä tulisi kutsua implisiittiseksi tai peitetyksi korjaukseksi, sillä hän pitää *upotettu*-sanaa harhaanjohtavana tässä yhteydessä. Hänen mukaansa on syytä ajatella, että implisiittinen korjaus olisi ainakin joissain tilanteissa preferoidumpi kuin tavallinen näkyvä korjaus, osaksi siitä syystä, että implisiittisissä korjauksissa kysymyksiä puhujien kompetenssista ei nosteta keskustelussa näkyviin. (Levinson 1983, 360.)

Day, Chenoweth, Chun ja Luppescu (1984) ovat tarkastelleet korjaamiskäytänteitä kakkoskielisessä keskustelussa. Heidän näkökulmansa on, että natiivipuhuja voi tuottaa ei-

natiiville korjaavaa palautetta, joka on joko ”epävirallista” (off-record) tai ”virallista” (on-record). Virallinen (on-record) korjauspalaute on ilmaus, joka voidaan ymmärtää vain yhdellä tavalla (eli sen korjaavan funktion kautta). Epävirallinen korjauspalaute taas esiintyy ilmauksessa, jolla on usein muitakin funktioita kuin korjaaminen. Epävirallista korjauspalaute esiintyi heidän aineistossaan esimerkiksi ymmärtämisen vahvistuskysymyksissä tai osana tavallisia väitelauseita. (Day ym. 1984, 23 - 25.) Tällainen epävirallinen korjauspalaute on käsitteellisesti lähellä Jeffersonin (1987) upotettua korjausta. Seuraavan esimerkin korjausta voisi pitää Dayn ym. termein epävirallisena korjauspalauteena eli Jeffersonin termein upotettuna korjauksena, sillä siinä natiivipuhujan tekemä taivutuspäätteisiin kohdistuva korjaus on osana hänen esittämänsä kysymystä.

(29)

01 Valentin: lähteä pois junasta (.) öö mutta en voi ostaa lippu lippua sen siihen asemaan

—> Jaana: ss- joo mille asemalle sinä sitten ostit lipun (.) tai mihin paikkaan saakka

03 Valentin: viipuriin [viipuriin saakka

04 Jaana: [onko se ennen viipuria vai viipurin jälkeen

Ennen tätä esimerkkiä Jaana ja Valentin ovat keskustelleet siitä, miten Pietariin olisi mielekkäintä matkustaa: junalla vai bussilla. Valentin on kertonut, että juna ei pysähdy Pietarissa, mutta kylläkin jollakin läheisellä asemalla, jonne ei kuitenkaan voi ostaa lippua. Tämän esimerkin ensimmäisessä vuorossa Valentin toteaa, että lippua ei voi ostaa *siihen asemaan*. Illatiivimuotoa ei yleensä suomen kielessä käytetä tällaisessa yhteydessä, joten Jaana korjaa Valentinia omassa, Valentinin ongelmavuoroa seuraavassa vuorossaan. Hän ei kuitenkaan tee korjaustaan suoraan vaan upottaa sen osaksi kysymystään. Jaanan vuorosta voi myös tehdä havainnon, että hän saattaa ehkä olla aloittamaisillaan suoran korjauksen, sillä hän aloittaa oman vuoronsa *ss*-äänteellä, joka olisi voinut jatkua korjaukseksi *sille asemalle*. Hän jättää kuitenkin *ss*-äänteellä alkavan sanan kesken ja upottaa korjauksen osaksi kysymystään. Jaana tarjoaa Valentinille kaksi vaihtoehtoa, jotka ovat tällaisessa yhteydessä käyviä: *mille asemalle* ja *mihin paikkaan saakka*.

Syntyperäisten suomenpuhujien tekemiä toisen korjauksia on tarkastellut Kurhila (2000b). Virittäjässä ilmestyneessä artikkelissaan hän pohtii sitä, miksi natiivit korjaavat jotkin kieliopilliset poikkeamat ja jättävät toiset korjaamatta. Hänen mukaansa suurin osa

tunnistettavista kieliopillisista poikkeamista jätetään korjaamatta²¹. Hänen aineistostaan löytyi kuitenkin myös tapauksia, joissa syntyperäinen puhuja korjasi ei-syntyperäisen lausumia. Nämä korjaukset kasaantuivat hänen analyysissään selvästi tiettyihin sekventiaalisiin asemiin. Sekventiaalisia asemia, joihin korjaukset Kurhilan aineistossa kasautuivat, oli kolme: varmistava toisto, laajennettu vastaus ja reaktio ei-natiivin epävarmuuden merkittävää sisältävään vuoroon. (Kurhila 2000b.) Näistä kahdessa ensimmäisessä ryhmässä, eli varmistavissa toistoissa ja laajennetuissa vastauksissa, on upotetun eli implisiittisen korjauksen piirteitä. Nämä kaksi ensimmäistä ryhmää ovat Kurhilan (2000b) mukaan tyypillisiä korjauspaikkoja nimenomaan institutionaalisissa keskusteluissa²².

Institutionaalisissa keskusteluissa, jotka Kurhilan tutkimuksessa olivat pääasiassa toimistosihteerin ja opiskelijan välisiä sananvaihtoja, korjauksia kerääntyi ensinnäkin vastauksien jälkeisiin rekisteröiviin toistoihin. Ongelma ilmeni yleensä opiskelijan tuottamassa vastauksessa, jonka hän antoi sihteerin esittämään kysymykseen. Vastauksessa ilmenevä ongelma korjattiin lähes aina riippumatta siitä minkätyyppinen se oli. Korjaus oli siis sulautettu toisen toiminnan sisään eli yhteen uuden tiedon rekisteröinnin kanssa. (Kurhila 2000b, 174 - 175.) Kurhilan aineiston arkikeskusteluista vastaavia tapauksia ei juuri löytynyt (Kurhila 2000b, 176). Tämän tutkimuksen aineistosta, eli ystäväysten välisistä arkikeskusteluista, on löydettävissä muutama vastaavanlainen paikka, jossa natiivipuhuja korjaa ei-natiivia suoraan tietoa rekisteröivän toiston osana.

(30)

01 Maija: justinsa joo (.) entäs sun kurssit

02 Safir: on loppunu kaikki

03 Maija: ei ole enää englantiakaan

04 Safir: aa englantia ai niin >mä lu- luli vai suomen kie-< niin? no mä kayn kurssilla

05 Maija: joo

06 afir: on on jäljellä yhden kukauden

—> Maija: yksi kuukausi joo justinsa joo £oletko oppinut mitään?£

08 Safir: £kyllä mä oon oppinu£ hehehe

²¹ Day ym. (1984, 42) tekivät myös havainnon, että suurin osa ei-natiivien tuottamista kielellisistä poikkeamista jätettiin korjaamatta. He havaitsivat aineistonsa ei-natiivien puheessa 1595 poikkeamaa, joista 117 eli 7,3 % sai aikaan korjaavaa palautetta natiivipuhujien taholta. Myös Gaskill (1980, 129) on raportoinut, että monet ei-natiivien virheelliset ilmaukset jätetään kakkoskielisessä keskustelussa korjaamatta.

²² Kurhilan aineisto koostui sekä ystäväysten välisistä arkikeskusteluista että institutionaalisista keskusteluista (ks. Kurhila 2000b).

Tässä esimerkissä Maija toistaa Safirin ilmoittaman kurssin jäljelläoloajan ja toistaessaan muokkaa ilmauksen taivutusta genetiivimuodosta nominatiivimuotoon. Korjaus ei nouse vuorovaikutuksen kohteeksi vaan sulautuu osaksi toistoa. Seuraavan esimerkin korjauksen olen myös luokitellut varmistavaksi toistoksi. Siinä Maija osana vastaustaan korvaa Safirin kysymyksen *pysyä*-verbin tähän yhteyteen ehkä sopivammalla *asua*-verbillä.

(31)

01 Safir: h pysytkö samasa (.) talosa

—> Maija: asunko joo joo kyllä kyllä (.) että että se on niin lähellä minun kouluani

03 Safir: ai nii

Myös seuraavassa esimerkissä Maija korjaa ei-natiivin, tällä kertaa Safirin äidin, puhetta varmistavan toiston osana.

(32)

01 Maija: sä oot tuossa sä oot iham pieni

02 Safirin äiti: paljon pieniä

03 Maija: on kyllä joo tosi pieni (2.0) hetkinen

04 Safirin äiti: uksi kiloa

—> Maija: yhden kilon painoi vai

06 Safirin äiti: uksi (.) kilo kiloati (.) sata (.) kaksisata geremi ((Safir puhuu tämän

07 vuoron päälle jotakin epäselvää))

—> Maija: grammaa aa kilo kaksataa grammaa (.) ooksa ollu nii pieni

Tämän esimerkin varmistavat toistot ovat laadultaan kuitenkin hieman erilaisia kuin edellisten esimerkkien. Safirin äidin suomen kielen taito on heikko. Omissa vuoroissaan hän tuottaa paljon toistoja ja pitää taukoja (esimerkiksi rivillä 6). Laakso (1997) on afasiaa sairastavien henkilöiden itsekorjauksia tarkastelevassa väitöskirjassaan tehnyt havainnon, että vaikka afasiapotilaat eivät korjaisikaan ongelmallisia ilmauksiaan, saattavat he silti osoittaa olevansa selvillä tuottamiensa ilmauksien ongelmallisuudesta esimerkiksi nauramalla samaan aikaan ilmausten kanssa tai ääntämällä ne epävarmasti tai pitämällä niiden jälkeen huomattavan tauon. (Laakso 1997, 92 - 94.) Tätä esimerkkiä (32) voisi tulkita myös niin, että ääntämällä oman vuoronsa epävarmasti ja pitämällä taukoja Safirin äiti osoittaa, että hän on epävarma ilmauksiensa kielellisestä muodosta. Osoittaessaan epävarmuutensa hän myös samalla tukeutuu natiivipuhujan apuun eri tavalla kuin Safir edellä käsitellyissä esimerkeissä (30) ja (31).

Myös Gaskill (1980) on havainnut, että korjaus voi tapahtua osana toistoja, joissa osoitetaan varmistusta tai näytetään, että on ymmärretty, mitä edellä esitettiin. Hänen aineistonsa natiivipuhujien tuottamien toistojen osana oli siis ilmaus, jonka ei-natiivi oli jollain tavalla tuottanut ongelmallisena. (Gaskill 1980, 134 - 136.) Gaskillin aineisto ei

ollut institutionaalinen, vaan se koostui yhden ei-natiivin arkikeskusteluista eri natiivipuhujien kanssa (Gaskill 1980, 129). Sekä Kurhilan (2000b) että Gaskillin (1980) havainnot korjauksesta toiston osana ovat tyypiltään Jeffersonin (1987) esittämiä upotettuja korjauksia.

Toinen sekventiaalinen paikka, johon kasaantui korjauksia Kurhilan (2000b) aineiston institutionaalisissa keskusteluissa, oli laajennettu vastus. Yleensä vastaus kysymyksen jälkijäsenenä on minimaalinen, mikä tarkoittaa sitä, että vastauksessa tukeudutaan kysymyksen syntaksiin, eikä siinä toisteta kysymyksen asettamaa kehystä (ks. Kurhila 2000b, 176). Jos ei-natiivin kysymyksessä Kurhilan aineistossa esiintyi jokin poikkeama, natiivipuhujat saattoivatkin tuottaa kysymykseen laajennetun vastauksen, jonka osana he korjasivat tuon poikkeaman. Tässäkin tapauksessa korjaus siis tehdään upotettuna toiseen toimintaan. (Kurhila 2000b, 176 - 177.) Myös tämän tutkimuksen aineistosta löytyi laajennettu vastaus, jonka osana tehdään sanastoon kohdistuva korjaus.

(33)

01 Maija: ker- kerroinko sinulle että (.) aa mahdollisesti moona (.) moonalle tehdääm

02 pentuja

03 Safir: voii?

04 Maija: mut ei tiedä vielä mut minä toivoisin [että

05 Safir: [onko mitä on onko (.) nainen vai mitä

06 on

—> Maija: mo- moona on moona on tyttökoira

08 Safir: tyttö on voih:

Tässä esimerkissä syntyperäinen suomenpuhujia Maija tuottaa ei-syntyperäisen Safirin kysymykseen laajennetun vastauksen. Laajennettu vastaus on tunnusmerkkinen, ja tässä tapauksessa olisi ollut odotuksenmukaisempaa vastata minimaalisesti ainoastaan *Joo, tyttö* tai *Joo, nainen*. Koira ei suomen kielessä kuitenkaan yleensä sanota naiseksi, vaan mieluummin *tytöksi* tai *nartuksi*. Laajennettu vastaus tuo sanastoon kohdistuvan korjauksen selvemmin esille kuin minimaalinen.

Laajennetuista vastauksista kirjoittaa myös Norrick (1991, 69), joka raportoi tutkimuksista, joissa vanhemmat korjaavat lastansa reagoimalla tämän puheenvuoroon laajentamalla sitä. Tähän laajennukseen liittyy samalla korjaus, ja yleensä laajennus tapahtuu heti lapsen vuoron jälkeisessä vuorossa. Tämän perusteella voisi siis olettaa, että laajennettu vastaus on korjaamiseen käytetty keino epäsymmetrisissä keskusteluissa muutenkin kuin vain institutionaalisissa konteksteissa.

Tässä luvussa on käsitelty kaikki tästä aineistosta löytyneet ongelmavuoron jälkeisessä vuorossa tuotetut implisiittiset korjaukset. Ongelmavuoron jälkeisessä vuorossa tuotettuja implisiittisiä korjauksia ei siis löytynyt aineistosta kovinkaan runsaasti. Natiivipuhujat korjasivat ei-natiivia huomattavasti useammin suoraan, ilman preferoimattomuuden merkitsimiä, erityisesti Jaana Valentinia. Voisikin ehkä olettaa, että upotetut eli implisiittiset korjaukset ovat kuitenkin useammin käytetty korjauksen tyyppi juuri institutionaalisissa keskusteluissa, koska kasvojen säilyttämisen tarve saattaa olla voimakkaampi institutionaalisissa keskusteluissa, joissa keskustelijat eivät välttämättä entuudestaan tunne toisiaan, kuin ystäväysten välissä tuttavallisissa sananvaihoissa.

6.2 Suora korjaaminen ilman preferoimattomuuden merkitsimiä

Toisen suora korjaaminen ilman preferoimattomuuden merkitsimiä tai ilman ”upotusta” on tavallisessa keskustelussa harvinaista. Schegloff ym. (1977, 380 - 381) raportoivat kuitenkin toisen korjaamiseen liittyvästä havaitsemastaan poikkeamasta. Heidän mukaansa toisen korjaaminen ei ole niin harvinaista lapsen ja aikuisen välisessä keskustelussa. He otaksuvat, että sama voisi pitää paikkansa muissakin keskusteluissa, joissa on mukana henkilö, joka ei ole jollakin alueella yhtä kompetentti kuin muut keskustelijat. (Schegloff 1977, 380 - 381.) Norrick (1991) on tarttunut tähän Schegloffin ym. esittämään havaintoon. Hän on tutkinut korjausta epäsymmetrisissä puhetilanteissa (aikuisen - lapsi, opettaja - oppilas, natiivi - ei-natiivi), ja havaintojensa perusteella hän on kyseenalaistanut Schegloffin ym. esittämät havainnot korjauksen preferenssijäsennyksestä.

Norrickin mukaan ratkaiseva tekijä korjaamisen kannalta on keskustelijoiden välinen suhde. Tasavertaisten, esimerkiksi kahden natiivipuhujan, keskustelussa itsekorjaus on preferoitua, koska tällaisessa keskustelussa on oletuksena, että jokainen puhuja tietää itse parhaiten, mitä hänen tarkoituksenaan on ilmaista. Tasavertaista keskustelukumppania ei korjata suoraan, vaan hänen ongelmansa paikannetaan korjausaloitteella, ja hänelle itselleen annetaan mahdollisuus korjata ongelma. Näin siksi, että hänen aiheuttamansa ongelman ei ajatella osoittavan mitään esimerkiksi hänen kielellisestä kyvykkyydestään, vaan sen ajatellaan pikemminkin olevan vain huolimattomuutta. Korjausaloitteen tekeminen pitää siis Norrickin mukaan sisällään oletuksen siitä, että toinen puhuja on täysin kompetentti itse korjaamaan ongelmakohdan. (Norrick 1991, 66 - 67.)

Norricken tekemien havaintojen mukaan amerikkalaiset natiivipuhujat korjaavat rutiininomaisesti virheet, jotka heidän ei-natiivit ystävänsä tekevät. Nämä korjaukset tapahtuvat yleensä ilman preferoimattomuuden merkittäviä ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa. (Norrick 1991, 64.) Hänen mukaansa se, että kielellisesti kyvykkäämpi tai tiedollisesti vahvempi keskustelija korjaa toista puhujaa, on normaali tilanne epäsymmetrisissä keskusteluissa (Norrick 1991, 79 - 80). Tekemällä korjauksia kompetentimpi puhuja hyväksyy pedagogisen asemansa toista puhujaa kohtaan (Norrick 1991, 63).

Myös Kurhilan (2000b) aineiston kolmas korjausten tyyppi olivat avoimet korjaukset eli korjaukset, joita ei upotettu mihinkään muuhun toimintaan. Näitä avoimia korjauksia esiintyi lähinnä arkikeskusteluissa. Avoimet korjaukset sijaitsivat hänen aineistossaan kuitenkin poikkeuksetta ei-natiivien epävarmuuden merkittäviä sisältävien vuorojen jälkeen. (Kurhila 2000b, 180 - 182.) Osoittaessaan epävarmuutensa ei-syntyperäinen puhuja samalla antaa syntyperäiselle puhujalle selvästi ”luvan” korjata itseään. Myös tämän tutkimuksen aineistosta löytyi muutamia tapauksia, joissa natiivipuhuja korjaa ei-natiivia tämän epävarmuutta osoittavan vuoron jälkeen, kuten seuraavassa esimerkissä.

- (34)
 01 Jaana: ja se on siis siellä rutsjiissa mihin aikaan
 —> Valentin: yksi yönä (.) yössä
 —> Jaana: yöllä
 04 Valentin: yöllä
 05 Jaana: kello yksi yöllä
 06 Valentin: yksi yöllä

Valentinin voi esimerkissä (34) tulkita osoittavan epävarmuuttaan *yö*-sanana oikeasta muodosta, sillä hän korjaa itseään ja korjauksiensa välillä hän pitää selvän tauon (ks. Laakso 1997, 92 - 94). Tässä tutkimuksessa suoraa korjaamista tapahtuu kuitenkin useammin sellaisissa tapauksissa, joissa ei-natiivi ei omassa vuorossaan osoita mitään merkkejä epävarmuudesta. Näin ollen tämän tutkimuksen tulokset poikkeavat hieman Kurhilan (2000b) tuloksista.

Tämän tutkimuksen aineistona olevat keskustelut ovat hyvin erilaiset sen suhteen, millaista toisen korjaamista niissä tapahtuu. Valentinin ja Jaanan keskustelussa Jaana todellakin korjaa Valentinin lipsahduksia rutiininomaisesti. Maija taas ei juurikaan korjaa Safirin mahdollisia virheitä suoraan. Maijan korjaukset ovat enemmän ensimmäisen vuoron tai

kolmannen position itsekorjauksia. Seuraavat toisen korjausta ongelmavuoron jälkeisessä vuorossa havainnollistavat esimerkit ovatkin kaikki Valentinin ja Jaanan keskustelusta. Suorat korjaukset kohdistuvat joko sanastoon tai taivutuspäätteisiin.

(35)

01 Jaana: minä meinasin kysyä sinulta (.) mitä suunnitelmia sinulla o juhannukseksi

02 Valentin: tänän & tänän illalla soitan (.) öö ystävil- ystävälle ystävälleni

03 Jaana: nii

04 Valentin: pietariin

05 Jaana: aha

06 Valentin: ja(.) kysyn häneltä meniko hän (.) öö vieraksi minulle

—> Jaana: a tuleeko hän vieraaksi

08 Valentin: tu- tuleeko han [vieraaksi

09 Jaana: [jaa tunnenko minä hänet

10 Valentin: mm (.) luulen e- ei

Tässä esimerkissä Jaana korvasi Valentinin käyttämän *mennä*-verbin *tulla*-verbillä, joka on oikeampi tässä yhteydessä. Sanaston lisäksi korjaus kohdistuu myös ajan ilmaukseen, sillä Valentin tuottaa *mennä*-verbistä imperfektimuodon, jonka Jaana korjaa preesensiksi. Valentin toistaa Jaanan tuottaman korjauksen korjausta seuraavassa vuorossaan, niin kuin onkin tyyppillistä tällaisissa korjaustapauksissa (ks. esimerkiksi Jefferson 1987, 86 - 89).

(36)²³

01 Jaana: tottakai .hh mutta pitikö sinun sopia siitä etukäteen ee (2.0) hetkinen=

02 Valentin: =ei mittään erikoista kun minä öö menen junaan (.) sanoi öö (.) olin sanonut

03 Jaana: vaunupalvelijalle

04 Valentin: vaunupalveli- palvelijalle (.) että voinko lähteä pois (.) öö rutsjii? rutsjiissa

05 Jaana: nii

06 Valentin: ja hän sanoi e sel- selli tavallinen minä en & en & ole yksi [ihminen kuka

—> Jaana: [aa et ollut ainoa

08 Valentin: en ole ainoa

09 Jaana: jaa

10 Valentin: olin ainoa ää minun vaunussani mutta kaikki junassa (.) niin viisi ihmistä

Tässä Jaana korjaa Valentinin *en ole yksi ihminen kuka* -ilmauksen ilmauksella *et ollut ainoa*. Korjauksen jälkeisessä vuorossaan Valentin jälleen toistaa Jaanan tekemän korjauksen. Tämän korjauksen lisäksi tässä esimerkissä kiinnittää huomiota myös esimerkin toisessa ja kolmannessa vuorossa yhteisesti rakennettu lausuma, jossa Jaana tarjoaa Valentinille *vaunupalvelija*-sanan. Konduktööriä ei suomessa yleisesti kutsuta vaunupalvelijaksi. Myöhemmin keskustelussa käy ilmi, että tämä erikoinen sanavalinta on venäjän kielen vaikutusta. Valentinin äidinkieli on venäjä, ja Jaana osaa venäjää erinomaisesti. Tässäkin sanavalinnassa näkyy kuitenkin erinomaisesti se, miten sanat ja

²³ Tässä voisi kyllä myös tulkita niin, että Jaanan tekemä korjaus tapahtuu Valentinin epävarmuuden osoittamisen jälkeen. Merkinä epävarmuudesta ovat esim. yskiminen ja toisto.

ilmaukset valitaan keskustelussa keskustelukumppaniin orientoituen, sillä Jaanahan tarjoaa suoran käännöksen nimenomaan Valentinin omasta äidinkielestä. Voisi ajatella, että tällainen suora käännös olisi Valentinille helpompi oppia ja muistaa. Valentinin mukaan näin ei kuitenkaan ole:

(37)

01 Valentin: jos & jos ostat lippun (.) moskovaan se on se on helpompi

02 Jaana: nii

03 Valentin: mutta sinun täytyy pyydä vaunuhoita-

04 Jaana: palvelijalta

05 Valentin: pal- hehehe vaunupalvelija=

06 Jaana: =vaunupalvelija on itse asiassa suora käännös venäläisestä sanasta meillä ei ole

07 sellaista ehkä täytyisi puhua konduktööristä

—> Valentin: kon- konduktööri se on se on helpompi hehe

Seuraavassa esimerkissä Jaana jälleen tuottaa avoimen suoran korjauksen Valentinin *mukavuksessa*-ilmaukseen. Tämän lisäksi hän aloittaa korjauksen esimerkin kuudennella rivillä, mutta Valentin huomaa oman lipsahduksensa nopeasti ja alkaa korjata itseään Jaanan korjauksen päälle.

(38)

01 Valentin: mutta tässä ei ole (.) mitään mukavuksessa

—> Jaana: mukavuuksia

03 Valentin: mukavuk- mukavuuksia hehe

04 Jaana: missä hän sitten käy (.) esimerkiksi suihkussa

05 Valentin: öö (.) pal & (3.0) joskus meidän kanssa

—>Jaana: öö teidän=

07 Valentin: =öö ei kanssa hehehehe £joskus joskus meidän£

08 Jaana: luonamme

09 Valentin: luonamme

10 Jaana: ymmhy ja ehkä joskus vanhempien luona

11 Valentin: joo

12 Jaana: niin koska se on varmaan vielä lähempänä

Seuraavassa esimerkissä Jaana korjaa Valentinin *paitsi*-sanon sopivammalla *lisäksi*-sanalla.

(39)

01 Valentin: joo kahden kerros mutta (.) hänen paitsi yksi vanha nainen [asuu

—> Jaana: [aa? hänen

03 lisäksi yksi vanha nainen asuu siellä jaa? tuntevatko he toisensa ennestään

04 Valentin: joo

05 Jaana: jaa-a

Seuraava esimerkki on osa Valentinin aloittamaa kertomusta, jossa hän kertoo siitä, miten hänen siskonsa sai itselleen koiran. Kertomuksen kuluessa Jaana tuottaa rutiininomaisesti suoria korjauksia: hän korvaa *mennä*-verbin *kulkea*-verbillä ja muotoilee *en halusi mennä pois* -rakenteen persoonapäätteitä ja aikamuotoa muotoon *ei halunnut mennä pois*.

(40)

01 Valentin: hän öö (.) tämä koira oli uksi ulkona (.) ja hän öö ja hän tapasi

02 Jaana: tapasi

03 Valentin: tapasi siskoa

04 Jaana: niih: [hehehe

05 Valentin: [ja meni hänen öö hänen takana

—>Jaana: aa kulki hänen takanaan

07 Valentin: kulki hänen takana ja en halusi (.) mennä pois

—> Jaana: ðei halunnut mennä pois

09 Valentin: ei hän halunnut mennä pois

10 Jaana: samalla tavalla minun ystäväni svetlana sai koiran petroskoissa (.) se he

11 tapasivat torilla

12 Valentin: ymhyy ymhyy muistan

Seuraavassa esimerkissä Jaanan tekemä suora korjaus kohdistuu ensin *normaalisti*-sanaan, jonka Valentin tuottaa *normaalisesti*-asussa. Tämän jälkeen Jaana korjaa myös *junalta*-sanan ablatiivin päätteen elatiivin päätteellä *-sta*.

(41)

01 Valentin: mutta kaikki junat pysähtyvät [tässä

02 Jaana: [ymhy mikä paikka se on nimeltään

03 Valentin: rutsjii?

04 Jaana: rutsjii ymhy

05 Valentin: se on normaalin asema

06 Jaana: aha

07 Valentin: voi normaalisesti

—> Jaana: normaalisti

09 Valentin: voi nor- normaalisti (.) ee (.) lähteä pois junalta

—> Jaana: junasta

11 Valentin: lähteä pois junasta (.) öö mutta en voi ostaa lippu lippua sen siihen asemaan

Seuraavassa esimerkissä Jaana korvaa Valentinin *pietari*-sanaan liittämän adessiivin päätteen inessiivillä.

(42)

01 Jaana: joo (.) hän on siellä harjoittelijana

02 Valentin: venäjällä

03 Jaana: kyllä

04 Valentin: pietarilla

—> Jaana: nii pietarissa

06 Valentin: pietarissa (.) mmhyy

Seuraavassa esimerkissä Valentin selittää, miten hevoset yleensä saavat Venäjällä nimensä: toinen puoli nimestä tulee äidiltä ja toinen puoli isältä. Jälleen Jaana korjaa Valentinin taivutuspäätteitä: *isästä*-sanan *isältä*-muotoon ja *nimeltä*-sanan *nimestä*-muotoon.

(43)

01 Valentin: se & se & ei ole nimi se on tapa että hevoset (.) nimeltään (.) täl- & sillä

02 tavalla että mm yksi osa nimeltä tulee (.) isästä=

—> Jaana: =isältä [ymmhy

- 04 Valentin: [isä- isän hevostan yksi osa äidin nimel- äidin nimeltä
 —> Jaana: nimestä
 06 Valentin: äi- äidin nimestä
 07 Jaana: ymmhy hyym?
 08 Valentin: ja se teh- ja se tekee mm omituinen nimet
 09 Jaana: ymmhy

Lähes kaikille tässä esitetyille korjaustapauksille on yhteistä se, että ne muodostavat kolmesta vuorosta koostuvan korjaussekvenssin. Ensimmäinen vuoro on ongelmavuoro, sen jälkeen seuraa natiivin tuottama korjaus ja kolmannessa vuorossa ei-natiivi toistaa natiivin tarjoaman korjauksen. Ainoastaan yhdessä esimerkissä (39) ei-natiivi ei toista natiivin tekemää korjausta, koska hänellä ei ole toistamisen mahdollisuutta, sillä korjauksensa jälkeen natiivipuhuja välittömästi jatkaa vuoroaan kysymyksellä.

Natiivipuhuja Jaana korjaa kaikissa edellä esitetyissä tapauksissa joko Valentinin sanastoa tai sitten tämän sanoihin liittämiä taivutuspäätteitä. Maijan ja Safirin keskustelusta tällaisia avoimia toisen korjauksia ei löytynyt. Edellisessä luvussa käsitellyt implisiittiset korjaukset, jotka olivat otteita Maijan ja Safirin keskustelusta, kohdistuivat kuitenkin myös joko sanastoon tai sanojen taivutusmuotoihin. Edellä luvussa (5) käsiteltiin ongelman kanssa samassa vuorossa tehtyjä itsekorjauksia. Niissä natiivipuhuja korjasi joko omaa sanastoaan tai lauserakenteitaan. Näiden tähän mennessä käsiteltyjen esimerkkien valossa näyttäisikin siltä, että natiivipuhujat eivät juurikaan tee sellaisia itsekorjauksia, jotka kohdistuisivat heidän omien lausumiensa morfologiseen asuun, mutta ei-natiivien puheessa he taas puuttuvat melko usein nimenomaan taivutuksiin. Sanaston korjaaminen taas on tyypillinen toiminta sekä itsekorjauksissa että toisen korjaamisessa. On tietenkin otettava huomioon, että oman puheen korjaaminen ja toisen korjaaminen tähtäävät eri asioihin. Natiivipuhujat korjaavat omaa puhettaan lähinnä tehdäkseen siitä keskustelukumppanilleen ymmärrettävämpää. Ei-natiivin puhetta he korjaavat kuitenkin osoittaakseen hänelle, millaiset sanavalinnat tai millaiset taivutuspäätteet ovat suomen kielen mukaisia. Ehkäpä nämä korjausten erilaiset funktiot ovat yhteydessä myös siihen, mihin kielen alueeseen korjauksilla puututaan.

Tämän tutkimuksen aineisto puhuu joka tapauksessa sen puolesta, että kakkoskielisissä keskusteluissa toisen suora korjaaminen ilman preferoimattomuuden merkittämiä on melko normaali toiminta. Valentinin ja Jaanan keskustelussa tällaiset korjaukset ovat hyvin taajaan toistuva ilmiö; Maijan ja Safirin keskustelussa taas suoria toisen korjauksia ei

esiinny, muita implisiittisiä korjauksia jonkun verran. Miten tätä eroa näiden kahden keskustelun välillä voisi selittää? Kuten jo aikaisemmin on todettu, Maijan korjaukset ovat enemmän joko ensimmäisen vuoron tai kolmannen position itsekorjauksia. Safirin puheenvuorot ovat hyvin lyhyitä. Hänen kielitaitonsa on hivenen heikompi kuin Valentinin. Safir ei esimerkiksi oma-aloitteisesti kerro tarinoita, niin kuin Valentin tekee. Valentinin puheenvuorot ovat pitempiä kuin Safirin, joten luonnollisesti niissä on myös enemmän korjattavaa. Maijan ja Safirin keskustelu on nopeampitempoista kuin Valentinin ja Jaanan. Maija ja eritoten Safir tarjoavat toiselleen koko ajan minimipalautetta (*mm, nii*). Valentinin ja Jaanan keskustelussa minimipalautetta ei taas juurikaan ole. Tämän lisäksi Valentin itse näyttää koko ajan vahvasti huolehtivan siitä, että hänen puheensa olisi kieliopillisesti oikeanlaista, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

(44)

01 Valentin: & jos sinä muistat (.) meitä & kun sinä voit ö kun sinä olit pietarissa

02 Jaana: ymmhy

03 Valentin: me kävelimme yksi kerta? (.) meidän talosta öö (.) minun vanhemma-

04 ^vanhemmat^

05 Jaana: vanhempien

—> Valentin: va- va- vanhempien vanhempien monikon genetiivi hyvä

Valentinin pyrkimyksestä oikeanlaiseen kieleen kertovat myös lukuisat itsekorjaukset, joissa hän etsii tiettyä muotoa tai ilmausta, kuten edellä käsitellyissä esimerkeissä (44) ja (34). Valentinin puheesta käy siis ilmi, että hän haluaa puhua ”oikein”. Tämä luultavasti rohkaisee myös natiivipuhujaa Jaanaa tarjoamaan Valentinille oikeita muotoja eli korjaamaan häntä. Mutta miksi suurin osa korjauksista sitten tapahtuu suoraan eikä korjausaloitteen kautta? Kurhilan (2000b) tulkinta oman aineistonsa korjaustapauksista on, että kakkoskielisten keskustelujen toisen korjaukset eivät esiinny sattumanvaraisesti, vaan siten, että ne pyrkivät minimoimaan korjauksen aiheuttaman vuorovaikutuksellisen häiriön. Hänen aineistossaan ei ole yhtään tapausta, jossa natiivi tuottaisi korjausaloitteen ja antaisi ei-natiivin korjata itse itseään. (Kurhila 2000b, 182 - 183.) Tämän tutkimuksen aineistossa on myös tapauksia, joissa natiivi tuottaa pelkän korjausaloitteen, mutta suorat korjaukset ovat kuitenkin huomattavasti yleisempiä. Pelkän korjausaloitteen tuottaminen saattaa tuottaa uhkaa ei-natiivin kasvoille. Toisaalta jatkuva korjausaloitteiden tekeminen olisi varmasti vuorovaikutukselle häiriöksi myös siinä mielessä, että se jarruttaisi keskustelun soljuvaa etenemistä, jos jokaista ongelmaa seuraisi useammasta vuorosta koostuva korjaussekvenssi.

Myös Dayn ym. (1984) tutkimuksessa natiivipuhujat tuottivat korjauksia huomattavasti useammin suoraan (virallisesti, on-record) kuin upotetusti (epävirallisesti). Day ym. (1984) arvelevat, että suoran korjauksen suosiminen johtui siitä, että heidän aineistonsa natiivi- ja ei-natiivipuhujat olivat ystäviä keskenään. Näin ollen suorien korjausten tekeminen ei tuottanut uhkaa ei-natiivien kasvoille. (Day ym. 1984, 33.) Heidän havaintonsa ovat siis samansuuntaiset Norrickin (1991) näkemyksen kanssa, jonka mukaan keskustelijoiden välinen suhde määrittää sitä, millaisia korjauksia tehdään.

Gaskillin (1980) havainnot toisen korjauksista kakkoskielisessä keskustelussa ovat kuitenkin erilaisia kuin tämän tutkimuksen, Kurhilan (2000b), Norrickin (1991) ja Dayn ym. (1984) tulokset. Raportissaan Gaskill päätyy siihen johtopäätökseen, että toisen korjaaminen tapahtuu kakkoskielisessä keskustelussa pitkälti samalla tavalla kuin natiivipuhujien keskustelussa (Gaskill 1980, 136). Hänen havaintonsa korjaamisesta ovat yhteneväisiä Schegloffin ym. (1977) natiivikeskusteluista tekemien havaintojen kanssa: toisen korjaaminen on harvinaista, toisen korjaukset sisältävät rakenteellisia preferoimattomuuden merkitsimiä ja jos suoria toisen korjauksia ilman preferoimattomuuden merkitsimiä tapahtuu, ne sijoittuvat yleensä mukautettujen toisten korjausten jälkeen. (Gaskill 1980, 136.)

Tämän tutkimuksen aineistosta löytyi melko paljon tapauksia, joissa natiivipuhuja korjasi ei-natiivia suoraan. Samanlaisia havaintoja ovat tehneet monet muutkin, kuten jo edellä todettiin (esim. Day ym. 1984, Kurhila 2000b, Norrick 1991). Näiden kaikkien tutkimusten tulokset tukevat Norrickin (1991) esittämää näkemystä siitä, että korjauksien preferenssijärjestys on erilainen kakkoskielisessä keskustelussa kuin kahden natiivin keskustelussa. Norrickin mukaan se, että kielellisesti kyvykkäämpi tai tiedollisesti vahvempi keskustelija korjaa toista puhujaa, on normaali tilanne epäsymmetrisissä keskusteluissa, erityisesti jos puhujat ovat ystäviä keskenään (Norrick 1991, 79 - 80). Kun kompetentimpi puhuja, eli tässä tapauksessa natiivi, korjaa ei-natiivia suoraan, osoittaa hän samalla hyväksyvänsä pedagogisen asemansa ei-äidinkielistä puhujaa kohtaan. Näin näyttäisi tämän tutkimuksen aineistossa, erityisesti Jaanan ja Valentinin keskustelussa, olevan.

Tutkimuksen metodiosuudessa todettiin, että keskusteluanalyttiseen metodologiaan ei kuulu se, että vuorovaikutuksen piirteitä selitettäisiin vuorovaikutuksen ulkopuolisilla

asioilla. Asioita ei selitetä esimerkiksi keskustelijoiden ammatista, sukupuolesta, suhteesta tai kulttuuritaustasta johtuviksi, elleivät keskustelijat itse keskustelussaan osoita näitä vuorovaikutuksen ulkopuolisia seikkoja merkityksellisiksi. Samassa yhteydessä todettiin kuitenkin myös se, että nimityksiä syntyperäinen ja ei-syntyperäinen puhuja käytetään tämän tutkimuksen keskustelijoista, koska keskustelijat itsekin näyttävät orientoituvan näihin rooleihinsa selvästi. Näissä tässä luvussa käsitellyissä korjaamistapauksissa, joissa natiivipuhuja korjaa ei-natiivia suoraan ilman preferoimattomuuden merkitsimiä, tuo erilaisiin puhujarooleihin orientoituminen näkyy erityisen selvästi. Natiivipuhuja osoittaa korjauksia tehdessään sen, että hän hyväksyy pedagogisen roolinsa eli roolinsa suomen kielen asiantuntijana ja opettajana suhteessa ei-natiiviin puhujaan.

Foreigner talk -tutkimuksissa on ajateltu, että ulkomaalaisille suunnatulla puheella on niin sanottu implisiittinen opetustehtävä (Ellis 1985, 134 - 137). Oppijalle halutaan mahdollisesti opettaa sellaista versiota kielestä, jonka ajatellaan olevan normin mukainen ja oikea. Näissä tämän luvun toisen korjaamistapauksissa näkyy selvästi myös tämä kakkoskielisten keskustelujen implisiittinen opetusfunktio. Kakkoskielisissä keskusteluissa ei-natiivi puhuja on koko ajan keskustellessaan samalla myös oppimassa kieltä. Natiivipuhujan tehtävänä suomen kielen asiantuntijana on osoittaa ei-natiiville, millainen kieli on oikeanlaista.

6.3 Natiivin korjausaloitteet

Kurhilan (2000b) aineiston korjaustapauksissa natiivi teki aina korjauksen suoraan sen sijaan, että olisi tuottanut korjausaloitteen. Hänen aineistossaan ei ollut yhtään tapausta, jossa natiivi olisi aloittanut korjauksen esimerkiksi toistamalla ongelmavuoron (tai osan siitä), kuten puhujien on usein natiivikeskusteluissa havaittu tekevän. (Kurhila 2000b, 182 - 183.) Tämän tutkimuksen aineistosta löytyy kuitenkin myös sellaisia tapauksia, joissa natiivipuhuja tuottaa korjausaloitteen ja asettaa näin ei-natiivin tilanteeseen, jossa tämän on korjattava itseään. Tällainen tapaus löytyy seuraavasta esimerkistä:

(45)

01 Jaana: mutta mihin öö niin sanoit että se juna joka lähtee riihimäeltä joskus neljän (.)

02 maissa (.) niin se tulee vii- seitsemän maissa viipuriin niinkö

03 Valentin: se on pietarilainen bussi ei moskoyalainen [moskoyalainen on

—> Jaana:

[bussi?

05 Valentin: öö juna [anteeksi

- 06 Jaana: [nii
 07 Valentin: moskovalainen juna on kaks ää (3.0) kaksi minuuttia

Myös seuraavassa esimerkissä natiivipuhuja tuottaa ei-natiiville korjausaloitteen. Korjausaloite ei kuitenkaan johda ei-natiivin itsekorjaukseen, vaan pikemminkin selitykseen, joten selityksen jälkeisessä vuorossa natiivi tuottaa myös korjauksen.

- (46)
 01 Jaana: paljonko on mennä bussilla
 02 Valentin: öö (.) yks (.) sa- sata kahdeksankymmentä markkaa [viipuriin
 03 Jaana: [niinkö
 04 Valentin: viipuriin
 05 Jaana: aa entäs pietariin
 06 Valentin: pietariin on öö kaksisataa viisikymmentä
 07 Jaana: juu
 08 Valentin: mut jos seitsemän markkaa on tärkeää voit aina öö
 —> Jaana: seitsemän markkaa?
 10 Valentin: ymhy (.) se on ero viipurin ja pietarin lippun [väl
 11 Jaana: [seitsemänkymmentä markkaa
 12 Valentin: seitsemänkymmentä- seitsemänkymmentä markkaa aina voit mennä viipuri
 viipurista pietariin
 13 junalla
 14 Jaana: nii
 15 Valentin: öö pietarin junalla
 16 Jaana: nii nii
 17 Valentin: se on niin se on erittäin öö halpa

Näissä molemmissa esimerkeissä syntyperäinen puhuja tuottaa korjausaloitteen, vaikka hän luultavasti hyvinkin ymmärtää, mitä ei-natiivi puhuja on tarkoittanut. Molemmissa tapauksissa ongelma on sanastossa: ei-syntyperäinen puhuja puhuu bussista junan sijaan ja sanoo seitsemän markkaa, vaikka seitsemänkymmentä markkaa olisi ollut oikeampi luku. Se, että natiivipuhuja tuottaa korjausaloitteen tällaisiin mitättömältä tuntuviin ”ongelmiin”, kertoo siitä, että puheen oikeellisuuden suhtaudutaan vakavasti: lipsahdusten ei haluta aiheuttavan ymmärtämisongelmia. Esimerkiksi bussin ja junan ero on esimerkkikeskustelussa merkityksellinen, koska keskustelunaiheena on nimenomaan se, kannattaisiko Jaanan mennä Pietariin bussilla vai junalla. Korjausaloite on siis tehtävä, jotta ymmärtämisongelmia ei ilmaantuisi.

Brock, Crookes, Day ja Long (1986) ovat tarkastelleet sitä, millaisiin natiivipuhujan reaktioihin erilaiset ei-natiivin tekemät virheet johtavat²⁴. He tarkastelivat erityisesti leksikossa, fonologiassa ja morfosyntaksissa esiintyviä virheitä ja niihin tuotettuja

²⁴ He määrittivät virheen kielellisen ilmauksen käyttämiseksi tavalla, joka kielen sujuvan puhujan näkökulmasta osoittaa kielen epätäydellistä hallintaa (Brock ym. 1986, 231).

reaktioita²⁵. He havaitsivat, että morfosyntaktiset virheet johtivat harvemmin välisekvenssiin eli korjaussekvenssiin kuin toisentyypiset korjaukset. Toisaalta leksikaaliset virheet johtivat välisekvenssiin useammin kuin toisentyypiset virheet. (Brock ym. 1986, 232 – 233.) Tämä tarkoittaa siis sitä, että heidän aineistossaan morfosyntaktiset virheet korjattiin implisiittisesti, osana natiivipuhujan seuraavaa vuoroa, siihen upotettuna. Leksikaaliset virheet taas johtivat useammin välisekvenssiin eli ne korjattiin joko suoraan ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa (näin aineiston 43 reaktiosta 12:ssa) tai niihin tuotettiin joko korjausaloite ja korjaus tai pelkkä korjausaloite (43 reaktiosta 26:ssa). (Brock ym. 1986, 231 – 234.) Kirjoittajien tulkinta on, että morfosyntaktiset virheet eivät ehkä johda välisekvenssiin sen vuoksi, että ne eivät ole kommunikatiivisesti niin merkityksellisiä (Brock ym. 1986, 234). Heidän tulostaan voisi kuitenkin tulkita myös toisin. Ainakin tämän tutkimuksen aineistossa niissä tapauksissa, joissa natiivipuhuja tuotti ei-natiiville korjausaloitteen, eikä suoraa korjausta, korjausaloite kohdistui nimenomaan sanastossa olleeseen ongelmaan. Korjausaloitteiden tuottaminen näyttäisikin liittyvän tilanteisiin, joissa natiivipuhuja voi olla melko varma siitä, että ei-natiivi pystyy itse tuottamaan korjauksen ongelmaan. Esimerkiksi ennen esimerkkiä 47 keskustelussa on puhuttu sekä busseista että junista. Jaana siis tietää Valentinin hallitsevan nämä sanat. Myös toisessa esimerkissä (48) on selvää, että Valentin hallitsee lukusanat niin hyvin, että hänellä olisi taitoa korjata oma virheensä.

Voisi myös ajatella, että sanastoon kohdistuvat korjaukset ovat ainakin suomen kielessä osin helpompia tuottaa kuin morfologiset tai syntaktiset korjaukset. Voi toki olla niin kuin Brock ym. (1986) esittävät, että leksikkoon kohdistuvat korjaukset johtavat korjausaloitteen kautta välisekvenssiin siksi, että ne ovat kommunikatiivisesti merkityksellisempiä kuin syntaksiin tai morfologiaan kohdistuvat korjaukset. Toisaalta he eivät mitenkään erityisesti perustele sitä, miksi juuri sanasto olisi viestinnän kannalta erityisen merkityksellinen. On tietenkin niin, että ilman sanoja ei olisi taivutuspäätteitä tai syntaksiakaan, joten sanat ovat merkityksellisiä. Mutta voisi myös ajatella, että esimerkiksi taivutuspäätteisiin kohdistuvat virheet voivat ainakin suomen kielessä olla viestinnän kannalta hyvinkin merkityksellisiä.

²⁵ Tämän lisäksi he olivat kiinnostuneita myös siitä, miten nämä ei-natiiville osoitetut korjaukset vaikuttaisivat ei-natiivien omaan puheeseen: omaksuisivatko ei-natiivit oikean muodon käytön jo samassa keskustelussa (Brock ym. 1986).

Se, että tämän tutkimuksen natiivipuhujien tekemät korjausaloitteet kohdistuivat nimenomaan sanastoon, voi tietenkin olla seurausta myös siitä, että kautta linjan kaikenlaiset korjaustapaukset tässä tutkimuksessa kohdistuvat usein juuri sanastoon. Koska sanastoon kohdistuvia korjauksia tehdään paljon, voisi ajatella olevan luonnollista, että aineiston muutamat natiivien tekemät korjausaloitteet aloittavat juuri sanastoon kohdistuvan korjaussekvenssin.

Myös Day ym. (1984) tekivät korjausta kakkoskielisessä keskustelussa koskevassa tutkimuksessaan havaintoja tapauksista, joissa natiivipuhuja tuotti korjausaloitteen. Näitä korjauksia Day ym. eivät pitäneet varsinaisina korjauksina, koska niissä natiivipuhuja ei välttämättä tarjonnut ei-natiiville oikeaa kielellistä muotoa²⁶. Jos natiivipuhuja tuotti heidän aineistossaan korjausaloitteen, tuotti hän sen joko reaktiona ei-natiivin virheeseen tai aloitteena vuorovaikutuksellisen väärinymmärryksen selvittämiseen. (Day ym. 1980, 31.) He esittävät tällaisista tapauksista seuraavanlaisen esimerkin:

NNS: He will be, you know, he will be dirty this March 8.

NS: He will be what?

NNS: Thirty years old.

Tässä esimerkissä siis natiivi tuottaa tyypillisen korjausaloitteen (*he will be what*), koska *dirty* on erikoinen sanavalinta tähän kontekstiin. Day ym. (1980, 31) esittävät, että natiivipuhuja tuottaa korjausaloitteen joko kiinnittääkseen huomion väärin äännettyyn sanaan (*dirty - thirty*) tai saadakseen selville, mitä ikää ei-natiivi todella tarkoitti. Voisi myös ajatella, että tämän esimerkin natiivipuhujalle on selvää, mitä ikää (eli mitä sanaa) ei-natiivi tavoitteli ja mitä hän ilmauksellaan tarkoitti. Natiivipuhuja tuotti korjauksen pikemminkin siksi, että kysymys on vuorovaikutuksellisesti minimaalisesta ongelmasta, jonka ei-natiivi on itsekkin kompetentti korjaamaan. Korjausaloitteen tuottaminen on Schegloffin ym. (1977) mukaan preferoidumpaa kuin suora korjaaminen. Tämänkin aineiston esimerkkien valossa voisi ehkä olettaa, että vaikka natiivit korjaavatkin ei-natiiveja paljon myös suoraan, he toisaalta pyrkivät tuottamaan korjausaloitteen sellaisissa tilanteissa, joissa on ilmeistä, että ei-natiivi pystyy itsekkin korjaamaan kielenkäytössään esiintyneen ongelman.

²⁶Day ym (1984) nimittävät tätä korjausta ei-korjaavaksi korjauspalautteeksi (noncorrective feedback repair). Englanninkielisessä keskusteluanalyttisessä kirjallisuudessa korjauksesta puhutaan termillä *repair*. *Correction*-termin katsotaan olevan *repair*-käsitettä suppeampi, sillä se liittyy selvästi joidenkin muotojen korjaamiseen, kun taas *repair* tarkoittaa kaikkea muutakin korjaavaa toimintaa, esimerkiksi sanahakuja. Suomen kielessä tätä eroa on vaikea tehdä, koska molemmat termit suomennetaan *korjaus*-sanalla.

6.4 Natiivin tuottamat korjaukset ei-natiivin korjausaloitteen jälkeen

Edellä kävi ilmi, että natiivipuhujat tuottavat korjausaloitteita reaktiona ei-natiivien ongelmallisiin vuoroihin melko harvoin. Ei-natiivit sen sijaan tuottavat korjausaloitteita suhteellisen usein, jos jokin seikka natiivin puheenvuorossa on ollut heidän kannaltaan ongelmallinen. Jos vastaanottaja, eli tässä tapauksessa ei-natiivi, aloittaa korjausjakson ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa, seuraa tästä keskusteluun välisekvenssi. Välisekvenssi on sekvenssi, joka keskeyttää varsinaisen sekvenssin eli varsinaisen keskustelunaiheen kulun hetkeksi aikaa ja viivyyttää näin korjausaloitteen tuottajan varsinaista vastausta ongelmavuoroon. (ks. Sorjonen 1997, 125 - 126; välisekvensseistä Jefferson 1972.)

Korjausaloitteen muoto kertoo yleensä sen, miten tai mihin kuulija paikantaa ongelman. Korjaussekvenssejä kakkoskielisisä keskusteluissa tutkineen Kalinin aineistossa tyypillisin toisen tekemä korjausaloite oli kuitenkin hiljaisuus. Hiljaisuutta tai taukoa korjausaloitteena käyttivät hänen aineistossaan ensisijaisesti ei-syntyperäiset puhujat, mutta se oli käytössä myös syntyperäisillä puhujilla. (Kalin 1995, 39.) Tästä aineistosta ei löytynyt tapauksia, joissa joko ei-natiivi tai natiivi olisi reagoanut ongelmavuoroon hiljaisuudella, vaan ei-natiivien tyypillisin tapa tehdä korjausaloite oli ongelmallisen sanan tai ilmauksen toistaminen joko osittain tai kokonaan. Myös Kalin on raportoinut myös toistosta korjausaloitteena. Hänen aineistossaan nimenomaan ei-natiivit käyttivät toistoa tai toiston yritystä korjausaloitteena. (Kalin 1995, 163 - 172). Tämän työn aineistossa ongelmallisen sanan toistoa korjausaloitteena käyttivät myös natiivipuhujat, kuten edellä esitetyistä esimerkeistä (45) ja (46) kävi ilmi.

Tässä työssä kiinnostus ei kuitenkaan kohdistu niinkään siihen, millaisia korjausaloitteita ei-natiivit tekevät, vaan ennen kaikkea siihen, miten natiivipuhujat korjaavat omaa puhettaan korjausaloitteiden jälkeen. Seuraavaksi käsitelläänkin erilaisia natiivipuhujien reaktiota. Tapauksia käsitellään eri luvuissa sen mukaan, minkätyyppisen reaktion natiivipuhuja ei-natiivin korjausaloitteeseen tuottaa.

6.4.1 Samanviitteinen ilmaus reaktiona korjausaloitteeseen

Jos ei-natiivi tässä aineistossa osoitti ongelman tuottaneen sanan toistamalla sen, natiivi yleensä tuotti tähän reaktiona jonkin synonyymisen ilmauksen. Seuraavassa esimerkissä *täsmällisiä*-sana on Valentinille ongelmallinen. Valentin tuottaa korjausaloitteen toistamalla osan *täsmällisiä*-sanasta. Jaana reagoi Valentinin korjausaloitteeseen ensin toistamalla itsekin *täsmällisiä*-sanan. Tämän jälkeen hän kuitenkin tuottaa vielä synonyymisen ilmauksen: *tarkkoja*.

(47)

01 Jaana: *ymhy* (.) minäkään en ole vielä mitään täsmällisiä suunnitelmia tehnyt

02 juhannuksesta mutta=

03 Valentin: =tansma?

—> Jaana: täsmällisiä

05 Valentin: täsmällisiä

—> Jaana: tarkkoja (2.0) tarkkoja suunnitelmia

07 Valentin: *ymhy*

08 Jaana: .hh mutta todennäköisesti menen lähden huomenna tai ylihuomenna äidin luo

Seuraava esimerkki on osa jaksoa, jonka aikana Jaana kertoo Valentinille lehtijutusta, jonka mukaan IT-alalla on valtava pula työntekijöistä. *Valtava pula* -ilmaus on tuottaa Valentinille ongelman. Selvennykseksi Jaana tuottaa kiertoilmaukset *ei riitä, on liian vähän*.

(48)

01 Jaana: mm (.) ää (2.0) siinä haastateltiin monia tamperelaisia yrityksiä >muunmuassa

02 sellaisia jotka ovat olleet meidänkin kanssa tekemisissä< mutta erittäin

03 mielenkiintoista siellä sanottiin että on valtava pula työntekijöistä

04 Valentin: valta-

—> Jaana: valtava pula

06 Valentin: pula? pula

—> Jaana: ää ei riitä [niitä on liian vähän

08 Valentin: [mmhy ei riitä selva

Seuraavassa esimerkissä Jaana reagoi Valentinin korjausaloitteeseen jälleen tuottamalla kiertoilmauksen. Esimerkin ensimmäisessä vuorossaan Jaana toteaa, että ehdotus kuulostaa hänen mielestään sangen houkuttelevalta. Ilmeisesti *sangen houkuttelevalta* -ilmaus aiheuttaa Valentinille ymmärtämisongelman, sillä hänen korjausaloitteensa kuuluu *sangen*. Jaana reagoi tähän aloitteeseen ensin vain tuottamalla sille jatkon *houkuttelevalta*. Kun Valentin kuitenkin vielä tämän jälkeen toistaa *houkuttelevalta*-sanan, Jaana tuottaa kiertoilmauksen: *Mimusta olisi todella kiva mennä sinne*.

(49)

01 Jaana: ja se koira (.) on siellä anstasian £seurana pietarissa£ (2.0) £minusta tämä

02 ehdotus kuulostaa sangen£ houkuttelevaltah hehe

03 Valentin: sangen

—> Jaana: houkuttelevalta

05 Valentin: ^houkutteleval^ ((kuiskaa))

—> Jaana: minusta olisi todella kiva kiva mennä sinne

Tällaisia vastaavia tapauksia löytyy tämän tutkimuksen aineistosta melko paljon. Useimmissa näissä tapauksissa ymmärtämisen ongelma liittyy puhtaasti sanastoon, kuten edellisissä esimerkeissä. Natiivipuhujat korjaavat omaa ei-natiivin korjausaloitteen jälkeistä puhettaan tuottamalla synonyymisia ilmauksia. Aina runsaskaan synonyymien tuottaminen ei kuitenkaan saa ymmärtämisen ongelmaa häviämään. Seuraavassa esimerkissä Safir ja Maija keskustelevat Maijan hiuksista, jotka ovat pienillä leteillä. Esimerkin aluksi Safir tiedustelee Maijalta, mitä lettien loppuna on. Maija kertoo loppuna olevan tekotukkaa. *Tekotukkaa*-sana on Safirille ongelmallinen.

(50)

01 Safir: mitä on loppuna

02 Maija: aa joo se om poltettu

03 Safir: ((sanoo jotain omalla äidinkielellään))

04 Maija: se on aa tällon ee- on tekotukkaa ee on minun omaa tukkaa ja sitten on

05 [tekotukkaa

—> Safir: [tekotuk

07 Maija: ja sitten se on (.) palmikoitu .h tähä loppuu mun oma tukkani sitten on (.)

08 £nuken tukkaa£ .hh

09 Safir: nii

10 Maija: tällä ja sitte om poltettu

—> Safir: tekotukka

12 Maija: tulitikulla ja poltetaan

13 Safir: nii

14 Maija: se on siinä (.) pysyy kiinni

15 Safir: ((puhuu äidinkielellään))

—> Safir: ^tekotukkaa^

17 Maija: joo leikitukkaah heheh joo (.) seon kun olin koulussa kaikki oppilaat haah

Safir toistelee *tekotukka*-sanaa esimerkin aikana monta kertaa. Maija tuottaa tekotukalle synonyymiset ilmaukset *nuken tukkaa* ja *leikitukkaa*. Näyttää kuitenkin siltä, että *tekotukka*-sanan merkitys ei käy Safirille selväksi koko esimerkikikatkelman aikana, sillä vielä viimeisessä vuorossaankin hän toistaa sen. Tämän jälkeen keskustelunaihe vaihtuu.

Aina ei-natiivin toistoihin ei kuitenkaan suhtauduta korjausaloitteina. Seuraavassa esimerkissä Valentin toistaa *vakuutusyhtiössä*-sanan periaatteessa aivan samaan tyyliin kuin hän esimerkiksi esimerkissä (47) toisti osan *täsmällisiä*-sanasta. Jaana ei kuitenkaan

kohtelee tätä korjausaloitteena vaan pikemminkin kuin tietoa rekisteröivänä toistona: *joo hän on siellä harjoittelijana*. Tämän jälkeen keskustelu jatkuu ilman ongelmia.

(51)

01 Jaana: eli hän on vielä heinäkuun siellä töissä vakuutusyhtiössä

—> Valentin: mmhy vakuutusyhtiössä?

03 Jaana: joo (.) hän on siellä harjoittelijana

04 Valentin: venäjällä

05 Jaana: kyllä

Tämä tapaus eroaa edellä esitetyistä tapauksista kuitenkin siinä, että ennen toistoaan Valentin tuottaa hyväksyvän äännähdyksen *ymmhy*. Tämä luultavasti toimii Jaanalle viestinä siitä, että kysymys ei olekaan korjausaloitteesta vaan pikemminkin vahvistuksesta. Toisaalta myös kaikille Valentinin tuottamille korjausaloitteille on tyypillistä se, että epävarmuus näkyy niistä tavalla tai toisella. Hän esimerkiksi katkaisee toistamansa sanat tai sitten intonaatiolla on osuutta asiaan (katkaistu sana ja loppua kohden nouseva intonaatio selventävät korjausaloitetta esimerkeissä 47 ja 48).

6.4.2 Runsas selitys reaktionä korjausaloitteeseen

Edellä esitetyissä esimerkeissä natiivipuhuja vastasi ei-natiivin korjausaloitteeseen tuottamalla ongelmilmaukselleen samanviitteisen sanan tai lausuman. Natiivipuhujat saattoivat kuitenkin tuottaa korjausaloitteen jälkeen myös laajemman selityksen, kuten seuraavassa esimerkissä.

(52)

01 Valentin: tänne jos hän tulee tänne sitten minä (.) öö jään tampereelle ja me

02 kävelemme ^tamperees- tampereella^

03 Jaana: yhmhy (.) aiotteko te mennä vaellukselle

04 Valentin: vaellukselle (.) va- vael

05 Jaana: vaellukselle [vaeltamaan

06 Valentin: [vaellus vaellutta (.) mitä se on

—> Jaana: se on se mitä sinä hyvin usein teet vapaa-aikanasi menet metsään rinkka

08 selässä

09 Valentin: [ymhyy?

—> Jaana: [ja viivyt siellä melko pitkiä aikoja

11 Valentin: va:

12 Jaana: vaellus

13 Valentin: vaellus ymhy tarkea sana

14 Jaana: mennä vaeltamaan

Esimerkki sijoittuu jaksoon, jossa on keskusteltu Valentinin juhannuksen-viettosuunnitelmista. Ensimmäisessä vuorossaan hän kertoo, että jos hänen ystävänsä tulee Tampereelle, hän jää sinne ja he kävelevät siellä. Tähän jatkoksi Jaana kysyy, aikovatko he

mennä vaellukselle. *Vaellukselle*-sana tuottaa Valentinille ongelmia. Ensin hän tuottaa korjausaloitteen toistamalla koko sanan ja sen jälkeen osan siitä modifioiden sen asua. Tämän jälkeen Jaana toistaa vielä kerran *vaellukselle*-sanon ja ehkä Valentininkin tavoitteleman verbimuodon *vaeltamaan*. Tämän jälkeen seuraa Valentinin kysymys *mitä se on*. Jaana selittää vaeltamisen merkitystä liittämällä sen Valentinin omaan elämään: *se on se mitä sinä hyvin usein teet vapaa-aikanasi*. Hänen selityksessään on aihepiiriin liittyviä sanoja: *vapaa-aika, metsä ja rinkka*. Vielä Jaanan tuottaman selityksen jälkeenkin Jaana ja Valentin yhdessä toistelevat *vaellus-* ja *vaeltamaan*-sanoja.

Seuraavassa esimerkissä Maija ja Safir keskustelevat rairuohosta, ja Maija selittää, miten Suomessa rairuohon sekaan asetellaan tipuja. Esimerkin toisessa vuorossa Safir toistaa sanan tipu. Tämä toimii korjausaloitteena, mutta ei ehkä kovin selvänä, sillä Safirin vuoron jälkeisessä vuorossaan Maija tiedustelee Safirilta, tietääkö tämä, mikä on tipu. Safir ei tiedä, ja niin Maija aloittaa selityksen tuottamisen.

(53)

01 Maija: ja sitten (.) me laitamme (.) sinne tipuja

02 Safir: tipu

03 Maija: tiedätkö mikä on tipu

04 Safir: e

—> Maija: ähhe kkanaf on kotkotkotkotkotkot ((matkii kanan ääntelyä))

06 Safir: nii

—> Maija: ja tipu on (.) kanan ää poikanen

08 Safir: ai nii

—> Maija: pieni pieni kana kel[tainen pieni

10 Safir: [ai nii

—> Maija: piippiip piippiip heh: / se on tipu hmm mut on (.) pieniä tipuja siis ei oikeita

12 vaan ((tässä taustalla Safirin äiti puhuu jotakin persiaksi ja Safir tuottaa minimipalautetta,

13 jota on vaikea paikantaa mihinkään tiettyyn vuoron kohtaan))

14 Safir: nii

Samoin kuin edellisessä vaellus-esimerkissä myös tässä esimerkissä natiivipuhuja selittää sanan merkitystä samaan yhteyteen kuuluvilla sanoilla, jotka eivät kuitenkaan ole synonyymejä. Maija aloittaa selityksensä sanomalla *kana on kotkot*. Tämän jälkeen hän jatkaa kertomalla, että tipu on kanan poikanen ja että se on pieni kana, joka on keltainen. Tämän jälkeen hän vielä matkii tipun ääntelyä. *Tipu, kana, poikanen, pieni, keltainen, kotkot* ja *piippiip* ovat kaikki jollakin tavalla samaan yhteyteen kuuluvia sanoja. On mielenkiintoista, että Maija tuottaa niitä selityksessään näin runsaasti.

Edellisessä esimerkissä tipu-sanan merkitystä selitettiin tuottamalla runsaasti samaan yhteyteen kuuluvia sanoja. Esimerkissä tipu vertautui kanaan. Myös seuraavassa esimerkissä ymmärtämisongelmia aiheuttavaa *marimekko*-sanaa selitetään vertaamalla sitä toiseen vastaavan kategorian ilmaukseen.

(54)

- 01 Maija: ahahaha aa no se on tosi kaunis (.) tiedätkö marimekon (.) marimekko
 02 Safir: e
 03 Maija: suomessa on (.) marimekkopaitoja jossa on myös raitoja
 04 Safir: mhy
 05 Maija: mutta ne ovat toisim päin=
 06 Safir: =ai nii
 07 Maija: joo
 08 Safir: ruudu ja raita
 09 Maija: ää
 10 Safir: ruudulline ja raidalne
 11 Maija: ää (.) no? joo joo just just kyllä
 12 Safir: ai nii mitä sanotaan
 13 Maija: tai
 14 Safir: marimekko?
 15 Maija: marimekko se on se on nimi ää niin kuin on (.) on vaikkaa: (.) mm levis
 16 Safir: ^levis^ ((kuiskaa))
 —> Maija: ää erilaisia (.) merkkejä
 18 Safir: ai nii le- liivais [levis
 19 Maija: [joo justinsa liiva- liivais joo ja
 20 Safirin isä: levis
 21 Safir: levis ahaa
 22 Maija: nii se vaa kirjoitetaan suomeks levis
 23 Safir: nii nii suomeksi ((äiti, isä ja Safir puhuvat hetken persiaa))
 —> Maija: mutta marimekko on suomalainen (.) merkki
 25 Safir: ai nii
 26 Maija: ja mmm (.) jos minä menen ulkomaille (.) niin minä ostan joskus (.)
 27 marimekkopaitoja koska on kiva sanoa että tämä on suomesta tämä on suomalainen
 28 Safir: ai nii

Esimerkissä Maija ja Safir keskusteleivat marimekkopaidoista. Esimerkin alussa he puhuvat siitä, miten kyseiset paidat ovat raidallisia. Esimerkin riveillä 12 ja 14 Safir tuottaa korjausaloitteen: *mitä sanotaan marimekko*. Tämän jälkeen Maija tuottaa selityksen, jonka mukaan marimekko on nimi samaan tapaan kuin on *levis*. Maija ääntää *levis*-sanan suomalaisittain, ei *liivais* niin kuin se englanniksi äännettäisiin. Omassa vuorossaan Safir maistelee *levis*-sanaa, ja Maija tuottaa vielä jatkoa selitykselleen: *erilaisia merkkejä*. Tämä jälkeen Safir oivaltaa, mistä on kysymys. Lopuksi Maija vielä tähdentää, että marimekko on suomalainen merkki.

Aina natiivipuhujat eivät kuitenkaan tuota ei-natiivin sanastollisiin ongelmiin yhtä monipuolista selitystä. Seuraava esimerkki sijoittuu jaksoon, jossa Maija ja Safir katselevat

valokuvia. Valokuvista ilmeisesti näkyy, että Safirilla on ollut kihara tukka, ja Maijaa kysyy sitä häneltä. *Kihara tukka* -ilmaus on Safirille ongelmallinen.

(55)

01 Maija: onks sull ollu kihara tukka

02 Safir: ni

—> Maija: on ollut kihara tukka

04 Safir: kihara tuk- mitä on=

05 Maija: =nii no [kihara

06 Safir: [totta ni tot- ai nii kihara nii

Safirin kysymystä *kihara tuk- mitä on* seuraavassa vastauksessaan Maija ei tarjoa selitystä vaan sanoo ainoastaan *nii no kihara*. Tätä vastausta seuraavassa vuorossaan Safir toteaa *totta*, ja vaikuttaakin siltä kuin ilmauksen merkitys kävisi hänelle selväksi, vaikka Maija ei tarjoakaan minkäänlaista selitystä siitä, mitä kihara tukka tarkoittaa. Onkin oletettavaa, että tässä kohdin Maija eleillään havainnollistaa sitä, mitä kihara tukka tarkoittaa. Tässä näkyikin tämän aineiston ongelmallisuus: videonauhoitus olisi ollut selvästi tarpeen, jotta tästä esimerkistä voitaisiin tehdä asianmukaisia johtopäätöksiä.

Tässä luvussa käsitellyissä tapauksissa natiivipuhujat tuottivat ei-natiivin korjausaloitteen jälkeen korjaavan selityksen, jossa he selittivät ongelmailmaustaan samaan yhteyteen kuuluvilla sanoilla. Ongelmailmaus oli kaikissa tapauksissa nimenomaan yksittäinen sana: *vaellus*, *tipu*, *marimekko* ja *kihara tukka*. Yhteistä näille tapauksille oli myös se, että niissä ei-natiivi tuotti korjausaloitteeksi ongelmallisen sanan toiston lisäksi myös jonkinlaisen eksplisiittisen kysymyksen sanan merkityksestä: *vaellus vaellutta- mitä se on*; *kihara tuk- mitä on*; *mitä sanotaan*, *marimekko*.

Kaikille ei-natiivien tuottamille korjausaloitteille oli tyypillistä se, että ne tuotettiin reaktiona johonkin ongelmalliseen sanaan. Tämän aineiston ei-natiivit keskustelijat osasivat keskusteluhetkellä suomea niin hyvin, että he pystyivät helposti paikantamaan sanan, johon heidän ymmärtämisongelmansa liittyi. Koska ei-natiivit pystyivät toistamaan ongelmallisen ilmauksen selvästi, myös natiivit pystyivät tuottamaan korjauksia, jotka selvensivät nimenomaan ongelmallista ilmausta. Natiivien tuottamat korjaukset ei-natiivien korjausaloitteen jälkeen olivat joko samanviitteisiä sanoja tai sitten laajempia selityksiä, jotka sisälsivät runsaasti samaan yhteyteen kuuluvia sanoja.

7 Kolmannessa vuorossa ja kolmannessa positiossa aloitetut korjaukset

Ongelmavuoron tuottaja voi korjata puhettaan myös myöhemmin kuin ennen vuoron rakenneyksikön loppua tai vuorojen välisessä siirtymätilassa. Mahdollisuuden myöhemmälle korjauksen aloittamiselle tarjoavat kolmannen vuoron ja kolmannen position korjaukset. Kolmannen vuoron korjauksille on tyypillistä, että ne ovat kolmannessa vuorossa kuin vahingossa. Ne voisivat yhtä hyvin olla vuorojen välisessä siirtymätilassa tehtyjä korjauksia, ja ne ovat kolmannessa vuorossa lähinnä siksi, että toinen puhuja on ehtinyt napata puheenvuoron puhujanvaihdoskohdassa. Kolmannen vuoron korjaukset ovat siis tyypiltään samanlaisia korjauksia kuin vuorojen välisessä siirtymätilassa aloitetut korjaukset. (Sorjonen 1997, 134 - 135.) Kolmannen vuoron korjauksia ei tämän aineiston natiivipuhujilta löytynyt juuri lainkaan, joten niitä ei tässä käsitellä tämän enempää. On johdonmukaista, että tästä aineistosta ei juurikaan löytynyt kolmannen vuoron korjaustapauksia, koska keskusteluiden tempo oli kuitenkin siinä määrin verkkainen, että natiivipuhujat ehtivät halutessaan korjata itseään jo samassa vuorossa tuottamansa ongelman kanssa. Yleensä ei-natiivi ei siis ehtinyt napata puheenvuoroa niin, että natiivipuhujan olisi ollut syytä turvautua kolmannen vuoron korjaukseen.

Kolmannen position korjauksilla reagoidaan puhekumppanin edelliseen vuoroon, jossa puhekumppani on esittänyt tulkintansa ensimmäisestä vuorosta. Kolmannen position korjaus on korjaus, jonka ongelma vuoron puhuja tekee toisen puhujan vuoron jälkeen, kun toisesta vuorosta on käynyt ilmi, että ensimmäinen vuoron ymmärtämisessä on ongelmia. (Schegloff 1992, 1301.) Kolmannen position korjaus tapahtuu siis aina reaktiona sellaiseen vuoroon, jossa toinen puhuja on ilmaissut ensimmäisen puhujan mielestä vääränlaista ymmärrystä ensimmäisestä vuorosta, vaikka vuoro olisikin muuten asianmukainen eli esimerkiksi täyttäisi sekventiaalisen tehtävänsä. (Schegloff 1992, 1303.) Seuraava esimerkki valaissee asiaa.

(56)

01 Safir: niin mi- eilen kun oli meidän uudenvuoden ne oli meile

02 Maija: ymhyy? oliko teillä paljon <vieraita> eilen

03 Safir: eehh: ei ih

—> Maija: siis tarkotan ystäviä (.) täällä

Ennen tätä esimerkkiä Maija ja Safir ovat keskustelleet siitä, miten Safir perheineen on viettänyt uuttavuotta. Safir on kertonut, että heidän ystäväperheensä oli heidän luonaan.

Tämän jälkeen Maija jatkaa aihetta kysymällä, *oliko teillä paljon vieraita eilen*. Safir vastaa Maijan kysymykseen kieltävästi: *ee*. Safir tuottaa tämän kieltävän vastauksensa nauraen samalla hämmentyneesti. Safirin vastauksen jälkeen Maija korjaa omaa puhettaan: *siis tarkotan ystäviä*. Siis on partikkeli, joka usein kertoo siitä, että sitä seuraa puheen uudelleenmuotoilu, tarkennus tai selitys (Laakso 1997, 125). Tästä Maijan korjauksesta voisikin päätellä, että hän on luultavasti ajatellut Safirin ymmärtäneen *vieras*-sanan merkityksessä *tuntematon*, eikä merkityksessä *kyläilijä, juhlaan osallistuja*, sillä korjauksessaan hän tuo ilmi sen, että hän tarkoitti nimenomaan ystäviä eikä ketä tahansa vieraita ihmisiä.

Tässä Maijan tekemässä kolmannen position korjauksessa on joitakin tällaisille korjauksille tyypillisiä piirteitä. Hän aloittaa korjauksensa partikkelilla *siis*. Schegloffin (1992, 1305, 1313) mukaan on tyypillistä, että kolmannen position korjaukset aloitetaan jonkinmoisella partikkelilla. Hänen mukaansa tällainen partikkeli on englannissa usein kieltosana *No* tai sana *Well* (Schegloff 1992, 1305). Hyvin usein kolmannen position korjaus sisältää myös korjauksesta kertovan *I mean* -ilmauksen, jonka jälkeen seuraa selitys siitä, mitä puhuja tarkoitti. (Schegloff 1992, 1310.) Maijan korjaus edellisessä esimerkissä sisälsi myös tällaisen *tarkotin*-ilmauksen, jonka jälkeen *siis* seurasi varsinainen selvennys siitä, mitä hän tarkoitti. Kun keskustelu jatkuu edellisen esimerkin korjauksen jälkeen, Maija tekee hyvin pian uudelleen samantyyppisen korjauksen.

(57)

01 Safir: niin mi- eilen kun oli meidän uudenvuoden ne oli meile

02 Maija: ymhyy? oliko teillä paljon <vieraita> eilen

03 Safir: eehh: eiih

—>Maija: siis tarkotan ystäviä (.) täällä

05 Safir: eih: heh ((nauraa hämmentyneesti))

06 Maija: joo joo (.) ^aatteli että^ £mitä sä naurat£ heh

07 Safir: me ollaan £yk(h)sin s(h)uomesa ei tule ketääm meile£

—> Maija: joo joo mut siis tarkotin että (.) onhan teillä nyt tuttu- tuttujah p(h)erheitä

09 ((naurahtaen hämmentyneesti)) täällä hm (2.0) ootko outista kuullu nyt mitään

Tämän esimerkin ensimmäisessä kolmannen position korjauksessa Maija *siis* korjaa tuottamansa *vieraita*-sanana *ystäviä*-sanalla. Korjauksen jälkeen Safirille tarjoutuu uusi mahdollisuus vastata Maijan alkuperäiseen kysymykseen. Hänen vastauksensa on jälleen samanlainen: kielto *ee*, joka tuotetaan hämmentyneen naurun seassa. Safirin nauru hämmentää ilmeisesti myös Maijaa jonkin verran, koska hän kysyy Safirilta naurun syytä. Safir kertoo syyksi sen, että he ovat Suomessa yksin eikä heille yleensä tule vieraita.

Tämän Safirin vastauksen jälkeen Maija tuottaa uudelleen kolmannen position korjauksen. Tällä kertaa hän aloittaa korjauksensa sanomalla *joo joo*. Voisi ajatella, että näillä *joo joo* -sanoilla Maija osoittaa ymmärtäneensä Safirin vastauksen ja hyväksyneensä sen. *Joo joo*-sanojen jälkeen seuraa kuitenkin sana *mut*, joka ilmaisee, että Maijan näkemys asiasta on kuitenkin jollakin tavalla erilainen kuin Safirin. Tästä Maijan korjaus jatkuu samoin kuin edellinenkin: *siis tarkotin*.

Edellisessä esimerkissä Maijan ensimmäinen kolmannen position korjaus sijoittuu kolmanteen vuoroon (suhteessa ongelmavuoroon eli Maijan ensimmäiseen vuoroon). Monet kolmannen position korjaukset tapahtuvatkin kolmannessa vuorossa, mutta ne voivat sijoittua myös muualle. Schegloffin (1992) mukaan kolmannen position korjaukset tehdään vuorossa, joka sijoittuu keskustelussa sellaisen vuoron jälkeen, joka sisältää sitä edeltäneelle vuorolle jälkijäseneksi tarkoitetun lausuman (Schegloff 1992, 1317 - 1318). Tämä tarkoittaa sitä, että Maijan edellisen esimerkin kahdeksannella rivillä aloittama korjaus on myös kolmannen position korjaus. Myös se tuotetaan reaktiona Safirin ensimmäiseen vastaukseen, joka on tuotettu jälkijäseneksi Maijan ensimmäisen vuoron kysymykselle, mutta joka kuitenkin osoittaa Maijan näkökulmasta virheellistä ymmärtämystä tästä ensimmäisestä vuorosta.

Edellisessä esimerkissä Maijan toiseen kolmannen position korjaukseen sekoittuu myös hämmentynyttä naurua. Molemmat keskustelijat siis nauravat hämmentyneesti²⁷, ja koko tilanne vaikuttaakin voimakkaasti Safirin kasvoja uhkaavalta²⁸. Korjauksensa jälkeen Maija kiirehtiikin vaihtamaan puheenaihetta. Naurua lääkärin ja potilaan välisessä vuorovaikutuksessa käsittelevässä väitöskirjassaan Haakana (1999a, 135) toteaa, että nauru voi olla osoituksena monenlaisesta vuorovaikutuksellisesta epämukavuudesta. Hänen tutkimuksensa osoittaa, että erityisesti potilaat käyttävät naurua kasvojen suojelun apuna eli tilanteissa, joissa heidän täytyy tehdä jotakin ongelmallista, esimerkiksi kertoa itsestään jotakin sellaista, mikä saa heidät näyttäytymään epäedullisessa valossa. (Haakana 1999a,

²⁷ Se, että naurua nimitetään tässä hämmentyneeksi, perustuu pelkästään analysoijan tulkintaan, koska sitä ei voi mitenkään esimerkiksi naurupartikkelein todentaa (naurupartikkelit kun olisivat samanlaisia niin iloisessa kuin hämmentyneessäkin naurussa). Keskustelutilanteissa osaamme yleensä kuitenkin erottaa naurun eri lajeja (hämmentynyt, iloinen, vahingoniloinen) toisistaan. Näin ollen tässäkin tilanteessa voi ajatella, että keskustelijoiden kanssa saman kulttuurin jäsenenä analysoija pystyy tulkitsemaan, millaisesta naurusta on kyse.

²⁸ Toisaalta voi ajatella, että myös Maijan kasvat ovat tässä uhattuina. Hän on esittänyt tämän hämmentyneen aiheuttavan kysymyksen ja tavallaan hänen vastuullaan on myös setviä sen aiheuttamat ongelmat. Kasvojen käsitteestä katso Brown & Levinson 1987.

283.) Edellistä esimerkkiä voisikin tulkita niin, että siinä Safir joutuu puhumaan julki itselleen epäedullisia asioita. Maijan esittämän kysymyksen *oliko teillä paljon vieraita eilen* voisi tulkita implikoivan, että vieraita joka tapauksessa oli ja että vieraiden oleminen on ikään kuin normaali ja odotuksenmukainen tilanne. Näin voisi tulkita sen perusteella, että Maija ei kysy *oliko teillä vieraita*, vaan *oliko teillä paljon vieraita*. Aiemmin on käynyt ilmi, että Safirin luona oli yksi ystäväperhe kyläilemässä. Siitä huolimatta Safir kuitenkin mitä ilmeisimmin kokee tilanteen itselleen epäedullisena, sillä hän tuottaa kieltävän vastauksensa osana hämmentynyttä naurua.

Yksi Haakanan (1999a) väitöskirjassaan tekemistä johtopäätöksistä on, että naurulla on normalisoiva vaikutus vuorovaikutuksellisissa ongelmissa: Ensikin naurun avulla vuorovaikutukseen osallistujat voivat osoittaa, että he ovat tietoisia siitä, että vuorovaikutuksessa on parhailaan ongelmallisia kohtia. Toiseksi nauru voi toimia näiden ongelmien korjaajana. (Haakana 1999a, 288.) Selvää on, että edellä käsitellyssä esimerkissä nauru ainakin pehmentää Safirin lausumia. Jos hän olisi tuottanut vuoronsa ilman naurua, hänen puheensa olisi luultavasti vaikuttanut vihamieliseltä.

Seuraavassa esimerkissä naurulla ei ole osuutta asiaan, mutta siinäkin Maija tekee selvän kolmannen position korjauksen. Maija ja Safir katselevat tässä valokuvia ja Maija kyselee kiinnostuneesti valokuvista kaikenlaista.

(58)

01 Maija: onko tämä kouluasu

02 Safir: ei meidän koti

—> Maija: ee onko tämä mikä sinulla om päällä tämä koulupuku

04 Safir: ai nii on on

Tämä on hyvin tyypillinen kolmannen position korjaus. Safirin vastaus osoittaa, että hän on ymmärtänyt Maijan vuoron toisin kuin tämä oli sen tarkoittanut. Safirin vuoron jälkeen Maija korjaakin omaa aikaisempaa puhettaan. Korjauksessaan Maija korvaa *kouluasu*-sanana *koulupuku*-synonyymilla. Tämän korvauksen lisäksi hän tuottaa vielä tarkennuksen kertomalla tarkoitavansa kuvassa Safirin päällä olevaa asua.

Nämä tässä luvussa käsitellyt korjaustapaukset olivat tyypillisiä kolmannen position korjauksia. Korjauksissaan natiivipuhuja Maija korjasi sanastoaan (vieraat —> ystävät, kouluasu —> koulupuku) ja tuotti tarkentavia ilmauksia. Seuraavaksi käsitellään

kolmannen position korjauksia, jotka ovat samalla tavalla tyypillisiä kuin edellä käsitellyt, mutta jotka tapahtuvat kysymysten jälkeen.

(59)

01 Maija: jaa jaa no miten te juhlitte uuttavuotta >eilen oli uusivuosi<

02 Safir: nii oli eilen

—> Maija: sanottekste hyvää uuttavuotta tai [jotai

04 Safir: [hyvä

—> Maija: ö kun teillä on uusivuosi [niin

06 Safir: [nii?

—> Maija: juhlitte yhdessä [ja sitten toivotatte

08 Safir: [nii nii=

—> Maija: =hyvää uuttavuotta joo ^justiinsa^ mun on pakko maistaa [näitä

10 Safir: [joo maista

Tämän esimerkin ensimmäisessä vuorossa Maija aloittaa uuden keskustelunaiheen. Safirin perheessä on tätä keskustelua edeltäneenä päivänä vietetty uuttavuotta²⁹. Maija esittää Safirille avoimen kysymyksen, jossa hän tiedustelee, miten Safirin perhe juhli uuttavuotta, ja kysymyksensä jälkeen hän vielä toteaa, että *eilen oli uusivuosi*. Safir ei käsittele Maijan vuoroa kysymyksenä, vaan hän reagoi siihen myöntämällä, että *niin oli eilen*. Tästä voi päätellä, että Safir ehkä piti Maijan vuoroa tietoa tuovana väitelauseena. Safirin vuoron jälkeen seuraa Maijan kolmannen position korjaus. Hän muotoilee avoimen kysymyksensä *miten te juhlitte* kyllä tai ei -kysymykseksi *sanottekste hyvää uuttavuotta*. Tällainen kysymys saa yleensä vastaukseksen joko kiellon tai myönnön. Safir ei kuitenkaan vastaa näin, vaan hän toteaa *hyvä*. Safirin *hyvä*-toteamuksen jälkeen seuraa Maijan seuraava kolmannen position korjaus. Siinä hänen lausumansa ei olekaan enää syntaktiselta rakenteeltaan kysymys, vaan hän muotoilee sen väitelauseeksi: *kun teillä on uusivuosi niin juhlitte yhdessä ja sitten toivotatte hyvää uuttavuotta*. Safir tuottaa tämän lausuman aikana hyväksyvää minimipalautetta: *nii nii*. Tämän jälkeen keskustelunaihe siirtyykin kahvipöydässä tarjolla oleviin leivonnaisiin.

Edellisessä esimerkissä Maija siis ensin muotoilee avoimesta kysymyksestä kyllä tai ei -kysymyksen. Avointen kysymysten korjaaminen kyllä tai ei -kysymykseksi on tyypillinen toiminta natiivipuhujien puheessa kakkoskielisissä keskusteluissa, kuten ongelmavuoron kanssa samassa vuorossa tapahtuvia korjauksia tarkastelleessa luvussa todettiin. (Larsen-Freeman & Long 1991, 124; Suni 1995, 47; Tarone 1980, 422.) Merkilläpantavaa tässä esimerkissä on se, että ensimmäisen muotoilunsa jälkeen Maija edelleen muokkaa kyllä tai

²⁹ Meidän ajanlaskumme mukaan keskusteluhetkellä on kuitenkin meneillään huhtikuu.

ei -kysymystään ja korjaa lopulta sen lauserakenteen väitelauseen muotoon. Håkansson (1987) on havainnut ruotsinkielistä ei-natiiveille suunnattua opetuspuhetta tarkastelevassa tutkimuksessaan, että kysymysten esittäminen väitelauseina on ruotsin kielessä tyypillinen toiminta opettajien ei-natiiveille suuntaamassa opetuspuheessa (Håkansson 1987, 40). Hänen aineistossaan opettajat usein muuttivat nimenomaan kyllä tai ei -kysymyksen sanajärjestyksen suoraksi sanajärjestykseksi (esimerkiksi: *Är du trött?* → *Du är trött?*). Ruotsin kielessä perussanajärjestys on SV(O), kuten suomessakin (ks. Håkansson 1987, 34). Håkansson onkin selittänyt tätä havaintoaan väitelauseen muotoisten kysymysten suosimisesta sillä, että opettajilla olisi intuitio, jonka mukaan tyypillinen väitelauseen SV(O)-sanajärjestys olisi helpompi ymmärtää. Hänen aineistonsa korjaustapauksista päätellen tämä intuitio on hänen mukaansa oikea. Sen oikeellisuuden voi päätellä esimerkiksi siitä, että opettajat saavat vastauksen kysymykseensä vasta käännettyään kyllä tai ei -kysymyksen sanajärjestyksen suoraksi sanajärjestykseksi. (Håkansson 1987, 41.)

Tämän tutkimuksen aineistosta löytyy toinenkin esimerkkitaupaus, jossa Maija muotoilee avoimen kysymyksen ensin kyllä tai ei -kysymykseksi ja sen jälkeen vielä väitelauseen muotoon:

(60)

→ Maija: en mä usko >jo< .h hei miten se tekstiviesti minä en saanut tekstiviestiä

02 Safir: mä en vo- mä en pysty vast- öö mä en pysty lähettämä

03 Maija: ahaa

04 Safir: mä en pystynyt lähettämä

→ Maija: eli sä (.) pystyksi vastaanottamaan

06 Safir: en en mä voi (.) voi mä voi lukeas se

→ Maija: niin siis että (.) ää sinullek kun lähetetään viesti

08 Safir: nii / mä voi lukea=

→ Maija: =sinä pystyt lukemaan [mutta et pysty vastaamaan

10 Safir: [nii nii justinsa

Tämän esimerkin ensimmäisessä vuorossa Maija esittää avoimen kysymyksen: *miten se tekstiviesti*. Seuraavaksi hän esittää jatkokysymyksenä kyllä tai ei -kysymyksen: *pystyksi vastaanottamaan*. Tämän kysymyksen jälkeinen Safirin vastaus on epäselvä, ja seuraavassa vuorossaan Maija aloittaakin väitelauseen, jossa hän esittää oman näkemyksensä siitä, miten asia on: *Simulle kun lähetetään viesti, sinä pystyt lukemaan mutta et pysty vastaamaan*. Safir toteaa omassa tämän esimerkin viimeisessä vuorossa, että Maijan esittämä tulkinta on oikea: *nii nii justinsa*. Tämän esimerkin kysymyksen muotoilut noudattavat samaa kaavaa kuin edellisenkin: avoin kysymys → kyllä tai ei -kysymys → kysymys väitelauseen muodossa. Näitä muotoiluja ei kuitenkaan voi

luokitella kolmannen position korjauksiksi, sillä niitä ei tuoteta siksi, että Safirin vastaukset olisivat osoittaneet, että hän on ymmärtänyt Maijan kysymykset eri tavalla kuin tämä ne oli tarkoittanut. Safirhan kyllä osoittaa vastauksillaan sen, että hän ymmärtää, mistä tässä puhutaan, mutta hänen omien vastaustensa muotoilussa on pieniä ongelmia.

Kahdessa edellä esitetystä esimerkistä (59) ja (60) natiivipuhuja Maija siis muotoilee kysymystään päätyen lopulta esittämään sen väitelauseen muodossa. Tämän tutkimuksen keskusteluista löytyi myös muutama muu tapaus, joissa natiivipuhuja joko muokkaa kyllä tai ei -kysymyksen väitelauseen muotoiseksi tai esittää kysymyksensä suoraan väitelauseen muotoisena.

(61)

—> Maija: joo joo justinsa no hyvä o- olet jo saanut palkkaa?

02 Safir: nii mä oon saanu mutta tuat yheksänsata marka

Tässä esimerkissä Maijan kysymys on suoraan väitelauseen muotoinen: *olet jo saanut palkkaa*. Siitä, että kysymyksessä on kysymys, kertoo vain Maijan lauseen loppua kohden nouseva intonaatio³⁰. Seuraavassa esimerkissä on kysymys kolmannen position korjauksesta, jossa Maija muotoilee kysymystään kyllä tai ei -kysymyksestä toteavampaan suuntaan.

(62)

01 Maija: ja (.) o- onko teillä tavallista puhelinta

02 Safir: nii

—> Maija: onko te- onhan teillä lankapuhelin

04 Safir: mm

05 Maija: joo joo just (.) niin niin niin niin ää se modeemi kytketään puhelimeen

06 Safir: ai nii

Tässä esimerkissä Maija ensimmäisessä vuorossaan esittää kyllä tai ei -kysymyksen: *onko teillä tavallista puhelinta*. Safirin vastaus on hänen puheelleen tyypillinen *nii*-partikkeli, joka ei sen kummemmin myönnä kuin kielläkään mitään. Toisessa vuorossaan Maija tekeekin kolmannen position korjauksen. Hän aloittaa lausumansa samalla tavoin kuin edellisenkin: *onko te-*. *Te*-tavun jälkeen hän kuitenkin katkaisee meneillään olevan sanan ja muotoilee lausumaansa toteavampaan suuntaan: *onhan teillä lankapuhelin*³¹. Tämän lisäksi

³⁰ Tällainen kysymystyyppi ei ole suomen kielessä tyypillinen. Hakulinen ja Karlsson kirjoittavat Nykysuomen lauseoppia -teoksessa (1988, 278): ”Jotta väite tulkittaisiin kysymykseksi, siinä on jokin arvelua ilmentävä elementti (ehkä, tai, kaikei) taikka sitten yhteiseen tietoon vetoava -han-liitepartikkeli.” Tässä esimerkissä näistä ei ole kumpaakaan.

³¹ Väitän, että lause muuttuu tässä toteavampaan suuntaan sillä perusteella, että siinä ei enää ole -ko-kysymyspartikkeliä, vaan ainoastaan -han-liitepartikkeli. -Han-liitepartikkeli lieventää kysymyksen ”kysymyksellisyyttä” (ks. Hakulinen & Karlsson 1988, 288.)

Maija muotoilee myös sanastoaan tuottamalla *tavallinen puhelin* -ilmaukselle synonyymien *lankapuhelin*.

Myös seuraavassa esimerkissä Maija muotoilee kyllä tai ei -kysymyksen väitelauseen muotoon kolmannessa positiossa Safirin *ni*-reaktion jälkeen.

(63)

01 Maija: onks sull ollu kihara tukka

02 Safir: ni

—> Maija: on ollut kihara tukka

04 Safir: kihara tuk- mitä on=

05 Maija: =nii no kihara

Nämä esimerkit antavat vihjeitä siihen suuntaan, että myös suomen kielessä kysymyksen lauserakenteen muuttaminen väitelauseen suuntaan saattaa olla yksi tyypillinen natiivipuhujien tekemä kielellisten mukautusten muoto kakkoskielisissä keskusteluissa. Kiinnostavaa on se, että nämä mukautukset tapahtuivat tässä aineistossa tyypillisimmin joko niin, että avoin kysymys muutettiin ensin kyllä tai ei -kysymykseksi ja sitten väitelauseeksi, tai niin, että kyllä tai ei -kysymys muutettiin väitelauseen muotoiseksi. Suoraan väitelauseen muodossa esitettyjä kysymyksiä löytyi aineistosta vain yksi (esimerkin (61) tapaus). Yhtään päinvastaista tapausta eli tapausta, jossa väitelauseen muotoinen kysymys olisi muutettu kyllä tai ei -kysymykseksi, ei aineistosta löytynyt (ks. myös Håkansson 1987, 41).

Kysymysten jälkeisissä korjauksissa, jotka olen tässä luokitellut kolmannen position korjauksiksi, ei ollut juurikaan niitä piirteitä, jotka Schegloff (1992) on maininnut kolmannen position korjauksille tyypillisiksi piirteiksi. Esimerkiksi uudestavuodesta keskusteltaessa (esimerkissä 59) Maija ei aloita korjauksiaan partikkeleilla, jotka viestisivät korjauksen aloittamisesta, eikä hän lisää korjauksensa eteen *tarkotin*-ilmausta niin kuin hän esimerkissä (57) esitellyssä korjauksessaan tekee. Uudenvuoden vietosta keskusteltaessa Maija pikemminkin ensin esittää kysymykseen, johon hän siten itse tarjoilee myös vastauksen. Safirin tehtäväksi jää vain joko vahvistaa tai kumota Maijan esittämät arvailut uudenvuoden juhlinnasta. Tällaisten kolmannen position korjausten tekemisen voisikin ajatella olevan aika tyypillistä kakkoskielisissä keskusteluissa. Korjauksiensa avulla natiivipuhuja pyrkii rakentamaan yhteistä ymmärrystä, koska niiden avulla hän muokkaa ilmaustensa ilmiä ja pyrkii saattamaan ilmauksiaan ymmärrettävämmiksi. Korjaukset johtavat myös siihen, että natiivipuhuja tuottaa

suurimman osan siitä kielellisestä aineksesta, jota tarvitaan keskustelun eteenpäin viemiseen. Ei-natiivin tehtäväksi jää vain vahvistavien tai kieltävien kommenttien tuottaminen.

8 Vihjaavat korjaukset yleiskielisempään suuntaan

Tässä luvussa käsitellään korjauksia, jotka eivät selvästi sovi mihinkään edellä käsitellyistä korjauskategorioista. Tarkastelun kohteena olevia korjauksia nimitän tässä vihjaaviksi korjauksiksi. Näissä korjauksissa natiivipuhuja omissa puheenvuoroissaan käyttää yleiskielisempiä³² versioita samoista sanoista, joista ei-natiivi käyttää yleispuhekielistä versiota. Näitä tapauksia käsitellään tässä sen vuoksi, että ne saattavat olla tyypillinen piirre natiivipuhujien kielessä juuri suomenkielisessä kakkoskielisessä keskustelussa. Seuraava esimerkki on jatkoa esimerkille (57), jossa sekä Safir että Maija nauroivat hämmentyneesti. Ennen tätä esimerkkiä Maija ja Safir siis keskustelivat siitä, oliko Safrin luona vieraita juhlimassa uuttavuotta. Tämän esimerkin ensimmäisessä vuorossaan Maija vaihtaa puheenaihetta ja kysyy Safrilta, onko tämä kuullut Outista mitään.

(64)

01 Maija: jooh jooh mut siis tarkotin että (.) onhan teillä nyt tuttu- tuttujah p(h)erheitä

02 ((naurahtaen hämmentyneesti)) täällä hm (2.0) ootko outista kuullu nyt mitään

03 Safir: mitä

—> Maija: oletko kuullut outista

Esimerkissä Safir ei ilmeisesti joko kuule tai ymmärrä, mitä Maija kysyy, sillä hän tuottaa ongelmavuoron jälkeisessä vuorossaan korjausaloitteen *mitä*. Safrin korjausaloitteen jälkeen Maija toistaa kysymyksensä. Toistaessaan kysymyksensä Maija kuitenkin samalla myös modifioi sitä hieman. Hän korvaa yleispuhekielisen *ootko*-muodon yleiskielisemmällä *oletko*-muodolla.

Seuraavaa esimerkkiä käsiteltiin jo aikaisemmin. Siinä Maija modifioi kysymyksensä rakennetta avoimesta kysymyksestä kyllä tai ei -kysymyksen kautta väitelauseen muotoiseksi kysymykseksi. Kiinnostavaa on vaihtelu Maijan tuottamien persoonapronominien muodoissa. (Tarkastelun kohteena olevat persoonapronomit on tässä esimerkissä lihavoitu.)

³² Yleiskielellä tarkoitan tässä puhuttua kieltä, joka seuraa suomen kielen oikeakielisyyssnormeja. Yleispuhekielellä tarkoitan taas normittamatonta puhuttua kieltä, joka on ”vapaampaa” kuin yleiskieli, mutta ei kuitenkaan niin murteellista, että sitä voisi kutsua aluepuhekieleksi. (ks. Karlsson 1983, 43; Mielikäinen 1986.)

(65)

01 Safir: no? kato

—> Maija: aa katohan vau: ompa kaunis puhelin oikein tosi pieni **mä** en oo nähny

03 tällaista puhelin[ta

04 Safir: [eikä vai

—> Maija: en **mä** usko >jo< .h hei miten se tekstiviesti **minä** en saanut tekstiviestiä06 Safir: **mä** en vo- **mä** en pysty vast- öö **mä** en pysty lähettämä

07 Maija: ahaa

08 Safir: **mä** en pystynyt lähettämä

—> Maija: eli sä (.) pystyksiä vastaanottamaan

10 Safir: en en **mä** voi (.) voi **mä** voi lukeas se—> Maija: niin siis että (.) ää **sinullek** kun lähetetään viesti12 Safir: nii / **mä** voi lukea=—> Maija: =**sinä** pystyt lukemaan [mutta et pysty vastaamaan

14 Safir: [nii nii justinsa

15 Maija: ahaa justinsa joo joo no mutta **mi- minä** voi sittek kirjottaa **sinulle** ainah: heh et joo oikein hieno paljonko tämä maksoi?

Esimerkin alussa Safir näyttää Maijalle uutta puhelintaan. Maija ihastelee sitä ja kysyy Safirilta, miten tekstiviestin laita mahtaa olla, sillä hän ei saanut tekstiviestiä. Kysymyksen jälkeisessä vuorossa Safir antaa vastauksen, jonka mukaan hän ei pysty lähettämään tekstiviestejä. Sen jälkeen Maija kysyy Safirilta, että pystyykö tämä vastaanottamaan tekstiviestejä puhelimeensa. Tässä vaiheessa Maija vielä käyttää yksikön toisen persoonan persoonapronominista muotoa *sä*. Safir tuottaa Maijan kysymykseen ensin kielteisen vastauksen *en en mä voi*. Vuorossaan hän kuitenkin vielä korjaa itseään ja tuottaa täsmennyksen *voi mä voi lukeas se*. Safirin vastaus on ilmeisesti siinä määrin epätasmallinen, että Maija jatkaa asian selvittämistä. Tässä vaiheessa hänen käyttämänsä persoonapronomininit muuttuvat kokonaan yleiskielisiksi (*minä, sinä*). Näin ollen siis ennen Safirin ongelmallista vastausvuoroa (rivillä 10) Maijan puheessa pronominit ovat pääasiassa muodossa *mä* ja *sä*, tosin kerran myös muodossa *minä*. Ongelmavuoron jälkeen kaikki persoonapronomininit ovat kuitenkin yleiskielisessä muodossa (*minä, sinä*). Tässä on kyseessä siis hieman samanlainen ilmiö kuin edellisessä esimerkissä, jossa Maija Safirin tuottaman korjausaloitteen jälkeen korjasi omaa puhettaan yleiskielisemmäksi.

Esimerkissä Safirin itsestään käyttämät persoonapronomininit ovat koko ajan muodossa *mä*. Hän siis selvästi osoittaa hallitsevansa suomen kielestä yleispuhekielisen version. Myös tämän tutkimuksen aineistona oleva toinen keskustelu on persoonapronominien kannalta kiintoisa, sillä siinä *mä*-pronominia tai sen taivutusmuotoja käytetään koko keskustelun aikana ainoastaan yhden kerran. Tällöinkin *mä*-pronominin tuottajana on ei-natiivi eli Valentin. Kaikki muut viittaukset yksikön ensimmäiseen ja toiseen persoonaan tehdään

yleiskielisesti *minä-* ja *sinä-*pronomineilla ja niiden taivutusmuodoilla. Tällainen persoonapronominien käyttö on huomionarvoista, koska suomen yleispuhekielelle tyypillinen piirre on se, että persoonapronomineista *minä* ja *sinä* käytetään pikapuhemuotoja *mä* ja *sä* (ks. Karlsson 1982, 234; Lehikoinen 1995, 154; Storhammar 1994, 113).

Myös seuraavassa esimerkissä tapahtuu vaihtelua yleispuhekielisistä muodoista yleiskielisempään suuntaan. Esimerkissä Maija ja Safir keskustelevat pöydällä olevasta ruohosta, joka ilmeisesti muistuttaa rairuohoa. (Tarkastelun kohteena olevat muodot on lihavoitu.)

(66)

01 Maija: mm? (.) teillä on

—> Safir: nii on meidä ää uudevuoode **me laitetaam** pöydälle

03 Maija: yhy? ((äiti puhuu taustalla jotakin persiaksi))

04 Safir: ruohoj

05 Maija: justiinsa joo (.) tuo o vähänku meillä om pääsiäisenä

06 Safir: ninko

07 Maija: on <rairuohoa>

08 Safir: ahaa ((äiti ja Safir puhuvat muutaman sanan verran puhuvat persiaa, tauko n.6 sek))

—> Maija: ja sitten (.) **me laitamme** (.) sinne tipuja

10 Safir: tipu

11 Maija: tiedätkö mikä on tipu

12 Safir: e

13 Maija: ähhe £kana£ on kotkotkotkotkotkot ((matkii kanan ääntelyä))

14 Safir: nii

15 Maija: ja tipu on (.) kanan ää poikanen

16 Safir: ai nii

17 Maija: pieni pieni kana kel[tainen] pieni

18 Safir: [ai nii

19 Maija: piippiip piippiip heh: se on tipu hmm mut on (.) pieniä tipuja siis ei oikeita

20 vaan ((tässä taustalla Safirin äiti puhuu jotakin persiaksi ja Safir tuottaa minimipalautetta, jota

21 on vaikea paikantaa mihin kään tiettyyn vuoron kohtaan))

22 Safir: nii

—> Maija: ja **laitamme** niitä ruohon koristeiksi

24 Safir: ai nii

25 Maija: on kaunis kun on vihreä ruoho ja keltaisia tipuja

26 Safir: nii ni

27 Maija: mut se on pääsiäisenä (.) mut on on muuten ihan samallinen tuo ruoho (.) joo

28 (2.0) no mitä mitä kuuluu tuolle (.) apua mmm (2.0) närkisille

Esimerkin alussa Maija ilmeisesti osoittaa pöydällä olevaa ruohoa ja toteaa vain, että *teillä on*. Tästä Safir jatkaa ja selittää, että uutenavuotena he laittavat tällaisen ruohon pöydälle. Hän käyttää *laittaa*-verbin monikon ensimmäisestä persoonasta inkongruoivaa muotoa *me laitetaan*, mikä onkin suomen yleispuhekielelle tyypillinen piirre (ks. Lehikoinen 1995,

154; Storhammar 1994, 122). Tämän jälkeen Maija alkaa kertoa, että Suomessa on pääsääntöisesti samanlaisia ruohoja ja että ruohon laitetaan tipuja koristeeksi. Maijan käyttämä muoto *laittaa*-verbin monikon ensimmäisestä persoonasta ei kuitenkaan ole inkongruoiva vaan yleiskielinen *laitamme*. *Laittaa*-verbi toistuu esimerkin aikana kaksi kertaa Maijan puheessa *laitamme*-muotoisena.

Näitä tässä käsiteltyjä korjaustapauksia voi nimittää vihjaaviksi toisen korjauksiksi, sillä niissä natiivipuhujia ei suoraan osoita korjauksiaan vaan peiteltysti puheessaan osoittaa, että ei-natiivin käyttämästä muodosta on olemassa myös toisenlainen versio. Se, että natiivipuhujat korjaavat puhettaan yleiskielisempään suuntaan (tai puhuvat koko ajan hyvin yleiskielisesti, kuten Jaana tekee), ei ole mitenkään yllättävää. Ulkomaalaisille suunnattua puhetta koskevissa foreigner talk -tutkimuksissa on havaittu, että ulkomaalaisille tarjottu syötös on hyvin muotoiltua peruskieltä (Larsen-Freeman & Long 1991, 118 - 120). Erityisesti opettajien oppilailleen puhuma kieli on yleiskielistä. Tästä on tehnyt havaintoja Storhammar (1994), joka lisensiaatintyössään tarkasteli yleiskielen ja puhekielen suhdetta suomenkielisten ulkomaalaisopettajien opetuspuheessa. Hän havaitsi, että ulkomaalaisopettajien opetuspuhe oli kokonaisuudessaan hyvin yleiskielistä. Työssään Storhammar esitti oletuksen, että puhekielen osuus natiivien puheessa kakkoskielisyssä keskusteluissa saattaisi olla huomattavasti suurempi kuin ulkomaalaisopettajien opetuspuheessa. (Storhammar 1994.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole tarkastella sitä, miten yleiskielistä tai kirjakielistä natiivipuhujien puhe keskusteluissa on. Yleisvaikutelma on kuitenkin se, että Jaanan puhe on hyvin yleiskielistä ja Maijan puhe enemmän yleispuhekielistä. Jaanan puhekumppanina on Valentin, joka suhtautuu puheensa oikeellisuuteen vakavasti, kuten edellä on esitetty. Valentinin pyrkimys oikeakielisiin muotoihin ei voi olla vaikuttamatta siihen, että myös Jaanan puhe on hyvin yleiskielistä. Maijan ja Safirin keskustelu taas ei ole sävyllään erityisen yleiskielinen, niin kuin monista tässä työssä esitetyistä esimerkeistä voi havaita. Näitä muutamia Maijan ja Safirin keskustelusta poimittuja yleiskielisempään suuntaan johtavia korjaustapauksia on käsitelty tässä siksi, että ne saattavat kerta jokin siitä, millainen näkemys natiivipuhujilla on siitä, mikä kielessä on oikein ja mikä väärin. Huomionarvoista on se, että edellä käsitellyissä esimerkeissä korjaus yleiskielisempään suuntaan tapahtui jonkinlaisen ymmärtämisen ongelman jälkeen (lukuun ottamatta esimerkkiä 68). Voisikin ajatella, että tämän tutkimuksen natiivipuhujalla Maijalla saattaisi

olla intuitio, jonka mukaan yleiskielisempi muoto on helpompi ymmärtää, koska hän ottaa yleiskieliset muodot käyttöön nimenomaan ymmärtämisongelmien jälkeen. Tällainen intuitio voisi kyllä ainakin Storhammarin (1994) tulosten valossa ollakin oikeansuuntainen. Jos ei-natiivi kuulee suomen kielen oppitunneillaan lähes pelkästään yleiskielisiä muotoja, on hänen luultavasti helpompi ymmärtää niitä myös arkikeskustelussa.

Toisaalta Maijan ja Jaanan käyttämiä yleiskielisiä muotoja voi selittää myös sillä, että ulkomaalaisille suunnatulla puheella on ajateltu olevan niin sanottu implisiittinen opetusfunktio (Ellis 1985, 134 - 137). Oppijalle halutaan ehkä opettaa sellaista versiota kielestä, jonka ajatellaan olevan normin mukainen ja oikea.

9 Päättäntö

Tässä työssä on tarkasteltu natiivipuhujien tekemiä itsekorjauksia ja toisen korjauksia kakkoskielisen keskustelun kontekstissa. Korjaus määriteltiin tutkimuksessa toiminnaksi, jonka avulla keskustelijat käsittelevät keskustelussa ongelmalliseksi kokemiaan kohtia. Korjauksia tehdään esimerkiksi, kun lausumassa on ongelma, kun vastaanottajalla on vaikeuksia ymmärtää tai kun puhuja haluaa tarkastaa lausumaansa tai ilmaista itseään tarkemmin. Tarkoituksena tässä tutkimuksessa oli selvittää, millaisia kohtia natiivipuhujat nostavat omasta puheestaan korjausta vaativiksi ja mitä he korjaavat ei-natiivin puheesta.

Natiivipuhujien itsekorjauksia tarkasteltiin kolmessa sekventiaalisessa asemassa: ongelmavuorossa, kolmannessa positiossa sekä ei-natiivien tuottamien korjausaloitteiden jälkeen. Ongelmavuorossa natiivipuhujien itsekorjaukset kohdistuivat joko lausuman rakenteeseen tai sanastoon. Sanastoon kohdistuvissa korjauksissaan natiivipuhujat yleensä tuottivat ongelmallisen sanan lisäksi myös sille synonyymisen ilmauksen. Näin he tarjosivat ei-natiiville enemmän kielellistä materiaalia, mikä seikka saattaa olla omiaan helpottamaan ymmärtämistä.

Ongelmavuorossa tehdyt lausumien rakenteeseen kohdistuvat korjaukset sijoittuivat useassa tapauksessa sekventiaalisesti vierusparien etujäseniin. Tämä havainto nosti esiin ajatuksen, että vierusparin etujäsen saattaa kakkoskielisissä keskusteluissa olla paikka, johon natiivipuhujan itsekorjaukset kasaantuvat. Tämä olisi johdonmukaista, koska vierusparirakenteeseen suhtaudutaan keskustelussa normatiivisena standardina ja etujäsenen on preferoitua saada jälkijäsenensä mahdollisimman pian. Vierusparin etujäsenessä tapahtuvilla itsekorjauksillaan natiivipuhujat pyrkivät ehkä varmistamaan sen, että etujäsen tulee ymmärretyksi ja saa jälkijäsenensä heti seuraavassa vuorossa.

Kolmannessa positiossa natiivipuhujat modifioivat itsekorjauksillaan joko lausumansa sanastoa tai rakennetta. Kolmannen position korjausten tarkastelun yhteydessä tehtiin havainto, että kysymysten rakennetta muotoillaan usein avoimesta kysymyksestä kyllä tai ei -kysymyksen kautta väitelauseen muotoon. Ongelmavuorossa tuotettujen ja kolmannen position itsekorjausten, eli natiivipuhujan itse aloittamien ja lopettamien korjausten lisäksi tässä tutkimuksessa tarkasteltiin myös sellaisia natiivipuhujan itsekorjauksia, jotka hän

tuotti ei-natiivin korjausaloitteen jälkeen. Ei-natiivi saattoi ongelmavuoron jälkeisessä vuorossa tuottaa korjausaloitteen, joka johti korjausekvenssiin. Kaikki ongelmat, jotka saivat ei-natiivin tuottamaan korjausaloitteen, liittyivät sanastoon. Ei-natiivin korjausaloite oli joko ongelmallisen sanan toistaminen osittain tai kokonaan tai ongelmallisen sanan toistaminen ja siihen lisätty kysymys. Natiivipuhuja korjasi omaa puhettaan ei-natiivin korjausaloitteen jälkeen tuottamalla ongelmalliselle sanalle synonyymisen ilmaisun tai laajemman selityksen, jossa hän selitti ongelmallista sanaa samaan yhteyteen kuuluvilla sanoilla. Esimerkiksi *tipu*-sanan merkitystä natiivipuhuja selitti vertaamalla sitä kanaan, kertomalla, että se on keltainen ja pieni ja matkimalla sen ääntelyä. Tällaiset sanojen merkityksien selitykset ovat kiinnostavia, koska ne kertovat jotakin siitä, millaiset sanat natiivipuhujien kielitajun mukaan ovat joko synonyymejä keskenään tai jollakin tavalla liittyvät yhteen.

Kaiken kaikkiaan natiivipuhujat siis muotoilivat itsekorjauksillaan joko lausumiensa rakennetta tai sanastoa. Tutkimuksen aineistosta löytyi vain yksi tapaus, jossa natiivipuhuja itsekorjauksellaan modifioi lausumansa morfologista asua. Itsekorjauksillaan natiivipuhujat pyrkivät tekemään omasta puheestaan ymmärrettävämpää kakkoskielisten keskustelujen kontekstissa. Tämän tutkimuksen natiivipuhujat pyrkivät tähän päämäärään nimenomaan lauserakenteiden ja sanaston muotoilun kautta. Tarvetta ilmausten morfologisen asun muotoiluille ei ilmeisesti ollut.

Natiivipuhujien tuottamien itsekorjausten lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin myös sitä, miten natiivipuhujat korjaavat ei-natiivia ja mitä he hänen puheestaan nostavat korjauksen kohteeksi. Analyysissa havaittiin, että näissä ystävysten välisissä arkikeskusteluissa natiivipuhujat korjaavat ei-natiivia hyvin usein suoraan, heti ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa. Suorilla korjauksillaan natiivipuhujat puuttuivat sekä ei-natiivin sanastoon että hänen lausumiensa taivutusmuotoihin eli niiden morfologiseen asuun. Kakkoskielisen keskustelun kontekstissa toisen korjaaminen tähtää eri seikkoihin kuin oman puheen korjaaminen. Omaa puhetta korjataan, jotta se olisi keskustelukumppanille ymmärrettävämpää, mutta toisen puhetta korjataan, jotta hän saisi tiedon siitä, millainen ilmaus on suomen kielen mukainen. Nämä korjausten erilaiset funktiot saattavat vaikuttaa siihen, että toisen korjauksissa puututaan eri asioihin kuin itsekorjauksissa. Se, että natiivipuhujat korjasivat ei-natiivien puheesta nimenomaan taivutusmuotoja, saattaa kertoa siitä, että natiivipuhujat kokevat taivutusmuotojen oikeellisuuden tärkeäksi seikaksi

suomen kielessä. Norrick (1991) on esittänyt, että korjauskäytänteiden preferenssijärjestys saattaisi epäsymmetrisissä keskusteluissa olla erilainen kuin tasavertaisten välissä keskusteluissa. Tässä tutkimuksessa tehtyjen havaintojen katsottiin tukevan Norrickin näkemystä: suora korjaaminen näyttäisi olevan kakkoskielisessä ystävysten välisessä keskustelussa preferoidumpaa kuin korjausaloitteen tuottaminen.

Tutkimuksen aineistosta löytyi myös muutama tapaus, jossa natiivipuhuja tuotti ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa ei-natiiville korjausaloitteen ja asetti näin ei-natiivin tilanteeseen, jossa tämän oli korjattava itse itseään. Korjausaloitteiden tuottaminen liittyi tapauksiin, joissa ongelma oli ei-natiivin tuottamassa sanassa. Näissä tapauksissa näytti olevan selvää, että ei-natiivi pystyy itsekin korjaamaan itseään. Ne antoivat mielenkiintoisen aavistuksen siihen suuntaan, että itse asiassa natiivipuhujilla näyttäisi olevan melko selvä käsitys siitä, mitä ei-natiivit kielestä hallitsevat ja mitä eivät. Tasavertaisen, esimerkiksi äidinkielisten puhujien, keskusteluista tehtyjen havaintojen mukaan on preferoidumpaa tuottaa korjausaloite kuin korjata toista suoraan (ks. Schegloff ym. 1977). Edellä esitettiin, että kakkoskielisissä keskusteluissa näin ei välttämättä ole. Voi kuitenkin olla, että kakkoskielisten keskustelujen preferenssijäsennyksessä siirrytään ”tavallisen” keskustelun preferenssijäsennyksen suuntaan askel askelelta ei-natiivin kielitaidon kehittyessä, kuten nämä tämän tutkimuksen korjausaloitetapaukset osaltaan vihjaavat. Voi olla, että ensin natiivipuhujat tuottavat korjausaloitteita juuri näihin yksinkertaisiin leksikaalisiin ongelmiin ja myöhemmin myös esimerkiksi taivutuksissa esiintyviin ongelmiin. Jos näin todella olisi, se kertoisi siitä, että natiivipuhujat pystyvät keskustelussa tekemään hyvin herkkiä ja tarkkoja havaintoja ei-natiivin kielestä, joko tietoisesti tai tiedostamattaan. Toisaalta se kertoisi myös siitä, että natiivipuhujilla olisi jonkinlainen ehkä intuitiivinen käsitys siitä, miten tai missä järjestyksessä kieltä opitaan. Tämän tutkimuksen aineistossa korjausaloitteita ei tuoteta kuin muutaman kerran sanastossa esiintyvien ongelmien yhteydessä. Tämän voisi olettaa johtuvan siitä, että natiivipuhujilla on luultavasti aavistus siitä, että esimerkiksi taivutuksessa ilmenevät ongelmat saattaisivat olla liian vaativia ei-natiivien itsensä korjattaviksi. Tätä asiaa olisikin tarpeen tarkastella tulevilla tutkimuksilla. Pitkittäisen aineiston avulla, eli havainnoimalla tiettyjen keskustelijoiden keskusteluita useaan otteeseen pitkällä aikavälillä, voitaisiin tehdä havaintoja siitä, tapahtuuko natiivipuhujan tuottamissa korjausaloitteissa muutoksia ei-natiivin kielitaidon kehittyessä. Jos muutoksia tapahtuisi, kertoisi se mahdollisesti juuri siitä, että natiivipuhuja pystyy havainnoimaan ei-natiivin kielenkäyttöä hyvin tarkasti ja

mukauttamaan omaa puhettaan, muun muassa näitä korjauskäytänteitä, ei-natiivin puheeseen hienovaraisesti.

Toisen korjaamista käsittelivät myös korjaustapaukset, joita tässä tutkimuksessa nimitettiin vihjaaviksi korjauksiksi. Näissä tapauksissa natiivipuhuja käytti ei-natiivin käyttämästä sanasta yleiskielisempää *asua*. Natiivipuhuja esimerkiksi liitti *me*-pronominiin kongruoivan verbimuodon *laitamme*, vaikka ei-natiivi käytti samassa yhteydessä inkongruoivaa muotoa *me laitetaan*, kuten nykysuomen yleispuhekielessä tyyppisesti tehdään. Tässä yhteydessä havaittiin myös, että näissä keskusteluissa natiivipuhujat käyttivät yksikön ensimmäisestä ja toisesta persoonasta usein muotoja *minä* ja *sinä*, vaikka ei-natiivi saattoikin puhua muodossa *mä* ja *sä*. Näiden vihjaavien korjausten katsottiin mahdollisesti olevan yhteydessä siihen, että koska kakkoskielillä keskusteluilla on myös niin sanottu implisiittinen opetustehtävä, ei-natiiville halutaan ehkä opettaa sellaista versiota kielestä, jonka ajatellaan olevan ”oikea” ja ”virallinen”. Tai ainakin hänen halutaan olevan tietoinen siitä, että hänen käyttämistään ilmauksista on olemassa myös ”virallisempi” versio.

Vihjaavien korjausten lisäksi myös sekä suoria toisen korjauksia ilman preferoimattomuuden merkittäviä että korjausaloitteiden tuottamista voidaan tulkita tästä implisiittisestä opetusfunktioista käsin. Tutkimuksen kuluessa todettiin, että natiivipuhujat orientoituvat hyvin selvästi rooliinsa äidinkielenä suomen puhujana, siis kielen asiantuntijana, erityisesti suoria korjauksia tehdessään. Tämän tutkimuksen aineistosta löytyi paljon suoria toisen korjauksia. Kuten edellä todettiin, olisi jatkotutkimuksissa syytä tarkastella sitä, tapahtuuko tässä opetuksellisessa orientoitumisessa jonkinlaista muutosta ei-syntyperäisen puhujan kielitaidon kehittyessä.

Tutkimuksen metodiosuudessa tutkimuksen yhdeksi päämääräksi asetettiin pyrkimys osallistua keskusteluun siitä, onko keskusteluanalyysi sopiva menetelmä kakkoskielisten keskustelujen tutkimiseen. Aikaisemmissa tätä asiaa pohtineissa tutkimuksissa on päädytty toteamaan, että keskusteluanalyysin keinoin on mahdollista saada täsmällistä tietoa siitä, mitä keskustelussa todella tapahtuu, vaikka kakkoskielisten keskustelun analysoiminen ei olekaan helppoa (Kalin 1995), ja että jos keskustelu on mahdollista keskustelijoille itselleen, se on myös analysoijan tulkittavissa (Kuruhila 2000a). Tässäkin tutkimuksessa ei voida todeta mitään tämän tarkempaa. Keskusteluanalyysi oli onnistunut valinta menetelmäksi, sillä sen avulla korjauskäytänteisiin päästiin pureutumaan tarkasti ja

systemaattisesti. Keskusteluanalyysi asetti tutkimukselle selkeät rajat siinä mielessä, että tutkimuksessa pyrittiin pitäytymään vain siinä, mikä oli itse keskustelusta todettavissa. Aikaisemmissa tutkimuksissa ongelmaksi on nähty se, että kakkoskielisissä keskusteluissa keskustelijoiden välinen intersubjektivisuus on vähäistä, koska heillä on esimerkiksi vähemmän yhteistä tietoa keskustelussa käytettävästä kielestä. Esimerkiksi Kalin on esittänyt, että kakkoskielisissä keskusteluissa keskustelijoilla ei ole tietoa siitä, millaista yhteistä tietoa he jakavat (Kalin 1995, 189). Varmasti onkin niin, että kakkoskielissä keskusteluissa keskustelijat eivät voi yhtä lailla kuin äidinkielisissä keskusteluissa olettaa, että he ovat kielellisesti yhtä taitavia tai että heillä on kulttuurillisesti samanlaiset kokemukset ja samanlainen tieto. Vaikka tällaista yhteistä tietoa ei välttämättä ole olemassa ennalta, näyttäisi sellainen kuitenkin jossain määrin selvästi rakentuvan keskustelun kuluessa. Väittäisin, että tämän tutkimuksen natiivipuhujilla on melko selvä käsitys siitä, millaista yhteistä tietoa he ei-natiivien kanssa kielestä jakavat. Tämä käsitys rakentuu keskustelun kuluessa, ja se näkyy natiivipuhujan omassa kielenkäytössä ja siinä, miten hän esimerkiksi korjauksillaan kieltään modifioi. Näin ollen siis se seikka, että intersubjektivisuuden aste on kakkoskielisissä keskusteluissa erilainen kuin äidinkielisissä keskusteluissa, ei ole mikään ongelma keskusteluanalyttisen metodin käytössä.

Tämän keskustelun aineisto oli suppea, mutta kuitenkin riittävä tämän tutkimuksen tarkoituksiin. Kakkoskielisiä keskusteluja ja natiivin kielenkäyttöä niissä ei ole aikaisemmin tutkittu juurikaan tällaisissa ei-pedagogisissa yhteyksissä kuin tässä tutkimuksessa. Näin ollen tutkimus olikin lähinnä kuvaus siitä, millaisia korjauksia natiivipuhuja puheessaan tekee, miten hän näillä korjauksillaan omaa puhettaan modifioi ja mitä hän nostaa korjauksen kohteeksi ei-natiivin puheesta. Korjauskäytänteiden valitseminen tarkastelun kohteeksi osoittautui onnistuneeksi ratkaisuksi, koska juuri korjausten kautta päästiin pureutumaan moniin kiinnostaviin piirteisiin natiivipuhujan puheessa.

Aineiston suppeuden vuoksi tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan saavutettu minkäänlaisia vahvasti perusteltuja johtopäätöksiä. Muutamia kiinnostavia havaintoja, jotka voivat toimia mahdollisina hypoteeseina tulevissa tutkimuksissa, kuitenkin tehtiin. Tällaisia kiinnostavia havaintoja olivat esimerkiksi havainto siitä, että korjaukset näyttäisivät kasaantuvan vierusparien etujäseniin, sekä havainto, jonka mukaan korjausaloitteita tehdään näissäkin

keskusteluissa, mutta vain sellaisissa tapauksissa, joissa natiivipuhuja voi olla varma, että ei-natiivi osaa itse korjata itseään.

Lähteet:

- Brock, Cynthia — Crookes, Graham — Day, Richard R. — Long, Michael H. 1986. The differential effects of corrective feedback in native speaker-nonnative speaker conversation. — Day, R. (toim.), *Talking to Learn. Conversation in Second Language Acquisition* s. 229 - 236. Rowley: Newbury House Publishers.
- Brown, Penelope — Levinson, Stephen 1987. *Politeness. Some universals of language use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Day, Richard R. — Chenoweth, Ann — Chun, Ann — Luppescu, Stuart 1984. Corrective feedback in native-nonnative discourse. — *Language Learning* 34 (2) s. 19 - 45.
- Dufva, Hannele 1996. Puhumisen kielioppi — mielessä vai vuorovaikutussysteemissä? — Minna-Riitta Luukka, Aila Mielikäinen & Paula Kalaja (toim.), *Kielten kuulossa. Kielitieteen päivät Jyväskylässä 5. ja 6.5.1995* s. 33 - 46. Jyväskylä: Korkeakoulujen kielikeskus.
- Dufva, Hannele — Lähteenmäki, Mika 1999. Perusteos dialogisesta kielentutkimuksesta. — *Virittäjä* (4) s. 658 - 668.
- Ellis, R. 1985. *Understanding second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press
- 1994. *The Study of Second language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Fiske, John 1992. *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fox, Barbara — Hayashi, Makoto — Jaspersen, Robert 1996. Resources and repair: a cross-linguistic study of syntax and repair. — Elinor Ochs, Emanuel Schegloff & Sandra Thompson (toim.), *Interaction and Grammar* s. 185 - 237. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gaskill, William 1980. Correction in Native Speaker - Nonnative Speaker Conversation. — Larsen-Freeman Diane (toim.), *Discourse Analysis in Second Language Research* s. 125 - 137. Rowley: Newbury House Publishers.
- Haakana, Markku 1999a. *Laughing matters. A conversation analytical study of laughter in doctor patient interaction*. Julkaisematon väitöskirjatyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1999b. Vuorovaikutus ja kielioppi. — *Virittäjä* (1) s. 153 - 158.
- Hakulinen, Auli 1997a. Johdanto. — Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 13 - 17. Tampere: Vastapaino.
- 1997b. Vuorottelujäsennys. — Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 32 - 54. Tampere: Vastapaino.
- Hakulinen, Auli — Karlsson, Fred 1988. *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Heritage, John 1984. *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Håkansson, Gisela 1987. *Teacher Talk. How teachers modify their speech when addressing learners of Swedish as a second language*. Lund: Lund University Press.
- Jefferson, Gail 1972. Side sequences. — David Sudnow (toim.), *Studies in Social interaction* s. 294 - 338. New York: Free Press.
- 1987. On exposed and embedded correction in conversation. — Graham Button & J.R.E. Lee (toim.), *Talk and Social Organisation* s. 86 - 100. Clevedon: Multilingual Matters.
- Kalin, Maija 1995. *Coping with problems of understanding. Repair sequences in conversations between native and non-native speakers*. Väitöskirja. Jyväskylä: Studia Philologica Jyväskyläensia.

- Karlsson, Fred 1982. *Suomen peruskielioppi*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Karlsson, Fred 1983. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Porvoo: WSOY.
- Kieli ja sen kieliopit 1994. Opetuksen suuntaviivoja. Opetusministeriö: Painatuskeskus.
- Kurhila, Salla 2000a. Keskustelunalyysin esittelyä ja rajankäyntiä — kakkoskielisten keskustelujen haaste. — Sajavaara Kari & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 359 - 381. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- 2000b. Milloin natiivi korjaa ei-natiivin kielioppia keskustelussa? — *Virittäjä* (2) s. 170 - 187.
- Laakso, Minna 1997. *Self-initiation of repair in conversations of fluent aphasic speakers*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston fonetiikan laitos.
- Larsen-Freeman, Diane — Long, Michael H. 1991. *An Introduction to Second Language Acquisition research*. New York: Longman.
- Lehikoinen, Laila 1995. *Suomea ennen ja nyt. Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. Loimaa: Finn Lectura.
- Lehtonen, Jaakko — Sajavaara, Kari 1985. The silent Finn. — Deborah Tannen & Muriel Saville-Troike (toim.), *Perspectives on Silence* s. 193 - 201. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Linell, Per 1990. The power of dialogue dynamics. — Marková, Ivana & Klaus Foppa (toim.), *The Dynamics of Dialogue* s. 147 - 177. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Linell, Per 1998. *Approaching Dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
- Luukka, Minna-Riitta 2000. Näkökulma luo kohteen: Diskurssintutkimuksen taustaoletukset. — Sajavaara Kari & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 133 - 160. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Lähteenmäki, Mika 1996. Sosiaalisen tuolla puolen. — Minna-Riitta Luukka, Aila Mielikäinen & Paula Kalja (toim.), *Kielten kuulossa. Kielitieteen päivät Jyväskylässä 5. ja 6.5.1995* s. 9 - 16. Jyväskylä: Korkeakoulujen kielikeskus.
- 2001. *Dialogue, Language and Meaning: Variations on Bakhtinian Themes*. Julkaisematon väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- McHoul, Alec 1990. The organization of repair in classroom talk. — *Language in Society* 19 (3) s. 349 - 377.
- Mielikäinen, Aila 1986. Nykysuomen murtuvat murrerajat. — *Kielikello* (2) s. 12 - 17.
- Norricks, Neal 1991. On the organization of corrective exchanges in conversation. — *Journal of Pragmatics* 16 s. 59 - 83.
- Raevaara, Liisa 1997. Vierusparit - esimerkkinä kysymys ja vastaus. — Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet* s. 75 - 92. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, Johanna — Haakana, Markku — Raevaara, Liisa (toim.) 2001. *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskustelunalyttisiä tutkimuksia*. Tietolipas 173. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Saukkonen, Pauli — Haipus, Marjatta — Niemikorpi, Antero — Sulkala, Helena 1979. *Suomen kielen taajuussanasto*. Porvoo: WSOY.
- Sacks, Harvey — Schegloff, Emanuel — Jefferson, Gail 1974. A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. — *Language* 50 (4) s. 696 - 735.

- Schegloff, Emanuel 1979. The relevance of repair to syntax-for-conversation. — Talmy Givón (toim.), *Discourse and Syntax. Syntax and semantics. Volume 12*, s. 261 - 286. New York: Academic Press.
- Schegloff, Emanuel 1992. Repair after next turn: the last structurally provided defense of intersubjectivity in conversation. — *American Journal of Sociology* 97 s. 1295 - 1345.
- Schegloff, Emanuel — Jefferson, Gail — Sacks, Harvey 1977. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. — *Language* 53 (2) s. 361 - 382.
- Schegloff, Emanuel — Sacks, Harvey 1973. Opening up closings. — *Semiotica* 8 (4) s. 289 - 327.
- Seppänen, Eeva-Leena 1997. Vuorovaikutus paperilla. — Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet* s. 18 - 31. Tampere: Vastapaino.
- Sorjonen, Marja-Leena 1997. Korjausjäsenitys. — Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet* s. 111 - 137. Tampere: Vastapaino.
- Storhammar, Marja-Terttu 1994. *Yleiskielen ja puhekielen suhde ulkomaalaisopettajan opetuspuheessa*. Julkaisematon lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Suni, Minna 1995. *Merkitys, muoto ja yhteisymmärrys. Merkitysneuvottelut syntyperäisen suomenpuhujan ja suomenoppijan keskusteluissa*. Julkaisematon lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Tainio, Liisa 1997. Preferenssijäsenitys. — Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet* s. 93 - 110. Tampere: Vastapaino.
- Tarone, Elaine 1980. Communication strategies, foreigner talk, and repair in interlanguage. — *Language Learning* 30 (2) s. 417 - 431.
- Taylor, Talbot — Cameron, Deborah 1987. *Analysing Conversation. Rules and Units in the Structure of Talk*. Oxford: Pergamon Press.